

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta

Dizertační práce

Školitelka: Prof. JUDr. Monika Pauknerová, CSc., DSc.

Doktorandka: JUDr. Ivana Hrdličková

Praha, 20. února 2012

**Právo Sharia, zejména islámské bankovní, ve vztazích s
mezinárodním prvkem**

**Sharia Law, particularly Islamic banking, in relations with
international elements**

JUDr. Ivana Hrdličková

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem dizertační práci na téma “Právo Sharia, zejména islámské bankovníctví, ve vztazích s mezinárodním prvkem”, vypracovala samostatně a uvedla jsem všechny použité zdroje.

V Praze dne 20. února 2012

JUDr. Ivana Hrdličková

Děkuji velice za pomoc a podporu při vzniku této práce vážené paní profesorce JUDr. Monice Pauknerové, CSc., DSc., bez jejíž vytrvalé a obětavé podpory by tato práce nemohla vzniknout. Děkuji též za vstřícnost, poskytnutí materiálů a konzultace v oboru islámských finančních služeb profesoru Monzeru Kahfovi z univerzity ve Westminsteru, USA, zakladateli první islámské banky v UK Waheedu Qaiserovi a dr. Mousovi Al-Quda z Jordánské univerzity v Ammánu.

Obsah:

Dizertační práce	1
Právo Sharia, zejména islámské bankovníctví, ve vztazích s mezinárodním prvkem.....	2
Obsah:	5
Seznam použitých zkratk	7
Úvod - Islámské právo ve vztazích s mezinárodním prvkem	8
Metodologie	12
1. Islámské právo	14
1.1. Definice a pojetí islámského práva	14
1.2. Prameny islámského práva	15
1.3. Normy islámského práva	20
1.4. Sharia	21
1.5. Fiqh	22
1.6. Fatwy	23
1.7. Rigidita či možná flexibilita islámského práva.....	26
1.8. Školy islámské jurisprudence	27
1.8.1. Hanafí madhab	27
1.8.2. Maliki madhab	28
1.8.3. Šafi madhab	29
1.8.4. Hanbali madhab	29
1.8.5. Šiitská jurisprudence	29
1.9. Historie a vývoj islámského práva	30
1.10. Vliv tradic na islámské právo	32
2. Islámské finance a finanční služby	34
2.1. Pojem islámských financí	34
2.2. Historie islámských financí	35
2.3. Základní principy islámských financí a finančních služeb	38
2.3.1. Zákazy a omezení jako jeden z principů islámských financí.....	40
2.3.2. Zákaz ribá	41
2.3.3. Zákaz přehnaně riskantních operací (gharar).....	47
2.3.4. Zákaz spekulativních transakcí (maisir)	50
2.3.5. Sdílení zisku a rizika ztráty	51
2.3.6. Investování jen do povolených oblastí.....	52
2.3.7. Halal produkty	52
2.3.8. Užití islámských financí jako komplexu.	55
2.4. Produkty islámského bankovníctví	56
2.4.1. Mudáraba	57
2.4.2. Mušáraka	65
2.4.3. Murábaha	71
2.4.4. Idžara	85
2.4.5. Islámské hypotéky	95
2.4.6. Qard hasan	97
2.4.7. Sukuk	97
2.4.8. Istisna a salam	97
2.5. Islámské pojišťovnictví - Takaful	98
3. Islámské finance-finanční služby a bankovní obchody v dnešní době	101
3.1. Islámské finanční instituce	101

3.2. Islámské bankovníctví v islámském světě	105
3.2.1. Asie, Malajsie, Indonésie, Brunej	106
3.2.2. Blízký východ a Afrika	109
3.2.3. Pákistán, Indie	111
3.2.4. Turecko a jeho specifika	112
3.3. Islámské bankovníctví mimo islámský svět	112
3.3.1. Velká Británie	115
3.3.2. Lucembursko	119
3.3.3. Švýcarsko	122
3.3.4. Německo	123
3.3.5. Francie	125
3.3.6. Malta	127
3.3.7. Dánsko, Itálie, Irsko	128
3.4. Švédský příklad banky JAK	128
3.5. USA, Kanada a Austrálie	132
4. Islámské bankovníctví jako jeden z možných způsobů řešení ekonomické krize, alternativa	133
4.1. Poskytováním konvenčních a islámských finančních služeb	133
4.2. Spory ze smluv o poskytování islámských finančních služeb	137
4.2.1. Použitelné právo ve smlouvách o poskytnutí islámských finančních služeb	137
4.2.2. Alternativní řešení sporů v oblasti islámských financí	142
4.3. Efektivita islámského bankovníctví	142
4.4. Teoretické možnosti užití islámského bankovníctví v České republice	145
4.5. Perspektivy islámských financí	147
Závěr a zhodnocení	150
Glosary	159
Použitá literatura:	161
Elektronické zdroje:	163
Klíčová slova:	168
Přílohy:	169

Seznam použitých zkratek

AAOFI - Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions

AMF – Autorité des Marchés Financiers

CIBAFI - General Council of Islamic Banks and Financial Institutions

EIIB – European Islamic Investment Bank

FATF – Financial Action Task Force

FSA – Financial Services Authority

IDB - Islamic Development Bank

IDB Group – Islamic Development Bank Group

IFIBAF – Institute for Islamic Banking and Finance

IFSB – Islamic Financial Services Board

IIFM – International Islamic Financial Market

IIRA – International Islamic Rating Agency

JAK – Jord Arbete Kapital

LIBOR – London Interbank Offered rate

MFSA – Malta Financial Services Authority

UCI – Undertaking for Collective Investment in Transferable Securities

UCITS - Undertaking for Collective Investment

UKFIU – United Kingdom Financial Intelligence Unit

SHARIA - přepis arabského slova je zde uveden jak v anglické verzi (sharia), tak v české (šarí'a), pro snadnější orientaci v textech bibliografie

SIF – Specialized Investment Funds

WIFI – World Islamic Finance Institute

Řím I. - Nařízení Evropského parlamentu a Rady Evropské unie ze dne 17. 6. 2008 č. 593/2008 o právu rozhodném pro smluvní závazkové vztahy.

Zákon č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

*“Obáváme se toho, co neznáme”
Ali Ibn Talib*

Úvod - Islámské právo ve vztazích s mezinárodním prvkem

Islámské právo, jeho principy a fungování je tématem ve světě stále více diskutovaným. Na světě je asi 1,5 miliardy muslimů a ze statistik vyplývá, že islám je druhým nejrozšířenějším a současně nejvíce vzrůstajícím náboženstvím na světě. Islám je opředen celou řadou mýtů a jen málokteré slovo vyvolává v lidech tolik zvědavosti, často i obav, jako právě islám, velmi často proto, že se jedná o něco, co vlastně neznáme. Islám ani islámské právo samo o sobě není systémem, který by zavazoval jakýkoli stát nebo byl platný na určitém území. Ve státech, kde převažuje muslimská populace, je však právní systém do určité, větší či menší míry, na islámském právu založen. Vedle sebe nicméně existuje státní legislativa, dále legislativa, založená na islámském právu a velmi často přetrvávající instituty kmenového a zvykového práva. Vzhledem k velké migraci obyvatel a rozmachu islámu se i v zemích, založených na zcela odlišném právním systému a s odlišnou právní kulturou, objevují tendence aplikovat islámské právo a islámské právo také stále intenzivněji a nevyhnutelněji zasahuje do práva mezinárodního.

Právní úprava mezinárodního práva soukromého za podmínek zákonem stanovených vede k použití zahraničního právního řádu. Vzhledem k rozvoji mezinárodního obchodu po celém světě, přibývajícimu počtu smíšených manželství a dalším vztahům s mezinárodním prvkem tak není výjimečné, setkáme-li se s právní úpravou, založenou na islámském právu. Soukromoprávní legislativa zemí s většinovou muslimskou populací je více či méně založena na principech islámského práva. Jedná se zejména o právo rodinné, úpravu dědictví a osobního statutu. České soudy, respektive notáři jako soudní komisaři, se při projednávání dědictví setkávají s cizím právem, a to i s právem zemí, kde dědické právo podléhá režimu práva islámského¹. Pro posouzení, zda užití práva cizího státu by případně mohlo být v rozporu se zásadou veřejného pořádku ve smyslu

¹ Ustanovení § 17, 18 zákona č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním.

ustanovení § 36 zákona o mezinárodním právu soukromém a procesním, je třeba se rovněž orientovat i v právu islámském. Citované ustanovení §36 zákona stanoví, že “Právního předpisu cizího státu nelze použít, pokud by se účinky tohoto použití přičily takovým zásadám společenského a státního zřízení republiky a jejího právního řádu, na nichž je nutno bez výhrady trvat”. Nejvyšší soud České republiky se mimo jiné otázkou výhrady veřejného pořádku zabýval i v rozhodnutí ze dne 24. 3. 2011, kde dospěl k závěru, že “Výhradu veřejného pořádku jako důvod pro neuznání rozhodnutí lze použít jen ve výjimečných případech, ve kterých by uznání účinků cizího rozhodnutí, nikoliv uznání rozhodnutí jako takového, bylo ve zjevném rozporu s veřejným pořádkem státu, ve kterém má k uznání dojít”². Je tak nasnadě, že se můžeme setkat i s právními akty či rozhodnutími, které vycházejí z islámského práva nebo právního systému, který je na islámském právu založen. S prvky islámského práva se můžeme setkat i v oblasti smluvního práva a závazků. Mezinárodní obchodní vztahy se značně rozvíjejí a investice z islámských zemí jsou velmi časté. Volba práva ve vztazích s mezinárodním prvkem je vyhledávaným a používaným institutem. V současné době je institut volby práva v mezinárodním právu soukromém upraven Nařízením Evropského parlamentu a Rady Evropské unie ze dne 17. 6. 2008 č. 593/2008 o právu rozhodném pro smluvní a závazkové vztahy, Nařízení Řím I.). Článek 3 tohoto Nařízení stanoví: „ (1) Smlouva se řídí právem, které si strany zvolí. Volba musí být vyjádřena výslovně nebo jasně vyplývat z ustanovení smlouvy nebo okolností případu. Strany si mohou zvolit právo rozhodné pro celou smlouvu nebo pouze pro její část. (2) Strany se mohou kdykoli dohodnout, že se smlouva bude řídit jiným právem, než kterým se dosud řídila v důsledku předchozí volby podle tohoto článku nebo na základě jiných ustanovení tohoto nařízení. Žádná změna rozhodného práva provedená po uzavření smlouvy se nedotýká formální platnosti podle článku 11 a ani se nepříznivě nedotýká práv třetích osob. (3) V případě, že všechny ostatní prvky pro situaci významné, se v okamžiku volby nacházejí v jiné zemi než v zemi, jejíž právo bylo zvoleno, není volbou práva, kterou strany učinily, dotčeno použití ustanovení práva této jiné země, od nichž se nelze smluvně odchýlit. (4) V případě, že se všechny ostatní prvky pro situaci významné

² Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 24. 3. 2011 sp. zn.21Cdo 5180/2008. K výhradě veřejného pořádku blíže také Pauknerová, Monika, Mandatory rules and public policy in international contract law, ERA Forum (2010), 11:29-43.

v okamžiku volby nacházejí v jednom nebo více členských státech, není volbou jiného rozhodného práva stranami, než je právo členského státu, dotčeno použitím těch ustanovení práva Společenství, případně v podobě, v jaké je provedeno v členském státě sídla soudu, od nichž se nelze smluvně odchýlit. (5) Existence a platnost souhlasu stran s volbou rozhodného práva se určuje v souladu s články 10, 11 a 13. Článek 21 Nařízení upravuje veřejný pořádek místa soudu takto: „Použití některého ustanovení práva kterékoli země určeného na základě tohoto nařízení může být odmítnuto pouze v případech, že by bylo zjevně neslučitelné s veřejným pořádkem místa soudu³.“

V obchodních smlouvách, jejichž jednou stranou jsou subjekty ze zemí, kde je islámské právo zdrojem legislativy, lze poměrně často nalézt zvolené právo (v souladu s článkem 3 Nařízení Řím I⁴), jehož základ tvoří právo islámské. Rozsudek britského soudu ve věci *Shamil Bank of Bahrain versus Beximco Pharmaceutical Ltd v roce 2004*⁵, který se zabýval otázkou platné a možné volby práva a možného konfliktu britského práva a islámské šari'í ve smlouvě o poskytnutí finančních služeb a je podrobně rozebrán ve třetí kapitole, v britském právu považovaný za precedent, byl mimo jiné impulsem pro mezinárodní odbornou právní veřejnost, aby se zaměřila na otázku přípustnosti volby práva ve smlouvách, uzavíraných v islámských finančních vztazích. Ukazuje se proto, že znalosti principů islámských bankovních obchodů a finančních služeb jsou potřebné a stále více se rozvíjející globální ekonomika a poskytování služeb, včetně těch finančních, takové znalosti vyžaduje. V řadě západních zemí, jako je Velká Británie, Lucembursko, Francie, USA, jsou tyto stále více vyhledávaným studijním oborem na univerzitách a řada světových renomovaných advokátních kanceláří nabízí svým klientům služby v oblasti islámských bankovních obchodů a finančních služeb.

Cílem mé práce je přispět k větší harmonii mezi zeměmi zcela odlišných právních kultur a právních systémů, mezi lidmi, vyznávajícími různá náboženství, umožnit poznání principů islámského práva zejména v oblasti finančních služeb. K vytvoření a rozvoji porozumění rozličných kultur i právních systémů je nezbytné poznání odlišností a jejich

³ Nařízení Evropského parlamentu a Rady Evropské unie ze dne 17. 6. 2008 č. 593/2008 o právu rozhodném pro smluvní závazkové vztahy, Úřední věstník Evropské Unie, L 177/6.

⁴ Nařízení Evropského parlamentu a Rady Evropské unie ze dne 17. 6. 2008 č. 593/2008 o právu rozhodném pro smluvní závazkové vztahy, Úřední Věstník Evropské unie, L177/6.

⁵ <http://lexisweb.co.uk/cases/2003/august/shamil-bank-of-bahrain-ec-v-beximco-pharmaceuticals-ltd-and-others>, <http://www.bailii.org/ew/cases/EWCA/Civ/2004/19.html>, ke dni 2. 2. 2012.

pochopení. Islámské právo je často veřejností vnímáno poněkud problematicky pro nedostatek objektivních znalostí, proto se budu v této práci nejdříve zabývat definicí islámského práva, jeho vznikem a prameny, oblastmi, které upravuje, uvedu historický vývoj a dnešní praxi. Zaměřím se tedy zejména na oblast islámských bankovních obchodů a finančních služeb, které se prakticky realizují nejen v zemích s většinou muslimského obyvatelstva, ale rozvíjející se islámské banky nebo islámské pobočky klasických bank nebo nebankovní finanční instituce můžeme nalézt i v některých evropských zemích.

Ekonomická krize nejen v USA a Evropě a skutečnost, že v evropských zemích, které byly ještě donedávna považovány za tu vyspělejší část Evropy, jsme dnes svědky krachující ekonomiky, vede i některé vyspělejší země k tomu, aby se zabývaly otázkou, do jaké míry hrají principy konvenčního finančního systému roli v ekonomické krizi. Zajímavá je tak i tendence některých vyspělých evropských zemí podporovat etické principy ve finančním sektoru, což v praktické realizaci přináší fungování banky, poskytující například bezúročné finanční produkty. Se zákazem lichvy a potažmo i úroku se v historii můžeme setkat u všech tří velkých světových abrahámovských náboženství, judaismu, křesťanství i islámu. Na nebezpečí hazardu, lichvy a zvyšujících se úroků upozornil ve své, na tehdejší dobu velmi odvážné práci, Thomas Erskine, britský právník a politik, když uvedl, že v šestnáctém století byl trestný čin lichvy vyjádřen tím, když se za pouhé půjčení a užití peněz inkasoval vysoký úrok, postupně se však vysoký úrok za půjčení legalizoval a banky na principu vyššího či nižšího úroku běžně pracují⁶. Stejně tak famózní Shakespearova hra *Kupec benátský* nebyla jen smyšleným příběhem, ale reflektovala odraz problémů ve společnosti, když na příběhu lichváře byl demonstrován možný tragický dopad tohoto způsobu financování na lidskou společnost. Islámské finanční právo je dnes moderním rozvíjejícím se odvětvím i v zemích mimo islámský svět a přínosné je i srovnání experimentu bezúročných bank a islámských finančních principů.

⁶ Erskine, Thomas, *Reflections of gaming, annuities and usurious contracts*, London, 1776, University of Yale library, 3. vydání, str. 156.

Metodologie

Práci jsem rozdělila do čtyř kapitol, z nich každá se člení na podkapitoly. Při zpracování práce jsem použila zejména metodu analýzy a komparace.

V první kapitole se věnuji islámskému právu obecně, vymezení jeho pojmu a pojetí, zdrojům, a to jednak zdrojům primárním, tak i sekundárním. Zabývám se objasněním norem islámského práva včetně praktických příkladů, historií a vývojem islámského práva, vysvětlením rozdílů pojmů šari'a a fiqh i školami islámské právní jurisprudence, otázkou tradic a rigidity či možné flexibility islámského práva.

Ve druhé kapitole pojednávám o islámských finančních službách z hlediska jejich teoretických principů, objasňuji pojmy, na základě kterých islámské finance fungují a představují produkty islámských finančních služeb. Vysvětluji oblasti islámského bankovníctví a pojišťovnictví. Na praktických příkladech vysvětluji rozdíly mezi jednotlivými typy islámských finančních produktů, užívaných i v současné praxi.

Ve třetí kapitole se věnuji islámským bankovním obchodům v dnešním světě, a to jejich praktickou realizací, jednak v islámských zemích i v zemích neislámských, zejména evropských. Uvádím příklad švédské banky JAK, která není islámskou bankou, nicméně funguje na velmi podobných principech, jako banky islámské a nabízí bezúročné produkty. Popisuji zde mezinárodní islámské finanční instituce a dále praxi zemí, kde je nejvíce rozšířeno poskytování islámských finančních služeb, a to jak zemí islámských, tak i neislámských. Kapitola byla zpracována jednak na základě teoretických poznatků a současně s přihlédnutím k praxi dnešních islámských bank s využitím poznatků z odborných konferencí a seminářů.

V poslední kapitole se zabývám vymezením skutečných rozdílů mezi islámskými a konvenčními finančními službami, jejich efektivitou, možnou alternativní rolí islámských bankovních obchodů zejména v době ekonomické krize. Nastiňuji možné teoretické předpoklady pro fungování obdobné verze finančních služeb v České republice z právních hledisek. Vycházím z praxe současných islámských finančních institucí, odborných konferencí a seminářů a odborné literatury.

V závěru práce vymezují skutečné rozdíly mezi principy islámských a konvenčních finančních služeb, praktickou realizací v dnešní době a zabývám se možnou rolí islámských finančních principů v neislámských právních systémech. Dále přináším slovníček pojmů islámských finančních služeb. V přílohách uvádím vzory některých produktů islámského bankovníctví, užívaných v současné době.

1. Islámské právo

1.1. Definice a pojetí islámského práva

K pochopení celé problematiky islámského práva je třeba začít historií a porozumět původním pramenům islámu. O islámu a jeho praktikování slyšíme dnes a denně velmi často, nicméně ne všechny informace můžeme považovat za objektivní. Není možné porozumět dnešní praxi islámských zemí, posoudit aplikovatelnost či naopak vyloučení použití principů islámského práva v současnosti, aniž bychom znali pojetí islámu z jeho primárních pramenů.

Islám nemá žádného nejvyššího představitele a v islámu ani neexistuje žádná náboženská hierarchie. Islám je náboženstvím a způsobem života téměř jedné a půl miliardy lidí rozdílných národností z mnoha různých států. Každý národ do způsobu praktikování promítá ve větší či menší míře své kulturní zvyklosti, tradice. Nelze se tedy divit odlišnému praktikování islámu, jakkoli vychází z týchž zdrojů. Islámské právo není právním řádem, který by byl závazný pro dnešní státy. Jsou státy, které nazýváme islámské, neboť jejich právní systém je do určité, větší či menší míry na islámu založen, avšak žádný z těchto států se neřídí islámským právem bez výhrady. Předně je tedy třeba definovat pojem islám a islámské právo.

Slovo islám vychází z kořene arabského slova "SLM" (výslovnost salema)⁷. Toto slovo má dva významy, jedním z nich je mír a druhý význam znamená podřízení se. Islám je posledním z monoteistických abrahámovských náboženství a znamená podřízení se jedinému Bohu. Muslimové věří, že Korán je poselstvím, které bylo sesláno Bohem Proroku Mohamedovi prostřednictvím archanděla Gabriela na arabském poloostrově v letech 610-632 po hidžře⁸. Jazykem Koránu je arabština, a proto se v islámu používá arabské slovo pro označení Boha, Alláh. Islám však není toliko náboženstvím, ale i způsobem života. Způsob života toho, kdo v islám věří, by se měl odvíjet podle norem islámského práva. Islámské právo můžeme definovat jako soubor určitých norem, o

⁷ Emerick, Yahya, What Islam is All About, Noorart Inc., USA, 1997, str. 49.

⁸ Hidžra znamená migraci, odchod Proroka z Mekky, od této doby se počítá islámský kalendář.

nichž muslimové věří, že byly seslány Bohem. Tato definice však zdaleka nevystihuje celou podstatu islámského práva. Islámské právo je často nazýváno jako právo shari (šarí'a⁹). Šarí'a v doslovném překladu je životní cesta, cesta k prameni, která má být následována. Technicky vzato je to souhrn pravidel, podle muslimské víry zjevených Bohem. Definici najdeme v Koránu, kde se v súře 5, verši 48, stanoví: "Každému z vás jsme seslali právo v jasné podobě¹⁰". Tato pravidla jsou zaznamenána v Koránu jakožto svaté knize islámu, primárním zdroji islámského práva a v sunně (výrocích Proroka Mohameda). Proto jsou tato pravidla považována za věčná a neměnná¹¹.

1.2. Prameny islámského práva

Mezi primární prameny islámského práva patří Korán a sunna. Korán je muslimy, tedy těmi, kdo věří v islámské náboženství, považován za svatou knihu. Je rozdělen do 114 kapitol, které se nazývají súry. Súry jsou různě dlouhé, nejkratší súra má pouhé tři verše a nejdelší súra (Al baqara) má 286 veršů. Každá súra má svůj slovní název, později se začaly súry označovat nejen svým slovním názvem, ale i číselným označením. Všechny súry, kromě súry deváté, obsahují také tzv. *basmalu*, tedy slova *Bismi lláhi r-rahmání r-rahím* (Ve jménu Boha milosrdného, slitovného)¹². Dovozuje se, že tato věta sloužila v době Proroka jako dělítko mezi jednotlivými súrami a vynechání basmaly u deváté súry mohlo být způsobeno tím, že devátá súra byla původně spojena se súrou osmou a teprve později oddělena. Korán obsahuje celkem 6236 veršů, nazývaných áje. Citace Koránu se uvádí tak, že se jako první uvede číslo súry a po dvojtečce číslo áji. Citace 5:48 tedy znamená áju 48 ze súry 5. Muslimové věří, že Korán nebyl seslán najednou, ale byl zjevován postupně. K uspořádání Koránu došlo v době chalífátu a to tak, že na počátek Koránu, byla umístěna súra Al Fátíha a poté byly zařazovány nejdelší súry, dále postupně súry s menším počtem veršů a nejkratší súry byly zařazeny na konec knihy. Významné je také členění súr podle období, kdy měly být seslány, rozlišuje se období

⁹ Pozn. přepis arabského slova je zde uveden jak v anglické verzi (sharia), tak v české (šarí'a), pro snadnější orientaci v textech bibliografie.

¹⁰ Korán, překlad Hrbek, Ivan, nakladatelství AMS Praha, 2007, 5:48.

¹¹ Kropáček Luboš, Duchovní cesty islámu, Praha Vyšehrad, 1993, str. 117.

¹² Korán, překlad. Hrbek, Ivan, nakladatelství DILLIA, 1972, str. 48.

mekkánské a období medínské. Ivan Hrbek, český filozof a překladatel, který vytvořil český překlad Koránu z arabského jazyka a mimo jiné ho opatřil komentářem, vysvětluje rozdělení súr z pohledu doby jejich seslání¹³, tradičně se rozlišují tři mekkánská období a období medínské. Súry prvního mekkánského období se řadí k těm kratším a jejich styl, kde je kladen značný důraz na rytmus, je považován za nejpoetičtější část celého Koránu. Do tohoto období se zařazuje jak súra Al Fatiha, první súra, zařazená do Koránu a nazývaná jako otevíratelka knihy, tak krátké súry, které jsou zařazeny na konec Koránu, súry č. 74, 96, 111, 112 a další. Súry druhého mekkánského období popisuje Hrbek jako stylisticky rozvinuté, vyjadřující téma dané doby, zejména polemiky o jedinečnosti boží. Krátké pasáže súr z prvního mekkánského období jsou nahrazovány delšími příběhy starých proroků i různými polemikami. Mezi súry tohoto období patří kromě dalších například súry č. 15, 17, 18, 20, 37, 54. Třetí mekkánské období zahrnuje 22 súr, které rozvíjejí súry druhého mekkánského období a současně jsou jakýmsi přechodem k medínskému období. Súry medínskému období jsou považovány za odraz rozdílné situace v Mecece. Korán upravuje vzájemné vztahy mezi lidmi a zejména z tohoto období pocházejí súry s normativním obsahem. Do medínskému období se řadí například súra č. 2 Al baqara, která má největší počet veršů z celého Koránu, obsahuje některá normativní ustanovení a je považována za základní východisko stanovených pravidel pro sféru islámských financí. Patří sem dále súra č. 3, též obsahující některá normativní ustanovení, kterých není v Koránu mnoho. Do tohoto období se řadí též súra č. 4, která je z pohledu islámského práva velmi významná, neboť upravuje takové vztahy, jako je manželství nebo dědictví. Řadí se sem i súra č. 110, která patří k nekratším co do počtu veršů, a proto ji v některém uspořádání můžeme nalézt jako mekkánskou, nicméně vzhledem ke svému obsahu je častěji řazena k súrám z medínskému období. Řazena do tohoto období je i súra č. 9, která je jedinou koránskou súrou bez basmaly, jak již bylo uvedeno a co do počtu veršů se sem většinou zařazují i súry č. 113 a 114, které bývají někdy též uváděny jako súry mekkánské a které Korán uzavírají¹⁴.

Z celkového počtu koránských veršů je asi pouze 200 normativního obsahu. Příkladem verše s normativním obsahem je například verš 282 z druhé koránské súry: *“Vy, kteří*

¹³ Korán, překlad Hrbek, Ivan, nakladatelství DILLIA, 1972, str. 81.

¹⁴ Korán, překlad Hrbek, Ivan, nakladatelství DILLIA, 1972, str. 619-780.

věříte, dáváte-li úvěr dlužníkovi na lhůtu stanovenou, запиšte to! Necht' písař to mezi vámi sepíše spravedlivě, necht' žádný písař to neodmítne napsat tak, jak jej tomu Bůh naučil a necht' zapisuje, zatímco mu bude dlužník diktovat a necht' se bojí Boha, Pána svého a ničeho z dluhu neubere! A jestliže dlužník je choromyslný či slabý nebo nemůže sám diktovat, necht' diktuje jeho poručník, a to spravedlivě. A žádejte svědectví dvou svědků z mužů vašich... a necht' se svědkové nezdráhají, jsou-li přizváni. Nezanedbávejte zapsat dluh, ať již je malý či velký, až do lhůty jeho. A toto je u Boha spravedlivější a přímější pro svědectví a jistější pro potlačení pochybností, pokud se ovšem nejedná o přímý obchod mezi vámi, tehdy není pro vás hříchem, jestliže to nezapišete. A berte svědky, jestliže mezi sebou obchodujete, avšak neubližujte ani písaři, ani svědkovi. Jestliže tak učiníte, je to hanebnost. A bojte se Boha, vždyť Bůh vás věru učí a ví o všech věcech¹⁵”.

První část verše zde pojednává o transakcích, které zahrnují budoucí platbu či úhradu, tedy například když zboží je dodáno hned a platba může být odložena do budoucna nebo může být hned zaplacená hotovost a naopak dodávka domluvena k předání v budoucnu, a pro takové případy se doporučuje mít písemný doklad. Další část verše popisuje situaci, kdy k platbě a předání zboží dochází okamžitě, současně, a pak písemný doklad není nutný¹⁶.

Normativní obsah mají i některé hadísy: Vyprávěno Ibn Umarem: “*Prodává-li se datlová palma až poté, co již byla opylena, potom plody náleží prodávajícímu, opak je možný pouze tehdy, pokud kupující požaduje, aby plody náležely jemu, a prodávající s tímto souhlasí.*”¹⁷

Tímto hadíthem je stanoveno pravidlo, že plody stromů, který se prodává již opylený, náleží prodávajícímu. V obecném významu to znamená, že plodí-li věc požitky poté, co její vlastnictví získal nový vlastník, pro určení vlastnictví požitků je rozhodující, kdy došlo ke vzniku skutečnosti, která je právně rozhodující pro vznik požitků. V daném případě je tato zásada ilustrována na stromu palmy, kde touto rozhodnou skutečností je

¹⁵ Korán, překlad Hrbek, Ivan, nakladatelství AMS, Praha, 2007, 2:282.

¹⁶ Korán, překlad Hrbek, Ivan, nakladatelství AMS, Praha, 2007, str. 66.

¹⁷ Hadíth Al-Buchari, 3.406, <http://muslimonline.org/cgi-bin/hadith.cgi>, 26. 1. 2012.

opylení palmy. Zároveň se však ctí smluvní volnost a umožňuje se stranám dohodnout jiný režim.

Pro snadnější pochopení Koránu vypracovali islámští učenci v průběhu let výklad Koránu, jakýsi komentář k pochopení jednotlivých veršů, který se nazývá *tafsír*. Slovo *tafsír* vychází z arabského slova *fasara*, které znamená objasnit, vysvětlit účel, cíl něčeho. Podle islámských učenců je třeba při výkladu Koránu obezřetně postupovat podle následujících pravidel¹⁸: Každé slovo je třeba velmi pečlivě vyložit podle jeho skutečného významu a objasnit cíl, který má dané slovo sledovat. Každý, kdo vykládá Korán, musí tak mít nejen znalosti z islámské historie, ale i brilantní znalosti jazykové, musí perfektně ovládat gramatiku i lingvistiku, neboť je třeba každé slovo vysvětlit dle jeho významu, který zapadá do daného kontextu. A. R. Doi považuje za velmi důležité, aby psaný text byl vykládán s ohledem na celý kontext všech souvisejících ustanovení a časové období, kdy daná ustanovení měla být zjevena. Vytváření *tafsíru* je uznávanou součástí islámské vědy.

V souvislosti se studiem Koránu řada učenců zdůrazňuje, že původním jazykem Koránu je arabský jazyk. Korán byl postupně přeložen do mnoha jazyků, nicméně při jeho studiu je třeba mít na paměti, že každý překlad původního textu může mít za následek do určité míry jeho dezinterpretaci.

Jako druhý primární pramen islámského práva se postupně vyvinuly *sunny* (*hadíthy*), tedy sbírky příběhů Proroka Mohameda¹⁹. *Sunny* tak měly přispět k výkladu koránských veršů a k jejich aplikaci v běžném životě a lze si je obrazně představit jako jakési prováděcí předpisy. Řada učenců shromažďovala a třídila *hadísy* po dlouhé roky. *Hadíthů* je shromážděno velké množství, třídí se nejen podle oblastí, které upravují, ale také podle věrohodnosti a ta se posuzuje podle počtu vypravěčů. Posuzuje se, zda *hadíth* byl vyprávěn podle smyslu nebo doslova. *Hadíthy*, vyprávěné podle smyslu, jsou-li ojedinělé, jsou označovány za odmítnuté, o pravosti *hadísů* se vede stále řada diskusí. Třídění *hadíthů* je výsledkem letité tvorby řady islámských učenců, mezi nejuznávanější sbírky *hadíthů* patří sbírka *Al Buchari* (imám Muhamed bin Ismail al-Bucháří), sbírka

¹⁸ Doi A. R., *Shariah, The Islamic Law*, TaHa Publishers London 1997, str. 22.

¹⁹ Doi A. R., *Shariah, The Islamic Law*, TaHa Publishers London 1997, str. 49.

imáma Ahmada Hanbala, imáma Muslim bin Hadža al-Kurajši (Sahih Muslim), imáma Abu Davida, imáma Abú Ismaila Tirmidhi. Hadísy, považované za velmi věrohodné, jsou označovány jako hadíthy qudsí, což znamená posvátný, čistý²⁰. Hlediskem pro věrohodnost hadíthů je počet vypravěčů, vypravěči jsou přitom dále posuzováni podle zdrojů. Sunny jsou považovány za velmi důležité nejen z náboženského, ale i z právního hlediska. V kapitole 1. 3. jsou objasněny normy islámského práva. Jsou zde popsány druhy norem i předpokládané sankce. Sunny jsou tak považovány za základní vodítko pravidel chování. Sbírký příběhů Proroka se tak staly významným podkladem pro rozvoj islámského právního systému a jurisprudence.

Mezi sekundární prameny islámského práva řadíme *Idžma* (shodné vyjádření autorit), *Qijas* (analogie), *Istihsan* (pomocná metoda), *Istihsab* (dedukce), *Istisláh* (veřejný zájem) a *Urf* (zvyklosti). Šíitská jurisprudence užívá *Aql* (vlastní úvahy) namísto *qijas* (užívané sunnitskou jurisprudencí)²¹. Zde je třeba poznamenat, že mezi všemi právními školami islámského práva je shoda ohledně primárních pramenů, Koránu a sunny. Pokud se týká sekundárních pramenů, zde panují určité odlišnosti v tom, co která právní škola uznává či upřednostňuje. Rozdíly v islámské jurisprudenci se tak projevují v různých typech právních škol. Známa a významná rozhodování islámských učenců, označovaná jako fatvy, mají toliko doporučující formu a blíže jsou rozebrány v kapitole 1.6.

Islámské právo reguluje všechny oblasti lidského života, oblast víry (*Aqidah*), tedy vztahy věřících, oblast uctívání (*Ibadah*), která se zabývá vztahem člověka a Boha, oblasti vzájemných vztahů, a to jak mezi lidmi navzájem, tak i mezi lidmi a autoritami (např. státem), (*Mu'amalat*), tato oblast zahrnuje úpravu rodinných vztahů, dědictví, smluv, závazků. Islámské právo obsahuje i trestněprávní úpravu, kde se stanoví zejména zakázané činy (*Uqubat*). Součástí islámského práva je i etika (*Aklaq*), která stanoví morální a etická pravidla.

Pro pochopení islámského práva je třeba si uvědomit, že řada činů, které jsou islámským právem regulovány, není v případě porušení těchto norem pozemsky či lidsky vůbec postižitelná, nejsou stanoveny jiné sankce, než sankce Boží. Uvědomíme-li

²⁰ Wal-Hikam J., Qudsi(Sacred) Hadiths, dar Al manarah 2002.

²¹ Doi, str. 51, 65-90.

si tuto skutečnost, tedy že v případě, kdy nejsou stanoveny jiné sankce než Boží, nikdo jiný než Bůh nemůže postihovat toho, kdo normu poruší, dostane úvaha o spravedlivém či nespravedlivém pojetí islámského práva zcela jiný rozměr. Problém nastává v případě, kdy se člověk, zaštitěn mocenskou autoritou, například státní mocí, snaží usurpovat práva, která nebyla, podle teorie tzv. božího práva, přímo člověku dána. Tak se nyní dějí nespravedlnosti a zneužívání původních islámských principů v řadě zemí.

1.3. Normy islámského práva

Normy islámského práva se dělí do 5 kategorií:

a. Normy závazné, předepsané (*Fard, wajib*), kam patří zejména oblast víry, například pět denních modliteb v předepsaných časech, čtení Koránu, přispívání na charitu, vykonání náboženské pouti hadž apod. Závazné normy se ještě dělí do dalších kategorií a mezi jednotlivými právními školami se mohou objevit některé rozdíly. Při porušení těchto norem je vždy stanovena sankce, která je však ne vždy aplikovatelná v sekulárním pojetí. Termínu sekulární je zde užito ve zjednodušeném významu a je tak míněna skutečnost, že u mnoha porušení těchto norem nemůže být v běžném životě uložena žádná sankce a pomyslný trest zůstává v rovině věřícího člověka a jeho vztahu k Bohu.

b. Normy doporučené (*Mandub*), pokud člověk následuje doporučené normy, následuje odměna (opět často v nesekulárním pojetí), sem spadají např. doporučené modlitby, užití miswaku²² k čištění zubů, použití pozdravu *salam alejkum* při setkání muslima s muslimem, vykonání náboženské pouti *umra*, které je považované toliko za doporučené, na rozdíl od náboženské pouti hadž, jejíž vykonání je za podmínek, stanovených islámským právem (kterými jsou schopnost a možnost člověka tuto pout' vykonat, míněny jsou schopnosti a možnosti jak osobní, například zdravotní způsobilost, tak sociální, finanční), povinné.

²² Miswak je tradiční dřívko z perských stromů, určené k čištění zubů. Dabas M., Zarabozo J., Fiqh us.sunnah, Egypt Islamic Printing and Publishing, 1998, str. 115.

c. Normy zakázané (*Haram*) upravují například pití alkoholu, jzení vepřového masa, podvádění, krádeže, ubližování rodičům, lichva, hry a sázky. Pokud člověk koná zakázané, je stanovena sankce. U řady norem však není stanovena sekulární sankce, tedy nikdo jiný než Bůh nemůže sankcionovat porušení pravidla.

d. Normy nežádoucí (*Makruh*) znamenají, že pokud člověk vynechá chování, které je nežádoucí, nebude potrestán, ale ani odměněn. Zařazuje se sem například spotřeba vody zbytečně velkého množství vody při povinném rituálním omývání těla před každou modlitbou (*budu*).

E. Dovolené (*Mubah*) je chování, které je akceptovatelné z hlediska islámského práva, nicméně není příliš žádoucí, jako například nošení extravagantního oblečení, vyhledávání nezřízeného luxusu apod.

1.4. Sharia

Bylo již zmíněno, že šarí'a je životní cesta, znamená cestu k prameni, která má být následována. Šarí'a ve významu, cesty, životní pouti, vychází nejen z literárního významu tohoto arabského slova, ale tento význam je zejména dán veršem 18 z koránské súry 45, která praví: "A potom jsme tě umístili na cestě zákona z rozkazu našeho vycházející. Následuj ji a nenásleduj sklonů těch, kteří nevědí o ničem²³". Tento verš podporuje i další vysvětlení pojmu šarí'a, jakožto odvozeninu arabského slova šara'a, které znamená určit, stanovit²⁴. Vysvětlení pramení i z verše 13 súry 42, který mimo jiné uvádí: "On vám uzákonil jako náboženství to, co kdysi uložil Noemu a to, co jsme vnukli tobě a co jsme uložili i Abrahamovi, Mojžíšovi a Ježíšovi: Dodržujte náboženské úkony a nerozštěpujte se ohledně nich²⁵". Z technického hlediska pak šarí'a znamená souhrn pravidel, podle muslimské víry zjevených Bohem. Instituty šarí'i jsou

²³ Korán, překlad Hrbek, Ivan, nakladatelství AMS Praha, 2007, 45:18.

²⁴ Mannan, Omar, Abdul, Dictionary of the Holy Quran, Arabic-English, nakladatelství NOOR, USA, 4. vydání, 2006, str. 287.

²⁵ Korán, překlad Hrbek, Ivan, nakladatelství SMS Praha, 2007, 42:13.

tak považovány za slovo Boží a tedy věčné a neměnné, platné v jakémkoli místě a čase. Prameny šarí'i jsou primárně Korán a sunny, sbírky příběhů proroka Mohameda., šarí'a je tak vázána zejména k primárním pramenům, na rozdíl od islámské jurisprudence fiqh, která se váže zejména k sekundárním pramenům islámského práva.

1.5. Fiqh

Na rozdíl od šarí'i, Bohem zjeveného slova, je fiqh islámská jurisprudence, právní věda, jejímž obsahem jsou znalosti, vědomosti a porozumění šarí'i. Je produktem právního uvažování, je to dedukce právních expertů, vycházející z jejich znalosti šarí'i. Je to tedy interpretace, výklad práva. Tato jurisprudence, jejímž základem je boží, neměnné a věčné právo šarí'a, je již tvořena člověkem, není tedy neměnná a věčná, ale měnívá se, respektive se měnit může, v závislosti na místě a čase, na okolnostech, společenském vývoji a podobně. Je subjektivní a může být poplatná času, neboť se zde projevuje vliv člověka, který právo vykládá, jeho názory, úroveň jeho znalostí a vědomostí, období výkladu, okolnosti apod. Snaha o zachování veškeré původní jurisprudence nezřídka přispívá ke konfliktům v dnešní době. Neznamená to však, že všechny produkty islámské jurisprudence jsou poplatné času a je žádoucí je měnit, naopak řada z nich je platná trvale. Například techniky a způsoby provádění motliteb, hygieny apod., jsou platné a akceptovatelné bez ohledu na období, ve kterém vznikly a ve kterém se aplikují. Jde však o to, že zatímco instituty šarí'i jsou považovány za slovo boží a tedy věčné a neměnné, výsledky jurisprudence, tedy fiqh, změnívatelné být mohou, neboť již nejsou samy o sobě slovem božím, ale výsledkem lidské tvorby. Otázka pružnosti islámské jurisprudence a přizpůsobitelnosti vývoji však souvisí s liberálním nebo naopak velmi konzervativním pojetím islámu a v otázce pružnosti jurisprudence nepanuje mezi učenými shoda²⁶. Nepochopení a záměna institutů šarí'i a fiqh je jednou z příčin sporů, nakolik je islámské právo rigidní či zda je možné jej reformovat a přizpůsobit dnešnímu vývoji a podobně.

²⁶ Blíže k tomu např. Mir-Hosseini Ziba, *Islam and Gender*, Princeton University Press 1999.

V oblasti finančního práva je klíčová role spatřována v názorech a doporučeních islámských učenců, jak užít a aplikovat principy islámského finančního práva, dané primárními zdroji, Koránem a sunnou, v moderní době.

1.6. Fatwy

Fatwy jsou právní pojednání islámských učenců a jejich vyjádření k různým právním problémům, vždy zohledňující čas a místo, ve kterém byly vydány, jakož i konkrétní situaci, k níž se vztahují. Fatwy nejsou pramenem práva a nejsou tedy právně zcela závazné, působí jako jakási doporučení. Fatwy jsou vydávány pro posouzení konkrétních otázek ve všech oblastech práva, v oblasti práva civilního, rodinného, obchodního, finančního. Fatwy se také vydávají pro posouzení otázek etiky, morálky a způsobů chování. V islámském světě působí učenci, kteří jsou mezinárodně uznávanými odborníky v oblasti práva a jejich Fatwy tak mají širší působnost, než například území jednoho státu nebo určité skupiny. V oblasti zemí Blízkého východu jsou uznávané fatwy učenců ze Saudské Arábie, internetovým zdrojem těchto fatew v anglickém jazyce je například webový portál www.fatwa-online.com, v arabském jazyce je zdrojů více. V oblasti severní Afriky je velmi uznávaná káhirska univerzita Al-Azhar²⁷, fatwy jejich učenců jsou uznávané v řadě islámských zemí.

V Evropě vznikla Evropská rada pro fatwy²⁸, která se specializuje na život muslimů, žijících v neislámských zemích, zejména v Evropě. Ukázalo se, že řada doporučení učenců, která byla vydána pro život v islámských zemích, je velmi těžko realizovatelná pro muslimy, žijící v neislámských zemích a tak se učenci, vydávající fatwy, rozhodli akcentovat tyto okolnosti a zohlednit je ve svých doporučujících rozhodnutích. Další oblastí, kde jsou vydávány fatwy, je zejména Kanada²⁹ a Severní Amerika³⁰ a v těchto rozhodnutích jsou rovněž zohledňovány specifika života muslimů v nemuslimské zemi. Při následování určité konkrétní fatwy je však třeba velmi pečlivě brát v úvahu, který

²⁷ <http://www.azhar.edu.eg/En/index.htm>, 13. 2. 2012.

²⁸ http://www.euro-muslim.com/En_u_Foundation_Details.aspx?News_ID=343, 13. 2. 2012.

²⁹ Například dostupné na <http://islamicsupremecouncil.com/>, dne 13. 2. 2012.

³⁰ Například dostupné na <http://www.fiqhcouncil.org/> nebo http://theamericanmuslim.org/tam.php/features/articles/muslim_voices_against_extremism_and_terrorism_part_i_fatwas/, dne 13. 2. 2012.

učenec a za jakých okolností ji vydal a také to, zda se například výrazně neodlišuje od fatew jiných učenců, vydaných v téže oblasti, nesleduje příliš radikální směr výkladu náboženských pravidel a podobně.

Fatwy bývají učenci vydávány buď obecně k určitému problému, nebo v souvislosti se zcela konkrétním případem. Příkladem takové obecné fatwy může být například dotaz k užívání léků, které obsahují alkohol³¹:

K obecnému dotazu vydal fatwu islámský učenec z Indie Muhamed Al-Mukhtar Ash Shinqidi:

“Otázka: Prosím o sdělení, zda je halal (v souladu s islámským právem) užívat léky, které obsahují alkohol.

Odpověď: Podle Koránu i sunny je haram (tedy zakázané v islámském právu) požívat alkohol a výrobky alkohol obsahující. Pokud se jedná o lék, který obsahuje alkohol, obecně platí, že je třeba se jeho užívání vyhnout. Užívat takový lék by však bylo možné tehdy, pokud by nebyla ze zdravotního hlediska jiná možnost a byl předepsán spolehlivým, ideálně muslimským lékařem”.

Ve fatwě se odkazuje na hadíth, který říká: “Pokud je něco zakázané ve velkém množství, nestane se to povoleným pouze tím, zmenší-li se množství”. (At-Timidhi). Z toho se dovozuje, že pokud je zakázáno požívání alkoholu v islámském právu, pak pouze zmenšením množství se alkohol nestane povoleným produktem. Islámská jurisprudenc e fiqh nicméně připouští užití léků s obsahem alkoholu, pokud není k dispozici jiný stejně účinný lék, který alkohol neobsahuje.

Dalším příkladem je fatwa, která reflektuje odlišné podmínky života muslimů v nemuslimských zemích³²:

³¹ <http://www.hdcglobal.com/publisher/pid/219ab653-c702-49b4-8598-ebb11c060596/container//contentId/d7bde740-c3d2-4396-9e47-7b271db1fe49>, dne 13. 2. 2012.

³² <http://askthescholar.com/AskTheScholar2.aspx?q=6564>, dne 13. 2. 2012.

K možnosti využití konvenční hypotéky, která není v souladu s islámským právem, na pořízení bydlení, pokud není k dispozici islámská forma hypotéky, se vyjádřil islámský učenec z Kanady Ahmad Kutty a také dr. Farooq z Evropské rady pro fatwy a výzkum:

Otázka: "Žiji ve Srinagaru, kde není žádná islámská banka. Chci si koupit dům, ale mám k dispozici pouze polovinu prostředků. Je v souladu s islámským právem, pokud si vezmu úvěr u konvenční banky na získání druhé poloviny prostředků?"

Odpověď A. Kutty: Za dané situace je přípustné si vzít úvěr u banky, pokud se jedná o nákup domu, který potřebujete pro bydlení své a své rodiny a pokud se vynasnažíte splatit úvěr, jakmile to bude možné, vezmete si netransparentnější úvěr, který je možný a pokud také nemáte jinou možnost (která by byla v souladu s islámským právem), jak si opatřit peníze. Tento názor zastává i Evropská rada pro fatvy a výzkum³³.

Dalším příkladem může být fatwa Dr. Monzera Kahfa o přípustnosti her s islámským právem³⁴:

"Otázka: Chtěl bych vědět, zda fotbalové tipovací soutěže, které jsou k dispozici na internetu, jsou v souladu s islámským právem. U některých soutěží je zapojení se do soutěže zdarma a ceny pro vítěze jednotlivých kategorií nejsou peněžní. Jsou ale i další tipovací soutěže, kde se vyžaduje zaplacení vstupního poplatku a vítězové pak získávají peněžní ceny.

Odpověď: Soutěže, kde se vyžaduje zaplatit vstupní poplatek, jsou bezpochyby v rozporu s islámským právem a jedná se o hazard, a to i tehdy, pokud ceny pak nejsou peněžní, protože ať je cena jakákoli, jde jistě o benefit. V případě prvně zmíněné soutěže, kdy je možné se soutěže účastnit bez placení jakéhokoli poplatku, by bylo třeba k posouzení, zda je v souladu s islámským právem či nikoli, znát více detailů, způsob hry, druhy cen a podobně".

³³ http://www.globalwebpost.com/farooqm/study_res/i_econ_fin/ecfr-fatwa_mortgage.htm, dne 13. 2. 2012.

³⁴ http://monzer.kahf.com/fatawa/2007/FATAWA_2007_LOTTERY_AND_GAMBLING.pdf, dne 13. 2. 2012.

Fatwy v oblasti islámských financí a finančních služeb jsou svou povahou rozhodnutím sui generis. Mají rovněž doporučující povahu, nicméně finanční instituce se jimi řídí proto, že normy v oblasti islámského finančního práva nejsou většinou jednotně kodifikované. Islámské banky a další finanční instituce mají obvykle své islámské právní komise, v nichž působí učenci v oboru islámského finančního práva. Tyto právní komise vydávají fatwy, tedy doporučující právní rozhodnutí pro konkrétní finanční obchody. Řada bank a finančních institucí také využívá fatew i dalších učenců než těch, kteří působí v jejich bance. Příklady fatew z oblasti islámského finančního práva jsou rozebrány a uvedeny v dalších kapitolách.

1.7. Rigidita či možná flexibilita islámského práva

V dnešní době se často označuje neměnnost islámských pravidel ve středu s měnící se životní realitou za jeden ze zdrojů problémů a kolizí islámu a právního systému západních zemí. Není to ale zcela přesné. Jak bylo již uvedeno, v islámu jsou normy, které jsou považovány za Bohem seslané, a proto neměnné, tedy šari'a, a dále normy, které jsou lidským výkladem seslaného božího slova, fiqh, u kterých je často problematické držet se rigidních pravidel, která byla vytvořena s ohledem na místo a čas. V případě šari'i tento problém není zdaleka tak vyostřený, protože jde o vesměs, až na určité výjimky, o pravidla, která jsou aplikovatelná bez ohledu na místo a čas. V každé společnosti dochází k vývoji a právo, právní řád té které země na tento vývoj, pomaleji či rychleji, reflektují. V případě islámského práva je to fiqh, tedy islámská jurisprudence, která má reflektovat společenské změny. Tato otázka však není mezi islámskými učenými zcela jednoznačná a mezi řadou učenců požadavek rigidity islámského práva převládá.

Dnešní aplikace islámského práva je více či méně problémem zejména směšování pozůstatků kmenového práva z doby předislámské, tradic a islámského práva. Z tohoto pohledu je praxe řady dnešních zemí, označovaných jako islámské, problematická například v oblasti dodržování lidských práv.

1.8. Školy islámské jurisprudence

V islámské jurisprudenci se postupně vyvinuly školy (madhaby). Islám se nejčastěji dělí na větev sunnitskou a větev šíitskou, ale není to zcela vyčerpávající. Po smrti proroka Mohameda vyvstal spor o následnictví muslimské společnosti. Většinová část společnosti (nazývané umma) navrhovala, aby chalífa, tedy vládce, byl volen společností, část muslimů však trvala na zachování dědičné linie vládnutí. Zjednodušeně řečeno, rozdílnost těchto úvah a v jejich důsledku následování odlišných učenců je jádrem diferenciacie muslimů na větev sunnitskou, šíitskou a další. Ze sunnitského islámu, který je nejrozšířenější větví (vyznává jej asi 90% muslimů), jsou nejvýznamnější právní školy.³⁵

1.8.1. Hanafí madhab

Hanafí madhab, neboli právní škola islámské právní jurisprudence je nazývána po imámovi Abú Hanifa al-Nu'man bin Thabit (80-150 a.h.)³⁶, který pocházel z města Kufah v Iráku. Imám Hanifa se intenzivně vzdělával v oblasti islámské jurisprudence fiqh a věnoval se hlubokému studiu hadísů. Po studiu v Kufě a Basře odešel studovat do Mekky a Medíny, byl též studentem imáma Baqira, imáma Džafara al-Sadiqa a postupně se stal uznávaným islámským učencem. Jeho žákem byl například imám Malik, který později založil vlastní právní školu, vycházející nicméně z hanífovského učení. Po smrti imáma Hanafi se k jeho učení hlásilo mnoho významných myslitelů, například qadí (šarí'a soudce) Abu Jusuf, který byl posléze jmenován vrchním soudcem všech šarí'a soudů a významně přispěl k rozvoji justice v období chalífátu, dále imám Zufar, imám Muhamed bib al-Hasan al-Šajbání, jehož žáky byl například také imám Šafi. Učení právní školy Hanafí se rozšířilo zejména v oblasti Asie a Blízkého východu.

³⁵ Doi, A., R., Shariah, The Islamic Law, TaHa Publishers London, 1997, str. 88-108.

³⁶ Vyjádření roku s označením a. h. znamená období po hidžře (after hijra).

1.8.2. Maliki madhab

Maliki madhab je škola islámské jurisprudence, nazývaná po imámovi Malik bin Anas, (93-179 a. h.). V době jeho narození byla Medína významným centrem islámské vzdělanosti. Imám Malik pocházel z význačné královské rodiny Humajrů z Jemenu, která později přesídlila do Medíny. Imám Malik se stal vyhledávaným islámským učencem, studoval zejména u známého islámského vědce Abu Radima Nafi bin Abd al-Rahmána, dále u Nafiho, který byl vyhledávaným znalcem hadíthů, u Džafara al-Sadiqa, který byl vnukem imáma Hussejna, vnuka Proroka, u Muhammada bin Jahja al-Ansari, Hishama bin Urwaha. Žáky imáma Malika byli též významní islámští učenci, například Jahja bin Jahja Jahja al-Masmudi, který pocházel ze španělského berberského kmene a často cestoval právě kvůli přednáškám imáma Malika, vracel se do své země vyučovat islámskou jurisprudenci a hadíthy a rozšířil tak učení malikovské školy též do oblasti Maghribu (severní Afriky). Dalším významným žákem imáma Malika byl Ibn Wahb Abu Muhammad Abdallah bin Salmah al-Fahri al Masri, který přispěl k výraznému rozšíření malikovského madhabu. Imám Malik věnoval výraznou pozornost právním textům a přispěl k rozšiřování a objasňování právních teorií i principům idžtihádu. Za života imáma Malika se významní učenci a znalci hadíthů členili do dvou kategorií. Jedna skupina se zaměřovala na shromažďování vyprávěných hadíthů (hadíthy riwajat). Tato práce představovala cestování po různých oblastech, pořizování nahrávek pamětníků hadíthů. Druhá skupina shromažďovala a zkoumala hadíthy metodou dedukce z pohledu příkazů a doporučení, které hadíthy obsahovaly. Imám Malik byl nesmírně obezřetný při výběru hadíthů, které zařazoval do svých publikací a velmi pečlivě vybíral vypravěče a ověřoval autenticitu hadíthů. Traduje se, že dokonce vynechal hadíthy, vyprávěné jeho otcem nebo strýcem, pokud mu na základě dalších srovnání nepřišly dostatečně věrohodné. Imám Malik byl také autorem řady fatew, tedy doporučujících rozhodnutí a zasloužil se o jejich šíření. Imám Malik se zasloužil o kodifikaci jurisprudence a mezi jeho významná díla patří soubor islámské jurisprudence fiqh z Medíny. Zřejmě za nejvýznamnější jeho knihu je považován sborník Kitab al-Muwatta, unikátně shromažďující hadíthy a fiqh.

1.8.3. Šafi madhab

Šafi madhab je právní škola, pojmenována po imámovi Mumahhadu Idris al-Šafi (150-204 a. h.), který pocházel z rodiny kmene Kurajšovců a tak byl potomkem Proroka Mohameda. Imám Šafi studoval islámskou jurisprudenci hanafijské a malikovské právní školy a podílel se významně na rozvoji jurisprudence fiqh v Iráku a Egyptě. Soubor islámské jurisprudence fiqh, který vytvořil, známý pod názvem al-Risalah, se stal velmi rozšířeným. Imám Šafi byl vyhledávaným učencem a nejvíce byl ceněn právě pro přehledné uspořádání islámské jurisprudence.

1.8.4. Hanbali madhab

Hanbali madhab, škola, pojmenovaná po imámu Ahmadu bin Muhamed bin Hanbal (164-241 a. h.), uzavírá výčet čtyř nejznámějších sunnitských právních škol. Imám Ahmad Hanbal se výrazně inspiroval učením imáma Šafi a dalších. Uznávaný učenec Abu Bakr al-Bajhaqi dokonce tvrdil, že imám Šafi byl zřejmě nejvýznamnějším učitelem imáma Ahmeda Hanbala. Můžeme tak pozorovat, že hanbali škola převzala za své část učení madhabu šafi. Imam Ahmed se věnoval rozšiřování islámské jurisprudence fiqh a též islámské vědě o zkoumání hadíthů. Mezi jeho práce patří uznávané kolekce hadíthů a právních kodifikací. Škola Hanbali je považována zřejmě za nejvíce striktní sunnitskou právní školu.

1.8.5. Šiitská jurisprudence³⁷

Ze šiitského islámu, který je minoritní větví islámu, je uznávanou Džafari škola, pojmenovaná po imámu Džafaru Ibn Muhamed Al Sadiq (83-148 a. h.). Imám Džafar Al Sadiq, narozený v Medíně, byl následovníkem a nejstarším synem imáma Muhameda Baqara. Jeho matka byla pravnučkou Abu Bakra, prvního chalífy v islámu. Imám Džaffar byl ve své době velmi uznávaným učencem a náboženskou autoritou, a to

³⁷ <http://www.imamreza.net/eng/imamreza.php?id=3075>, <http://www.maaref-foundation.com/english/index.htm>, dne 15. 2. 2012.

jak mezi ší' a muslimy, tak i ostatními. Studoval velmi podrobně život Proroka a významně přispěl ke kodifikaci islámského práva ve své době. Mezi jeho žáky patřil například i imám Malik a imám Hanafi, kteří se později stali zakladateli významných právních škol sunnitské jurisprudence. U imáma Džafariho studovala řada dalších, později významných učenců a právníků, například Sufjan Al-Thawri a další. Džafari škola používá *aql* (vlastní úvahy, důraz se klade zejména na inteligenci osoby, která se přímo účastní procesu tvorby práva) namísto *qijas* (analogie a dedukce), užívaný sunnitskými právními školami. V šíitské jurisprudenci se za jakéhosi zakladatele metody *aql* považuje právě imám Džafari.

V šíitské jurisprudenci je dále uznávaná právní škola Zaidyyia, pojmenovaná podle zakladatele, imáma Zaida ibn Alt, vnuka Hussejna ibn Alt. Následovníky této školy jsou známi jako zaidi ší'a, škola je rozšířená zejména v Jemenu.

Rozdíly škol islámské jurisprudence jsou v některých oblastech islámského práva větší než v oblasti jiné. Poměrně významné rozdíly můžeme pozorovat například v úpravě rodinných vztahů, manželství a dalších. Všimneme-li si vzájemné propojenosti všech islámských právních škol, vidíme, že následovníci zakladatelů zmíněných právních škol byli často studenty též některého z významných učenců jiné školy. Ve sféře islámských financí se rozdíly jednotlivých škol projevují v praktické realizaci jednotlivých produktů finančních služeb. Následovníci právní školy Hanafi jsou zejména země střední Asie, Pákistán, Blízký východ, ale také Egypt, Libye nebo Súdán. Právní školu Hanbali následuje zejména Saudská Arábie, školu Maliki většina afrických zemí nebo také Kuvajt a Šafi je školou, která je následována zejména v oblasti Dálného východu, Malajsii a části Blízkého východu. Ze šíitských právních škol je Zaidia následována zejména v Jemenu a Ší'a v Íránu.

1.9. Historie a vývoj islámského práva

V době života Proroka Mohameda byly pravidlem chování sunny, tedy příběhy Proroka. Po smrti proroka Mohameda existovalo období tzv. chalífátu, tedy islámského státu.

Prvním chalífou, tedy vládcem v islámu, se stal Abu Bakr, který vládl dva roky. Po jeho smrti následovalo další období tří volených chalífů a tato doba je některými historiky považována za cestu k jakémusi liberálně republikánskému zřízení. Veřejné záležitosti byly spravovány pomocí poradního orgánu (a-šúra), jehož ustavení bylo dáno přímo Koránem³⁸. V období druhého chalífátu, kdy chalífou byl Umar ibn Al-Chatab, došlo k významnému rozvoji islámské jurisprudence, neboť Umar ibn Al-Chatab se mimo jiné výrazně podílel na kodifikaci islámského práva. Problém dědičného nástupnictví chalífů, který zde existoval od počátku, vyvrcholil po smrti čtvrtého chalífa, Alího ibn Tálíba. Již po smrti Proroka Mohameda se určitá část muslimů domnívala, že by jeho nástupcem neměla být volená osoba, ale měl by být zachován příbuzenský vztah. Část muslimů konkrétně prosazovala Prorokova bratrance a zetě, Alího ibn Abí Tálíba. V té době byl však chalífou zvolen Abu Bakr, po něm byl chalífou zvolen Umar ibn Al-Chatab, dále Abu a čtvrtým chalífou byl Alí. Ta část muslimů, která prosazovala jeho nástupnictví již po smrti Proroka, odmítala uznat předešlé chalífy a považovala Alího za prvního chalífu, tím však došlo k popírání a neuznávání řady principů, zakotvené v předchozí době. Jednalo se například principy řízení státu pomocí voleného poradního orgánu (a-šúra), kodifikaci islámské jurisprudence Umara ibn Al-Chattaba a další. Tato skupina se začala nazývat ší'á (ve významu Alího strana). Tímto se tak rozvinula šíitská větev islámu. Skupina muslimů, kteří uznávali čtyři zmíněné chalífáty, tedy ti, kteří uznávají volenou posloupnost chalífů, se nazývají sunnitě.

V současné době tvoří více než 90% muslimů právě sunnitě a méně než 10% ší'ité. Pod označení ší'ité se však obvykle v rámci statistiky počítají i další menšinové skupiny, jako jsou zaidi, druze, alawi. Šíitští muslimové žijí nejvíce v Íránu, Iráku, Ázerbájdžánu, asi 60% z muslimské populace Bahrajnu jsou ší'ité, druze muslimové a ší'ité žijí v Libanonu a Ománu, zaidi a ší'á muslimové v Jemenu, menšinová šíitská populace žije v Afghánistánu, Sýrii, Pákistánu i dalších zemích³⁹.

Postupným vývojem se některé islámské státy staly dědičnými monarchiemi, jiné republikami, nicméně v mnoha z nich vládnoucí dynastie vládly řadu let. Současné

³⁸ Korán, překlad Hrbek, Ivan, nakladatelství AMS Praha, 2007, 3:159, 42:38.

³⁹ http://www.islamicweb.com/beliefs/cults/shia_population.htm, uvedeno dne 25. 1. 2012.

revolty v řadě muslimských zemí naznačují možnost změn, otázkou však bude, jakým směrem se budou země ubírat. Přes řadu prognóz skutečný vývoj tak ukáže zejména čas.

1.10. Vliv tradic na islámské právo

Již bylo zmíněno, že islámské právo není žádným monolitním systémem, který by byl jednotně kodifikovaný a vyvíjel se stejným směrem. Ačkoli jsou primární zdroje islámského práva jednotné a není o nich pochybnosti, tedy Korán a sunny, sbírky příběhů Proroka Mohameda, v interpretaci a závaznosti sunny, tedy zmíněných příběhů Proroka již nalezneme odlišnosti, stejně tak v druhotných zdrojích islámského práva a v islámské jurisprudenci. Vliv má jednak historický vývoj, následování různých směrů islámu i právních škol islámské jurisprudence, avšak velmi výrazný vliv mají tradice každé společnosti, stejně tak kmenové právo v řadě zemí, které zde bylo aplikováno v době předislámské. Všechny tyto faktory vedou k tomu, že islámské právo je praktikováno často velmi rozdílně. V dnešní aplikaci islámského práva v zemích, kde je právní řád do nějaké, větší či menší míry, islámským právem ovlivněn, jsou značné rozdíly. Je to způsobeno řadou faktorů. Nepochybně záleží na tom, jakou formu státního zřízení ten který stát má a co je pramenem práva v dané zemi. Většina zemí, které označujeme jako islámské, dnes mají kodifikované, psané právo a prvky islámského práva jsou podkladem pro psané normy. Vliv kmenového práva je významnou okolností, která má vliv na aplikaci práva dané země. Tradice (urfi) je dokonce pramenem práva v některých zemích, někde jen v určité oblasti práva. Například v Egyptě je urfi, tedy tradice, pramenem práva v oblasti práva rodinného, má tak významný vliv pro uzavírání manželství, manželské smlouvy, vzájemná práva a povinnosti manželů a podobně. Obecně lze říci, že tradice v islámském právu, ať už jsou akceptovány jako oficiální pramen práva nebo jsou akceptovány proto, že tak velí tradice a zvyklosti dané země, se nejvíce projevují v právu občanském a rodinném.

V řadě zemí však můžeme vliv tradic nalézt v oblasti lidských práv, osobního statutu, a to velmi často nikoli ve zcela pozitivním smyslu, neboť právě tradiční způsoby pojmání vztahů, vzniklé v době předislámské, jsou předmětem kritiky v dodržování a ochraně

lidských práv. Specifickou oblastí lidských práv jsou práva žen, kde se tradice a zvyklosti konkrétních zemí mísí s pozůstatky kmenového práva a právem islámským. V některých zemích to způsobuje ženám problémy v ochraně jejich práv. Příkladem je například situace v oblasti práv žen v některých zemích Blízkého východu, v řadě afrických zemí, kde je velký počet žen, které nemají přístup ke vzdělání, jsou nuceny uzavírat manželství ve velmi nízkém věku, žít ve velmi nedůstojných podmínkách a podobně. Z tradic a kmenových zvyklostí a nikoli islámského práva pak pramení taková právní nařízení, omezující práva žen, jako je zákaz nošení kalhot, zákaz řízení automobilu, povinnost zahalovat si tvář a podobně. Dále je nutné si uvědomit, že islám není náboženstvím, praktikovaným jen na určitém vymezeném území a tak vliv různých kultur na praktikování islámu a potažmo i islámského práva je obrovský. Statistiky uvádějí, že asi 20% muslimské populace ve světě je arabského původu. Znamená to tak, že kolem 80% muslimů jsou lidé, pocházející z jiných kulturních prostředí, navazujících na zcela jiné tradice. Početná muslimská populace pochází z perské oblasti (Írán), Indie, Pákistánu, Turecka, Indonésie, Malajsie, oblasti tzv. Maghribu (Egypt, Libye, Tunisko, Alžírsko, Maroko), států subsaharské Afriky (Mauretánie, Mali, Niger, Čad, Súdán, Etiopie, Eritrea, Somálsko, Džibutsko, Nigérie, Senegal), Kavkazské oblasti, Evropy (Bosna a Hercegovina, Albánie). Každé kulturní prostředí vytváří jiné tradice a ovlivňuje danou společnost, její vývoj, stejně tak právo i jeho aplikaci. Kultura, kulturní prostředí a tradice arabské oblasti jsou tak dosti odlišné od kultury indo-pákistánské, maghribské, subsaharské, evropské. Kulturní prostředí každé oblasti tak velmi výrazně ovlivňuje aplikaci islámského práva. V zemích, kde je islám minoritním náboženstvím, pak dochází k mísení kulturních zvyklostí a tradic s ostatními kulturami.

Poměrně složitá oblast mísení tradic, kulturních zvyklostí, pozůstatků kmenového práva a islámského práva, která v řadě zemí způsobuje skutečně nemalé problémy, však nehraje tak zásadní roli v oblasti islámského finančního práva. Islámské finanční právo v dnešním pojetí je moderním oborem islámského práva, a pokud se zde projevují tradice, neznamená to při jeho aplikaci takové rozdíly a případné újmy, jako se tak může stát v jiných oblastech aplikace práva.

2. Islámské finance a finanční služby

2.1. Pojem islámských financí

Islámské finance a finanční služby zažívají v posledních letech rozmach a expandují, stávají se nepřehlédnutelnými pro západní svět. Existuje nepřeberné množství publikací o islámských finančních vztazích a službách, nicméně většina z nich je psána v arabském a anglickém jazyce, v českém jazyce je stále informací poskrovnu. Fungování islámských finančních služeb se často zjednodušuje na banální rovnici: Islám (respektive Korán) se rovná zákaz úroku a islámské finanční služby bývají označovány jako beznákladové. Ve finančních kruzích tak vznikla řada vtipů na téma *Jak získat bydlení zdarma - bezúročný úvěr*⁴⁰ a i renomovaní žurnalisté se nechávají tímto zjednodušením zmást a spekulují o možnostech islámského financování od bezúročné verze, která je často vysvětlována jako úvěr zdarma po verzi zastřené úroku, maskovaného jiným pojmem. Nutno říci, že ani jedna z verzí neodpovídá realitě a většina mýtů o islámském financování pramení již z nepochopení základního principu. Bezúročné finanční služby v žádném případě neznamenají finance beznákladové. Výstižnější definicí islámských financí je vysvětlení pojmu jakožto finance se zákazem *ribá* daleko spíše než užití pojmu bezúročné finance. Pojem *ribá* však není zcela běžně znám, navíc skutečné pochopení pojmu *ribá* není záležitostí příliš jednoduchou, proto se, nicméně velmi nepřesně, často užívá pojmu bezúročné finance.

Pojem islámských finančních služeb není ani v literatuře zcela přesně definován, nicméně obecně lze říci, že se tímto pojmem rozumí obchodní, finanční aktivity a služby, které se řídí principy islámského práva a jsou v souladu s těmito principy realizované.

Islámské právo upravuje všechny oblasti života, jak ve sféře soukromoprávní, tak i v oblasti veřejnoprávní. Jak již bylo uvedeno, šari'a upravuje v jedné rovině oblast víry (*Aqidah*), uctívání (*Ibadah*), vzájemných vztahů (*Mu'amalat*) a etiky (*Akhlaq*). V další

⁴⁰ Podrobně se tímto pohledem zabývá např. Dr. M.El-Gamal v knize *Islamic Finance Law, Economics and Practise*, Cambridge University Press, 2006.

rovině pak oblast vzájemných vztahů (*Mu'amalat*) upravuje například rodinné vztahy, politický systém, trestní právo nebo obchodní transakce obecně. V ještě další rovině pak reguluje jednotlivé instituty. V oblasti obchodních vztahů je to například prodej a koupě, bankovníctví, pojištění, nájem, servis a podobně.

2.2. Historie islámských financí

Islámské finanční služby v dnešním moderním pojetí vznikly na základě úvah muslimů, jakým způsobem sladit původní principy islámského obchodování s moderními finančními metodami. Islámské finanční právo má však poměrně dlouhou historii. K tzv. modernímu pojetí islámských finančních služeb začalo docházet ve dvacátých a třicátých letech dvacátého století, kdy v zemích Blízkého východu začaly vznikat centrální banky. V Pákistánu byla v roce 1956 snaha prosadit zákaz úroku přímo do ústavy. Tato snaha sice nebyla úspěšná, ale právě zde byla nakonec založena první islámská banka. V roce 1963 v Egyptě došlo k založení banky Mit Ghamr Saving Bank, která fungovala na principech islámského práva⁴¹. Islámští učenci se však teorií islámských financí v té době nijak výrazně nezabývali a věnovali pozornost jiným oblastem islámského práva. Existují nicméně významná díla z tohoto období. Knihu *Ekonomický systém v islámu, vysvětlení pojetí ekonomie z pohledu islámu a islámského práva* napsal v roce 1953 imám Taqiuddin an-Nabhania (celým jménem Muhamed Taqi al-Din bin Ibrahim bin Mustafaq bin Ismail bin Yusuf al-Nabhani), učenec ze starého rodu islámských učenců ze severních palestinských území. Jeho dědeček byl uznávaným islámským soudcem osmanské éry, otec se významně podílel na kodifikaci islámského práva a matka vystudovala islámské vědy a stala se rovněž odbornicí na islámské právo. Vedl ji a vyučoval její otec, známý básník a učenec osmanské éry, který byl jmenován též soudcem na šarí'a soudech v různých městech, tehdejší Konstantinopoli, Bejrútu, Jeninu, Jeruzalémě. Imám an-Nabhani zde vysvětluje kromě základního i hlubšího pojetí ekonomie z pohledu islámského práva také podstatu rozdílů v pojetí kapitalistických a socialistických principů ekonomiky. Pojednává o

⁴¹ Babulíková Weberová G., *Islámská ekonomie a bankovníctví*, nakladatelství Dar Ibn Rushd, Praha, 2001, str. 57-58.

vlastnictví a všech jeho formách, diferencuje soukromé, státní a veřejné vlastnictví, rozebírá, jak nabývat a rozšiřovat vlastnictví v souladu s islámským právem. Zvláštní pozornost věnuje vlastnictví půdy a nakládání s půdou z právního hlediska. Vysvětluje podstatu oběživa, jeho hodnoty, vzniku peněz. Zabývá se tím, co je v islámské ekonomii zakázané, podrobně pojednává zejména o ribá, hazardních hrách a monopolech. Objasňuje principy a druhy zakátu a velmi zajímavě pojednává o pravidlech mezinárodního obchodu⁴². Je třeba zmínit i významného autor, pojednávajícím o islámské ekonomii, kterým byl také Muhamed Baqir as-Sadra, který napsal v roce 1961 pojednání Iqtisáduná (Náš ekonomický systém) a v roce 1969 Al-Bank al-lá ribawí fi'l-islám (Bezúročná banka v islámu)⁴³ a Muhamed Nejatullah Siddiqi, který je uznávaným učencem v oblasti islámských financů, napsal řadu knih a pojednání. Mimo jiné byl jedním z prvních autorů, kteří jasně poukázali na to, že v konvenčním finančním systému se ti bohatší stávají ještě bohatšími, avšak bez toho, aby docházelo k nárůstu ekonomiky⁴⁴. Právě nárůst bohatství uvnitř jedné skupiny ve společnosti bez současné expanze ekonomiky se jeví jako problém a vede k ekonomickým i sociálním krizím ve společnosti.

Významným mezníkem pro rozvoj islámských financí bylo ustavení Organizace islámské konference OIC (The Organization of Islamic Conference) v září 1969 v hlavním městě Maroka, Rabatu⁴⁵. Šlo o založení fóra islámských států za účelem vytvoření rovnosti mezi státy, spravedlivé justice, dodržování lidských práv, rozvoji mezinárodních vztahů, mimo jiné i obchodu založeného na islámských principech⁴⁶. První islámská banka, založená a fungující na skutečně islámských principech, byla založena v prosinci roku 1973 právě Organizací islámské konference na fóru v saúdskoarabské Džiddě a zahájila činnost v říjnu 1975. Účelem této banky byla deklarována podpora sociálního a ekonomického rozvoje členských zemí a muslimských komunit na principech islámského práva. Banka se měla také podílet na

⁴² Taqiuddin an-Nabhani, *The Economic system in islam*, 4. edice, Al-Khilafah nakladatelství, Londýn, 1990.

⁴³ Kropáček, L., *Islámský fundamentalismus*, Praha, Vyšehrad, 1996, str. 97-99.

⁴⁴ www.siddiqi.com

Siddiqi M., *Recent Theories of Profit, A critical examination*, Asia Publishing House, Bombay 1971, str. 82.

⁴⁵ http://www.oic-un.org/about_oic.asp, 26. ledna 2012.

⁴⁶ <http://www.icdt-oic.org/>, 26. ledna 2012.

zvyšování kapitálu, poskytovat půjčky a finanční asistenci členským zemím a podporovat podnikatelské projekty. Měla také založit speciální fond pro konkrétně dané účely, mimo jiné pro podporu muslimských komunit nečlenských zemí OIC a také založit trustové fondy. Významným rozhodnutím bylo, že banka byla oprávněna přijímat depozity a poskytovat finanční služby prostřednictvím produktů, které by byly v souladu s islámským právem. Princip fungování banky byl postaven na členství v Organizaci islámské konference a placení jakýchsi členských příspěvků bance. Banka existuje i v současné době a je považována za významnou mezinárodní finanční instituci⁴⁷. Po roce 1970 tak začalo docházet postupně k většímu rozvoji islámských finančních služeb. V roce 1975 byla založena Dubajská islámská banka, která postupně rozšířila poskytování svých služeb po celém světě, v současné době má 48 poboček. V roce 1977 byla založena islámská banka v Súdánu (Faisal Islamic bank of Sudan), v roce 1979 islámská banka v Bahrajnu (Bahrain Islamic Bank). Islámská banka vznikla také v Pákistánu, později ale byla zrušena a k rozvoji islámského bankovníctví v Pákistánu, který je dnes velmi významným islámským finančním centrem, došlo později. Nejvyšší rada Organizace islámské konference v roce 1985 deklarovala takaful, tedy islámské pojišťovací služby, jako produkt, který je koncipován v souladu s islámským finančním právem.

Rok 1991 patří mezi období, kdy se islámské finanční služby nejen více rozrostly, ale výrazně se zvýšila jejich profesionální úroveň. Byla totiž založena organizace AAOFI (Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions). Účelem založení organizace AAOFI bylo vytvořit mezinárodní standardy pro poskytování islámských finančních služeb a bankovních obchodů po celém světě. V roce 2002 byla založena další organizace v oblasti mezinárodních standardů islámských financí, Islamic Financial Services Board (IFSB)⁴⁸. Postupně se islámské finance začaly stále více rozvíjet v mnoha zemích, včetně zemí neislámských.

⁴⁷

<http://www.isdb.org/irj/portal/anonymouse?NavigationTarget=navurl://24de0d5f10da906da85e96ac356b7af0>, 27. ledna 2012.

⁴⁸ <http://shariah-fortune.com/history-of-islamic-banking>, 27. ledna 2012.

2.3. Základní principy islámských financí a finančních služeb⁴⁹

Ekonomický systém islámu je považován za komplexní a je též velmi sociálně orientovaný. Jeho principy byly utvořeny tak, aby ve společnosti plnil významnou sociální funkci, sloužil ke stabilitě a zvyšování ekonomické úrovně společnosti. Peníze samy o sobě nebyly určeny k tomu, aby samy bez dalších faktorů pouze tvořily další peníze a vytvářely zisk. Tento princip je považován za klíčový. Zisk byl míněn jako produkt určitého úsilí, činnosti, která by vždy měla být v souladu s normami islámského práva. Jednou ze základních zásad je užití zisku ve prospěch ostatních, podle předem daných pravidel, na podporu chudých rodin, studentů, vdov, sirotků. Sociální orientace islámu se promítá ve všech jeho zásadách a podpora sociálně slabších se tak jeví velmi významnou. Tato solidarita má v islámském právu poměrně propracovaný systém plateb, jakési náboženské daně, tzv. zakátu. Povinnost vychází přímo z Koránu, kde se praví: “Mluvte laskavě s lidmi, dodržujte modlitbu a dávejte almužnu.”⁵⁰. Povinnost platit almužnu je v Koránu zmíněna i na dalších místech⁵¹. Princip dobročinnosti provází základ celého ekonomického systému, zdůrazňuje, že je třeba konat dobro, aby se předešlo opaku, tedy chtivosti a lichvě vůči těm, kteří potřebují pomoc a trpí nouzí, dobročinnost nikoho neožebračí, nýbrž obohatí. Věřitelé jsou nabádáni, aby konali dobro poskytnutím úlev dlužníkům, kteří jsou vystaveni útlaku a je s nimi nakládáno nespravedlivě, zejména aby neuplatňovali dřívější nároky, poskytl čas na splacení základního vkladu, je-li nutný a odepsali dluh jako dobročinnost⁵².

Význam charity je zmiňován v mnoha hadísech a je připomínáno, že účastnit se dobročinnosti je povinností každého, nejen bohatého člověka. Hadíth ze sbírky Salih Al-Bukhari říká: “Prorok řekl: Každý musí poskytnout nějakou dobročinnost. Lidé se ho ptali: Co když je ale někdo chudý a nemá, co by na charitu poskytl? Prorok odpověděl: Takový člověk musí vykonat nějakou dobročinnou práci. Ale co když nemůže najít

⁴⁹Doi, A.R., Shariah, The Islamic Law, TaHa, London 2001, Dr. M. A.El-Gamal v knize Islamic Finance Law, Economics and Practise, Cambridge University Press, 2006, Muhammad Taqi Usmani An Introduction to Islamic Finance, Mehran Printers, Karachi 2004.

⁵⁰ Korán, překlad Hrbek, Ivan, Praha 2007, súra 2:83.

⁵¹ Korán, překlad Hrbek, Ivan, Praha 2007, súra 2:43, 2:110, 2:274,2:177, 2:277.

⁵² Korán, překlad Hrbek, Ivan, Praha 2007, súra 2:274-281, komentář str. 64-5.

žádnou dobročinnou práci? Prorok znovu odpověděl: Pak tento člověk musí pomoci potřebnému, kterého potká. A co když je člověk třeba sám nemocen a nemůže pomoci? Prorok k tomu řekl: V takovém případě by měl vykonávat dobré skutky a vyvarovat se zlých činů a bude odměněn, jako kdyby konal dobročinnost⁵³. V dalších hadíthech se připomíná, že dobročinností je nejen finanční pomoc, ale i dobré slovo, jakákoli pomoc v nouzi.

V teorii islámského finančního práva se řada autorů zabývá rozdíly mezi ekonomikou, založenou na obchodu a ekonomikou, založenou na jiném způsobu, než je obchod, zejména půjčování peněz na úrok. Je třeba zdůraznit, že islámské právo nezakazuje bohatství. Prosperitu naopak považuje za přínosnou a lidské činnosti by měly být směřovány k dosažení zisku. Varuje nicméně před bohatstvím, získaným nepoctivým způsobem, bez vynaložení nějaké činnosti nebo na úkor ostatních. Islámský finanční systém je založený primárně na principu obchodování. Upřednostňuje tedy obchod před půjčováním peněz, což například znamená, že namísto toho, aby banka půjčila peníze klientovi, který si chce koupit určitou věc, tak ji sama koupí, stane se tedy vlastníkem a klientovi ji prodá užitím některého z produktů, které jsou v souladu s islámským právem. Půjčování peněz na úrok není v souladu s islámským právem a bezúročné půjčky se uplatňují ve zcela specifických případech, například v oblasti charity.

Základní princip je dán koránským veršem 2:275, který uvádí:“Bůh dovolil prodávání a zakázal lichvu“⁵⁴. Nebylo však stanoveno jasně, které transakce jsou či nejsou povolené. Dovozuje se tedy, že zakázané jsou takové transakce, kde se objevují prvky ribá, gharar a maisir. Korán je vysvětlován a prováděn sunnou, učenci tak dospěli k závěru, že podrobnější a praktické návody je třeba hledat v sunně.

Islámské finanční právo je založeno na principu precedentů, má tedy relativně blízko k právnímu systému common law. Zřejmě i to je jedním z důvodů, proč můžeme dnes zaznamenat výrazný rozvoj islámských financí například ve Velké Británii, kde je právní systém také založen na systému common law.

⁵³ Hadís Al-Buchari č. 524, Volume 2.

⁵⁴ Korán, překlad Hrbek, Ivan, nakladatelství AMS Praha, 2007, 2:275.

2.3.1. Zákazy a omezení jako jeden z principů islámských financí

Nelze přehlédnout, že v principech islámských finančních vztahů figuruje řada omezení a zákazů, jejichž dodržování plní významnou roli při posuzování, zda je ten který konkrétní produkt v souladu s islámským právem či nikoli a také při posuzování úspěšnosti poskytování islámských finančních služeb. Islámské finance jsou tedy de facto postaveny na principu určitých zákazů, a proto jsou často označovány za zákazové. Smyslem dodržování zákazů je pak umožnění rozkvětu povolených obchodních operací.

Islámská jurisprudencce užívá zákaz ribá a zákaz gharar jako klíčových principů islámských finančních služeb. Princip investování pouze do povolených oblastí je de facto rovněž aplikací principu zákazu.

Otázka zakázaného a povoleného v islámu je předmětem řady studií i islámských právních kodifikací.

Islámské právo obecně zakazuje například alkohol, vepřové maso, hazardní hry, zmíněné ribá, a z toho plyne, že v islámském finančnictví jsou zakázanými oblastmi pro investování tyto oblasti. Za nepovolené se považuje i nadměrné hromadění bohatství, které člověk nepotřebuje.

Pramenem pro tyto zákazy je Koránský verš, který stanoví: “Dotazují se tě na víno a na hru majsir. Rci: V obou z nich je pro lidi hřích těžký i užitek, avšak jejich hřích je větší než užitek. A dotazují se tě na to, co mají rozdávat. Rci: Přebytek”.⁵⁵ I. Hrbek v komentáři k českému překladu Koránu uvádí, že vínem ve smyslu tohoto verše jsou chápány alkoholické nápoje, tedy nejen víno coby zkvašená šťáva z vinné révy, ale i likéry, destiláty a drogy, neboť takovýto nápoj může vyvolat uvolnění, ale jeho škodlivost je větší než užitek, a to z individuálního i společenského hlediska. Hazardní hrou majsir je míněno “snadné dosažení něčeho bez práce”, později hazard. Tento verš

⁵⁵ Korán, překlad Hrbek, Ivan, Praha 2007, verš 2:219.

se stal pravidlem, na základě kterého byly v islámu hazardní hry zakázány. Nejběžnější formou takovýchto her v Arábii bylo losování pomocí šipek na principu loterie. Šipky byly označovány a sloužily téměř účelu, jako moderní sázenky. Předmět, například tělo zabitého zvířete, se rozdělilo na nestejně části. Označené šipky byly taženy z pytle. Některé zůstaly neoznačené, a kdo takovou vytáhl, nevyhrával nic. Ostatním odpovídaly různé ceny, velké i malé. Zda někdo vyhrál malou či velkou cenu, záleželo na štěstí, ledaže by se někdo dopustil podvodu. Základem pro zákaz těchto aktivit byl argument, že i v případě, že nejde o podvod, dostává člověk něco, o co se nezasloužil, případně ztrácí dle náhody.

Nadměrné hromadění majetku také patří v islámském právu mezi zakázané, protože nikomu nepřináší užitek. Uvádí se, že majetku by měl člověk užívat tolik, kolik ho potřebuje. Každého přebytku by mělo být užito pro bohu libé dílo či dobročinnost.⁵⁶ Podobně hovoří o zákazu alkoholu a hazardních her i další Koránský verš: “Vy, kteří věříte! Víno, hra majsir, obětní kameny a vrhání losů šípy jsou věru věci hnusné z díla satanova. Vystříhejte se toho-a možná, že budete blaženi”.⁵⁷

Konvenční finanční služby nezakazují smlouvy a úkony, které obsahují prvky nadměrného rizika a spekulací. Otázka přípustné míry spekulace v určitém konkrétním úkonu finanční služby však je vždy předmětem posouzení toho kterého případu.

2.3.2. Zákaz ribá

Princip zákazu ribá je v islámském finančním systému velmi důležitý, nikoli však bezvýhradně, neboť je pouze jedním z principů. Definovat pojem ribá tak, aby byl zcela pochopen, je jednou z klíčových otázek pro porozumění principům islámského finančnictví. Ribá je arabské slovo, vycházející ze slovesa *raba*, které znamená narůstat. Kořen arabského slova *r-b-w*, ze kterého vzniklo odvozené sloveso *raba*, je v Koránu

⁵⁶ Korán, překlad Hrbek, Ivan, Praha 2007, str. 52.

⁵⁷ Korán, překlad Hrbek, Ivan Praha 2007, verš 5:90.

užito dvacetkrát⁵⁸, ve smyslu narůstající, zvětšující se, zvyšování, vzrůstající. Význam slova ribá je tedy nárůst, přídavek, příplatek, něco extra, navíc. Pojem ribá bývá někdy nesprávně pochopen, porozumění ribá je však velmi důležité pro pochopení celého systému islámských financí. Neporozumění tomuto systému někdy vzniká právě z nesprávného pochopení termínu ribá. Ribá, jak bylo uvedeno, vychází ze slova *raba* ve významu narůstat, překračovat. Blízko (literárně) tomuto slovu je však slovo *rib.h.*, vycházející z kořene *rabi.ha*, které znamená zisk, výnos, profit⁵⁹. Záměnou těchto pojmů, která je snadná pro ty, kdo neovládají arabský jazyk nebo neznají principy islámského finančního práva, dochází k mýtu o tom, že islámské finanční právo zakazuje zisk a musí být beznákladové. Islámské finanční principy však zakazují onen nezákonný (z pohledu islámského práva) nárůst, nepřipustné navýšení. El-Gamal užívá definici, která říká, že ribá obecně vzniká při obchodování se dvěma produkty stejného druhu a různého množství, kdy navýšení není kompenzováno odpovídajícím způsobem⁶⁰. Zdůraznil přitom, že ribá není synonymem pro úrok. Zákaz ribá v islámském právu vychází z několika pramenů. Význam a výklad tohoto zákazu však není úplně jednoduchý. Hovoříme-li o půjčce, úvěru, pak v takovém případě cokoli je placeno nad jistinu úvěru, je považováno nepřipustné. Složitější se stává otázka přírůstku u transakcí koupě a prodeje. Zákaz ribá⁶¹ je dán v primárním zdroji islámského práva, Koránu, konkrétně ve čtyřech odlišných verších. V mekánském verši 30:39 se praví: “To, co jako lichvu berete, aby to přineslo rozmnožení vzaté z majetku jiných, to nepřinese u Boha úrok žádný. Však to, co jako almužnu dáváte, toužíce po tváři Boží-tak činí ti, jimž odměna bude zdvojnásobena”.⁶² Zde tedy lze vyčíst přímý zákaz ribá, jakožto nefér nárůstu. Stanoví se zásada, že každého zisku je třeba dosáhnout vlastním úsilím a na vlastní účet, nikoli zneužitím jiného či na jeho účet, jakkoli lze takové počínání umně zahalit rouškou finančních frází. Tento verš nejenom zakazuje ribá, ale i vyzývá k dobročinnosti, je-li činěna upřímně a bez očekávání prospěchu⁶³.

⁵⁸ Hassan, K., Lewis, M., Handbook of Islamic Banking, E. Elgar Publishing, 2007, str. 42.

⁵⁹ Hassan, K., Lewis, M., Handbook of Islamic Banking, E. Elgar Publishing, 2007, str. 43.

⁶⁰ El-Gamal, M., Islamic Finance, Law, Economics and Practice, Cambridge University Press, 2006, str. 49.

⁶¹ Chapra M. U., The Nature of Riba in Islam, Islam and the economic challenge, Leicester, UK, 1985, str. 55-6.

⁶² Korán, překlad Hrbek, Ivan, Praha 2007, súra 30:39.

⁶³ Korán, komentář Hrbek, Ivan, Praha, AMS, 2007, str. 455.

Dalším veršem, zakazujícím ribá, je verš z raného medínského období, 4:161, kde se zmiňuje zákaz lichvářských úroků⁶⁴ a Boží trest pro ty, kteří neuposlechnou: „i za to, že brali lichvářské úroky, ačkoli jim to bylo zakázáno, a za to, že pohlcovali majetky jiných lidí podvodně...“. Třetí koránské zjevení verš o zákazu ribá je 3:130-2 z období druhého nebo třetího roku hijra: “Vy, kteří věříte! Neživte se lichvou, rozmnožující dvakrát zisk.”⁶⁵. Lichva je zde vnímána jako protipól dobročinnosti, nesobeckosti a čínorodého úsilí⁶⁶. Čtvrté zjevení zákazu ribá je z období dokončení Prorokovy mise, ve verších 2:275-281. V těchto verších byl postaven rozdíl mezi obchodní transakce a ribá a dán jasný požadavek věřícím vyvarovat se ribá, neboť “Bůh povolil prodej a zakázal lichvu”⁶⁷.

Právě koránskými verši z druhé súry, 2:275-281 je obvykle vysvětlován zákaz pojmu ribá a význam tohoto zákazu.

Zákazu ribá se věnuje i řada hadíthů. Riba je přirovnávána k nejtěžším hříchům a lidé jsou nabádáni, aby se ribá vždy vyhnuli. Prorok Mohamed odsuzoval nejen ty, kteří měli z ribá užítky, ale také ty, kteří ribá platili nebo dokonce byli v roli svědků smlouvy nebo úkonu, který zakládal ribá.

Zákaz ribá je v islámském právu považován za skutečně hlavní princip, který by měl být dodržen ve všech produktech islámských finančních služeb. Navýšení, které představuje ribá, je považováno za zbohatnutí, vyjádřeno pohledem islámského práva za bezdůvodné obohacení, neboť jde de facto o benefit, který vznikl bez přičinění a bez právního důvodu. Mnozí učenci se shodují, že islám v zákazu ribá spatřoval možnost vytvoření sociální společnosti, neboť pro společnost není prospěšné, ba naopak nebezpečné, pokud někdo získává výtěžek pouze z peněz samotných, aniž by vykonal nějakou činnost nebo přispěl k rozvoji ekonomiky a obchodu. Považuje se tak za mnohem spravedlivější, pokud dlužník i věřitel spolu sdílejí zisk i riziko případné ztráty

⁶⁴ Korán, překlad Hrbek, Ivan, Praha, AMS, 2007, súra 4:161.

⁶⁵ Korán, překlad Hrbek, Ivan, Praha, AMS, 2007, súra 3:130.

⁶⁶ Korán, komentář Hrbek, Ivan, Praha, AMS, 2007, str. 85.

⁶⁷ Korán, překlad Hrbek, Ivan, Praha, AMS, 2007, súra 2:275.

a podílejí se na rozvoji obchodu. V ekonomice, která je postavena na principu úroku, nese převážné riziko dlužník a na zisku profituje věřitel.

Nutno ovšem uvést, že ne každý nárůst je v islámském finančním právu zakázán. Slovem ribá je označován ten nárůst, který je zakázán, nefér, zisk bez námahy. Termín ribá je v islámském právu používán ve dvou významech, respektive teorie islámského práva rozlišuje dvě formy ribá. První je tzv. ribá al-qarud, neboli ribá, vztahující se k půjčkám, úvěrům. Druhou formou je ribá al-buyu, která se vztahuje k navyšování v rámci obchodu.

2.3.2.1. Ribá al-qarud

Ribá al-qarud se vztahuje k půjčkám a úvěrům, zahrnuje poplatky za půjčku nebo úvěr. Pojmem ribá al-nasia je nazýván ten nárůst, který se platí za pozdější splátku půjčky a úvěru, peníze jsou de facto vyměňovány za další peníze, vázané na odložení plateb. V tomto významu je ribá v islámském právu zakázána vždy. Jednou z možných definicí úrok je pojetí úroku jako peněžité odměny za půjčení peněz. Tato odměna ve formě úroku je pak považována za zisk bez jakékoli námahy, jde o bezpracný výdělek, kdy peníze jsou používány k tvorbě dalších peněz. Tento bezpracný zisk je to, co znamená ribá a je zakázaným principem islámských finančních služeb.

V překladech arabského slova ribá je často vedena polemika o tom, zda slovo ribá má být přeloženo ve významu úroku nebo lichvy. Definice úroku je uvedena výše. Lichva je většinou definována jako vysoký úrok. V době předislámské panoval široký výměnný obchod, který umožňoval úroky i lichvu zejména jako poplatky za odložení splatnosti dluhu. V Arábii se v tomto ohledu praktiky příliš nelišily například od starého Říma a dlužník tak obvykle skončil jako otrok u svého věřitele. Koránské verše o ribá vedly k zákazu těchto praktik. Za základ jsou považovány tyto verše: “Bůh povolil prodávání a zakázal lichvu”⁶⁸ a dále: “Vy, kteří věříte! Neživte se lichvou, rozmnožující dvakrát

⁶⁸ Korán, překlad Hrbek, Ivan, Praha 2007, súra 2:275.

zisk, nýbrž bojte se Boha, snad budete blaženi”⁶⁹. Pojem ribá nebyl ani tehdy zcela jednoznačný. Z kontextu a také doby, ve které měly tyto verše být zjeveny, lze však usuzovat, že zákaz se týkal především lichvy, tedy platby takové částky, jako byla jistina, za odložení platby. Opora pro tuto úvahu se nachází zejména ve zmíněném verši, kde je zmiňován zákaz dvojitého rozmnožení zisku.

Hranice lichvy a úroku je přitom často velmi tenká a nebývá přesně definována, spíše se vytváří pomocí judikatury nebo zvyklostí. Například v českém právním řádu je lichva definována v trestním zákoně tak, že “lichvy se dopustí ten, kdo zneužívá něčí rozumové slabosti, tísně, nezkušenosti, lehkomyšlnosti nebo něčího rozrušení, dá sobě nebo jinému poskytnout nebo slíbit plnění, jehož hodnota je k hodnotě vzájemného plnění v hrubém nepoměru, nebo kdo takovou pohledávku uplatní nebo v úmyslu ji uplatnit ji na sebe převede.”⁷⁰ Zde hranici lichvy a úroku tvoří termín “hrubý nepoměr”, který není zákonem definovaný, vyvíjí se judikatorně. Nejvyšší soud České republiky shledal, že “při poskytování úvěrů a půjček existuje z hlediska požadovaných úroků určitá hranice, která odděluje standardní podnikatelskou činnost provozovanou v souladu s právním řádem a lichvu. Uvedenou hranicí je podle trestního zákona to, co lze pokládat již za hrubý nepoměr mezi vzájemnými plněními pachatele a poškozeného. Poskytnutí půjčky peněz s úrokem obsahujícím 70% a více za rok pak takový hrubý nepoměr zakládá”.⁷¹ V islámském finančním právu je takovýto způsob zisku označován ribá a je zakázán vždy, bez ohledu na výši takového zisku, proto se při překladu můžeme setkat s termíny lichva i úrok pro objasnění pojmu ribá. Mezi většinou islámských učenců se v době rozmachu moderního islámského práva ustálil názor, že ribá znamená nejen lichvu, ale i úrok, jak je pojímán. Konvenčními finančními institucemi.

2.3.2.2. Ribá al-buyu

Ribá al-buyu, tedy navyšování, které se vztahuje k obchodu, se dále rozděluje na další dvě formy ribá. První je ribá al-fadl, ve významu ribá neekvivalentního obchodu,

⁶⁹ Korán, překlad Hrbek, Ivan, Praha 2007, súra 3:130.

⁷⁰ Ustanovení §218 zákona č. 40/2009Sb.(trestní zákon).

⁷¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 5Tdo 1282/2004.

výměny zboží různého druhu a množství. Druhou formou je ribá al-nisa, která se vztahuje ke směně zboží téhož množství a druhu. Navyšování v rámci obchodu, zejména pak ribá a-fadl, je pojmem složitějším. Vrátime-li se zpět k základní zásadě islámského finančního práva, která poměrně jasně povoluje obchod, “Bůh povolil prodej a zakázal ribá”, pak ribá al-fadl je shledávána v té části prodeje, která odporuje zásadám islámského práva, a tudíž není taktéž povolena. Zde je však nutno pečlivě diferencovat, protože prodej obecně je v islámském právu povolen. Z oblasti prodeje je tedy v islámském právu zakázáno to, co odporuje jeho zásadám. V souladu s islámským právem je pak taková transakce, která je realizována ve stejném čase a pokud se jedná o směnu stejného druhu, musí jít o směnu ekvivalentní. Mezi základní pravidla islámského obchodu se řadí princip, podle kterého lze získat zisk v transakcích, které neznamenají časový posun. Tento požadavek se dokládá výrokem Proroka:⁷² “Zlato za zlato stejného druhu, míru za míru. Stříbro za stříbro stejného druhu, míru za míru. Pšenici za pšenici, míru za míru, ječmen za ječmen, míru za míru a datle za datle, míru za míru a sůl za sůl, míru za míru. A kdo něco přidá, přijme něco navíc, ten se dopouští lichvy. A není nic špatného na prodeji pšenice za ječmen a ječmene za jiné (zboží), je-li to z ruky do ruky, avšak s odkladem (na úvěr), to ne (to není dobré). A jestliže se druhy (zboží) liší, prodávejte jak je vám libo, je-li to z ruky do ruky”.

Zahrnutí či nezahrnutí ribá al-fadl do oblasti, která je v islámském právu zakázána, je velmi podstatným elementem pro správné pochopení fungování islámského finančnictví, stejně tak jako porozumění, v jakých případech se o ribá al-fadl jedná.

V současné praxi islámských finančních služeb není tak sporu o to, zda ribá al-nasi'ah, tedy onen přírůstek u půjček, je zcela zakázanou složkou v islámském právu. Ohledně ribá al-fadl již nepanuje stoprocentní shoda, neboť přírůstek v případě transakcí koupě-prodej, býval historicky více či méně akceptován, nicméně i dnes se většina učenců shoduje na tom, že ribá a-fadl je též zakázaným elementem v islámském finančnictví.

Nutno říci, že otázkou pojmu ribá a analýzou tohoto pojmu, se zabývají islámští učenci po staletí. Právní školy islámské jurisprudence věnují této oblasti značnou pozornost a

⁷² Weberová Babulíková G., *Islámská ekonomie a bankovníctví*, Praha, Dar Ibn Rushd, 2001, str. 24-25.

je to jedna z oblastí, ve které můžeme pozorovat odlišnosti v jednotlivých typech právních škol islámské jurisprudence. V dnešní době nepochopení pojmu ribá a zaměňování jeho skutečného významu představuje jeden z největších problémů pro porozumění fungování principů islámských financí. Literární význam tohoto slova není sporný. Problémem se stalo obecné přirovnávání termínu ribá k úroku a tedy k jakémukoli představitelnému navýšení v obchodních transakcích. V dnešní praxi islámského bankovníctví, které je předmětem 3. kapitoly, se můžeme setkat s názory, které nejsou mezi učenci jednotné. Například se může jednat o otázku, zda v islámském právu je povolen nárůst platby při odkladu splatnosti půjčky, pokud je předem stanovena výše takového přírůstku, a to v době uzavření smlouvy o půjčce a je zcela vyloučeno kdykoli později výši měnit. Tento názor však není většinový, stejně tak jako názor, že všechny obchodní transakce v islámském právu musí mít základ v transakci typu koupě-prodej a nikoli v režimu úvěru.

2.3.3. Zákaz přehnaně riskantních operací (gharar)

Tento princip je dalším klíčovým zákazem v islámském finančním právu. Významu a vysvětlení pojmu gharar se věnuje řada učenců. Gharar je arabské slovo, znamenající a vyjadřující nejistotu, velké, nadměrné riziko v obchodních transakcích. Řada učenců přirovnává gharar k hazardním hrám. Mahmoud El-Gamal vychází z uznávaného výkladu profesora Mustafy Al-Zargy, který definuje gharar jako zakázaný element v islámském finančním právu tak, že se jedná o “prodej pouze pravděpodobných, nejistých předmětů, jejichž existence nebo charakteristika je nejistá, riskantní a přibližuje takovou transakci hazardu”.⁷³ Znamená to tedy, že podle islámského práva nejsou akceptovatelné takové transakce, které by znamenaly nadměrné, přehnané riziko a nejisté postavení účastníků finanční transakce. Typicky uváděnými příklady jsou prodej ryb v moři, ptáků, kteří ještě nebyli uloveni, ovoce na stromech, které ještě nedozrálo, prodej úlovku potápěče, dosud nenarozeného zvířete. Lze říci, že gharar zahrnuje formy neúplných informací, případně informací klamavých, stejně jako risk a

⁷³ El-Gamal, M. A., *Islamic Finance, Law, Economic and Practice*, Cambridge University Press, 2006, str. 58.

neurčitost předmětu zakázky, kdy detaily buď nejsou známy, nebo jsou nejisté, dvojsmyslně vyjádřené. Problém je tak spatřován v riskantnosti transakce z důvodu nejistoty, neurčitosti. Míra přípustného rizika konkrétních transakcí je předmětem zkoumání učenců, neboť de facto žádná obchodní transakce není zcela prosta rizika. V islámských financích jsou vyloučeny a zakázány takové transakce, které představují riziko nadměrné. Vysvětlení pojmu oné nadměrnosti v daném kontextu bylo často předmětem obsahu řady hadíthů a v dnešní době se objasňováním pojmu nadměrného rizika ve vztahu ke zcela konkrétné finanční službě nebo bankovnímu obchodu, okolnostem jejich poskytování, věnují islámští učenci ve svých fatwách.

Jeden z mnoha hadíthů například říká: Vyprávěno Abu Al-Bachtari: “Ptal jsem se Umara na prodej plodů datlové palmy, datlí. Odpověděl, že Prorok zakázal prodej datlí do té doby, než jsou zcela zralé a vhodné k jídlu. Ptal jsem se tedy ještě Ibn Abbáse na koupi datlí. Odpověděl mi také, že Prorok zakázal prodej datlí, dokud nebyly dobré k jídlu a nebylo, je možné zvážit. Ptal jsem se ho tedy, zda se mohou prodat, když jsou zralé, ale ještě na stromě. Odpověděl, že je nelze zvážit a tedy prodat, dokud nejsou otrhány ze stromu.⁷⁴”

Tento hadíth je vysvětluje, že prodej například ovoce (v daném příkladu datlí), není možný do té doby, než je ovoce zralé, vhodné ke konzumaci, ale současně musí být očištěno ze stromu. Důvodem je nejen to, aby bylo možné ovoce zvážit (když by bylo možno namítnout, že větší ovoce by se mohlo prodávat po kusech, ale také to, že dokud je ovoce nezralé, není jisté, zda vůbec dozraje a bude způsobilé ke konzumaci. Pokud je již sice zralé, ale ještě není sklizené, existuje stále velké riziko, že se může při česání poškodit, může přijít nepřízeň počasí a ovoce nebude možné sklídit a podobně.

Podobně pojednává další hadíth, vystihující podstatu principu zákazu gharar: Vyprávěl Ahmad ibn Majah: “Prorok zakázal prodej nenarozeného zvířete, které je ještě v matčině lůně, mléko ve vemeni před tím, než bylo zvíře podojeno, nákup válečné

⁷⁴ Hadíth Al-Buchari, 3.542. <http://muslimonline.org/cgi-bin/hadith.cgi>, 26. ledna 2012

kořisti, nakládání s darem z dobročinnosti před tím, než byl přijat, prodej úlovku potápěče.⁷⁵

Tento hadíth měl upozornit na vysokou míru risku, pokud by došlo k uzavírání takovýchto obchodních transakcí. Pokud je uzavřena smlouva o prodeji úlovku potápěče, je tu vysoké riziko, že potápěč z mnoha různých důvodů žádný úlovek neuloví, nebo může ulovit jiný, než by zákazník chtěl. Důvodů přitom může být mnoho a může být někdy obtížné určit, z jakých důvodů by smlouva nebyla splněna. Na druhou stranu je však přípustné si pronajmout potápěče na určitou dobu s tím, že úlovky, pokud nějaké vyloví, budou předmětem samostatné smlouvy. Takováto smlouva je přípustná proto, že předmět smlouvy je jasně definován, předmětem bude aktivita potápěče a nikoli vlastní úlovek, který v době uzavření smlouvy ještě neexistuje⁷⁶.

Pro porozumění principu zákazu gharar, tedy nadměrného rizika, je třeba mít na paměti, že zákaz nadměrného rizika ve finančních operacích velmi často neznamená nemožnost získání toho, co si zákazník přeje. Znamená pouze, že je třeba velmi pečlivě zvažovat, jakou smlouvu je v dané situaci možné uzavřít, tak, jak naznačuje citovaný hadíth. Pokud má někdo zájem o koupi konkrétní mořské ryby, nebude v souladu s islámským právem, pokud uzavře smlouvu o koupi takové ryby předtím, než byla ulovena. Bude ale možné, aby uzavřel smlouvu o nájmu pracovní síly, potápěče.

Dr. Gamal, stejně jako další učenci, považuje za nezbytné splnění čtyř podmínek, aby bylo možné považovat transakci za neplatnou pro gharar⁷⁷, a to:

a. Gharar, tedy risk (nejistota, neurčitost, nebezpečí), musí být nadměrné, aby způsobilo neplatnost kontraktu. Nepatrné riziko je považováno za přirozenou součást obchodních transakcí.

⁷⁵ <http://www.kantakji.com/fiqh/Files/Fatawa/A305.pdf>, 26.ledna 2012.

⁷⁶ <http://www.kantakji.com/fiqh/Files/Fatawa/A305.pdf>, 26.ledna 2012.

⁷⁷ El-Gamal, M.A., Islamic Finance, Law, Economic and Practice, Cambridge University Press, 2006, str. 58-9.

b. Musí jít o finanční kontrakt, který je komutativní, jako například prodej. V případě darování je transakce platná, i když za stejných podmínek by prodej byl neplatný. Například tedy, pokud je nejistý předmět transakce předmětem daru (ovoce, které ještě není zralé), pak takovýto kontrakt se nepovažuje za neplatný, avšak při uzavření smlouvy o prodeji by daná nejistota (nejistým by zde bylo, zda ovoce dozraje), neplatnost transakce způsobila.

c. Nebezpečí, způsobené vysokým rizikem či nejistotou, se musí týkat přímo předmětu transakce. Uvádí se například příklad březího zvířete, jehož cena může být vyšší než zvířete nebřezího. Takovýto kontrakt je platný, pokud je předmětem prodeje dané zvíře. Pokud by však předmětem prodeje mělo být mládě, které má být teprve narozeno, pak by transakce byla neplatná.

d. Poslední zásada je velmi diskutovanou mezi učenici. Uvádí totiž, že v případě, kdy transakce představuje popsané riziko (nejistotu, nebezpečí), nemusí být nutně neplatná tehdy, jestliže je tu jakási naléhavá potřeba zisku takového předmětu a nelze jej dosáhnout jiným, jistým nebo více jistějším způsobem. Tento bod je diskutovanou zásadou, nicméně se uplatňuje zejména v oblasti pojišťovnictví.

2.3.4. Zákaz spekulativních transakcí (maisir)

Další oblastí, která je při poskytování islámských finančních služeb zakázána, je také oblast spekulativních transakcí (maisir). I zde platí, že nejsou zakázány veškeré spekulativní transakce, neboť u některých komerčních transakcí je spekulativní obchod akceptován, avšak pouze některými islámskými finančními institucemi. V této oblasti nepadají mezi učenici, zabývajícími se islámskými financemi, jasná shoda. Zde tak platí, že každá jednotlivá obchodní transakce musí být pečlivě analyzována učenici dané instituce, zda je z hlediska islámského práva povolena či nikoli. Shoda panuje nicméně v tom, že za zcela nepřijatelné jsou považovány spekulativní transakce, týkající se hazardu.

Za základ zákazu maisiru jsou považovány koránské verše, které poukazují na nebezpečí hazardního chování, například tak praví verše 5:90, 91: “Vy, kteří věříte. Víno, hra maisir, obětní kameny a vrhání losů šípy jsou věru věci hnusné z díla satanova. Vystříhejte se toho a možná, že budete blaženi”. Dalším veršem, přímo zakazujícím hry maisir, je verš 219 z druhé koránské súry a verš 29 ze čtvrté súry.

Sunny, jakožto druhý primární pramen islámského práva, užívají výrazu *qimár* pro hazard a hazardní jednání, kdy je určitý zisk závislý na nejisté události, vztahuje se na takové situace, kdy na jedné straně dochází ke ztrátě a na straně druhé k zisku, aniž by byla dána zřejmá pravidla, která strana bude tou, která bude mít zisk a která ztrátu⁷⁸.

2.3.5. Sdílení zisku a rizika ztráty

Princip sdílení zisku a rizika ztráty namísto půjčování peněz za určitou návratnou sazbu, tedy vytvoření jakéhosi finančního partnerství mezi věřitelem a dlužníkem, a to i v případě, že jednou ze stran je banka, je považován za další základní princip islámských finančních služeb a bankovních obchodů, za klíčový princip filozofie islámských financí. Při poskytování islámských finančních služeb není akceptovatelné, aby riziko ztráty nesla toliko jedna strana dané finanční transakce, zatímco druhá strana by pouze inkasovala zisk, nebo aby poměr, ve kterém jedna strana nese riziko ztráty a druhá inkasuje zisk, byl příliš značný. Princip sdílení zisku a rizika ztrát je v islámských financích tedy velmi důležitý. Vyjadřuje tak zejména skutečnost, že islámské finanční instituce jsou při poskytování finančních služeb jednou ze stran, která současně s klientem sdílí nejen zisk, ale též riziko ztráty.

Tento princip se uplatňuje v produktech islámských finančních služeb, je patrný názorně například v produktu mudáraba nebo mušáraka, kde je ve smlouvě stanoveno, že zisk se dělí mezi vlastníka kapitálu a podnikatele v poměru, který je ve smlouvě dohodnut.

⁷⁸ http://www.ubl.com.pk/ameen/pdf/glossary_islamic_banking.pdf, dne 13. 2. 2012.

Islámští učenci dovozují stabilitu islámských finančních ústavů na finančním trhu mimo jiné právě díky tomuto principu.

2.3.6. Investování jen do povolených oblastí.

Normy islámského práva diferencují oblasti a jednání, která jsou podle tohoto práva povolenými, doporučenými, akceptovatelnými nebo naopak nepovolenými, nedoporučenými. Z tohoto rozdělování pak vychází velmi důležitý princip islámského finančního práva, který lze nazvat jako investování jen do povolených oblastí. Tímto principem je míněno investování pouze do sfér, které mají dle norem islámského práva charakter povolených (halal), případně nezakázaných, akceptovaných. Investování do povolených oblastí v islámském finančním právu lze porozumět pochopením norem, které islámské právo upravují. Ačkoli závěry různých právních škol islámského práva nejsou v oblasti islámského finančnictví rozdílné tolik jako v jiných právních oblastech, názory na oblasti, v nichž je povolen investovat, se podle typů právních škol mohou lišit. Z investování jsou vyňaty hazardní hry a sázky, kasina, pornografie, alkohol, vepřové maso. Obecně pak platí, že je dovoleno to, co není zakázáno. Některá odvětví, jako například určité druhy módního průmyslu, spadají do oblastí akceptovaných. Méně striktní islámské finanční instituce tak mohou investovat též do oblastí, které mohou být pro ty více konzervativní hůře akceptovatelné. Zejména v posledních letech, tedy v období rozmachu islámských finančních služeb, se dostává do popředí zájmu značného počtu investorů a obchodníků pojem *halal*.

2.3.7. Halal produkty

Pojem *halal* je spojen s islámským právem stejně nerozlučně, jako je spojen pojem *košer* s právem židovským⁷⁹. Slovo *halal* vychází z arabského jazyka a znamená „zákonem povolené“. Opakem *halal* je v islámském právu *haram*, které znamená

⁷⁹

http://www.kehilaprag.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=79&Itemid=269&lang=cs, 10.2.2012.

“zákonem zakázané”. Normy, upravující islámské právo, označují za *halal* to, co je v souladu s islámským právem, co je dovolené. Jde přitom o velmi rozsáhlou oblast činností, aktivit i produktů všech možných oblastí. Primární prameny islámského práva, tedy Korán a sunny, upravují povolené, tedy *halal* činnosti a produkty. V Koránu lze nalézt, co je podle islámského práva zakázané, a to v různých oblastech lidského života. Platí zde obecně, že to, co není zakázáno, je povoleno. Z povolených oblastí se ještě rozlišují oblasti, činy, věci, na akceptovatelné, doporučené, a žádoucí, a to v souladu s rozlišením právních norem.

Oblasti povoleného v islámu, tedy *halal*, mají velký význam pro porozumění islámskému finančnímu právu a poskytování islámských finančních služeb. Islámské finanční služby znamenají *halal* finanční služby, tedy služby, poskytované v souladu s islámským právem. Jak bylo uvedeno, islámské finanční služby jsou založeny ve značné míře na obchodu a investování. K tomu, aby tyto služby byly skutečně *halal*, tedy v souladu s islámským právem, je třeba, aby byla *halal* nejen jejich forma, tedy způsob jejich poskytování prostřednictvím produktů, popsanych v dalších kapitolách, ale též předmět islámských finančních vztahů. Předmětem islámských finančních vztahů mohou být věci, práva nebo jiné majetkové hodnoty. Předmětem koupě a prodeje islámských finančních vztahů by tedy měly být *halal* produkty, stejně tak jako investice v rámci islámských finančních vztahů jsou povolené pouze do *halalu* oblastí.

Halal oblasti v islámském finančním právu znamenají oblasti v každé sféře lidského života, které jsou povoleny na základě norem islámského práva. Normy islámského práva tak upravují povolené v oblasti lidského chování, stravy i veškerých aktivit.

V oblasti finančních vztahů jsou *halal* takové vztahy, které respektují dodržování výše popsaných principů, tedy vyloučení *ribá*, spekulativních a nadměrně riskantních operací (*gharar* a *maisir*). Pramenem právní úpravy pro toto posouzení jsou jak primární prameny islámského práva, jak je popsáno v předchozích kapitolách, tak i islámská jurisprudenc *fiqh*. Potravinářství, tedy otázka povolených potravin, je významnou oblastí islámského práva a je také oblastí podrobně upravenou normami primárních pramenů a rozsáhlou jurisprudencí. Zabývá se nejen rozlišením potravin na *halal*, ale

také způsobem přípravy jídel, konzumací a podobně. Koránský verš druhé súry, 2:168, říká: “Lidé, jezte dovolené a dobré z toho, co na zemi je⁸⁰”. Normy islámského práva též upravují halal, tedy zákonem povolené formy vztahů (například manželství), chování (například zákaz hazardu), oblečení, cestování, komunikace.

Moderní obchod a poskytování služeb se v posledních letech stále více zaměřuje na poskytování halal produktů. Na světě žije asi 1,5 miliardy muslimů, což představuje velký počet potencionálních zákazníků, užívajících halal produkty a nelze přehlédnout, že zájem o halal produkty projevují i nemuslimové.

Halal jsou označovány ty produkty, které pocházejí ze surovin, které jsou v souladu s islámským právem a byly vyrobeny způsobem, který je rovněž s islámským právem v souladu. Mezi jednotlivými právními školami nalezneme rozdíly v tom, co je považováno za halal, nicméně ty rozdíly se netýkávají toho, co je dáno primárním pramenem islámského práva, tedy Koránem a sunnou.

Halal průmysl se stává rychle se rozvíjejícím odvětvím. Jedním z nejvíce rozvinutých odvětvím halal produktů jsou potravinářské výrobky, výroba a prodej halal potravin, restaurace všech úrovní⁸¹. Halal produkty se stávají velmi žádaným artiklem u muslimů, pro které je například jezení vepřového masa nebo výrobků z něho neakceptovatelné, ale také u nemuslimů, kteří z etických nebo zdravotních důvodů chtějí vyloučit některé přísady ze své stravy. Výrobky, které jsou označeny jako halal, obsahují také přesné složení veškerých přísad, a i proto jsou vyhledávaným artiklem. Dalším významným odvětvím rozvíjejícího se halal průmyslu je farmacie, kosmetický průmysl, zpracování přírodních materiálů na výrobu oblečení a textilií. Řada farmaceutických firem se zaměřuje na výrobu halal léků a zdravotních potřeb, u nichž zaručuje, že k jejich výrobě nebyly použity žádné ingredience z vepřového masa, alkohol ani další suroviny, které nejsou v islámském právu povolené. Halal výrobky znamenají nejen použití surovin, povolených dle islámského práva k výrobě produktu, ale také výrobní postupy, které jsou s islámským právem v souladu. Stále více se proto rozšiřuje udělování halal certifikátů, které zaručují, že certifikovaný produkt je vyroben v souladu s islámským

⁸⁰ Korán, překlad Hrbek, Ivan, nakladatelství AMS, Praha 2007, 2:168.

⁸¹ <http://www.halalindustries.com/Halalsectors/tabid/59/Default.aspx>, dne 13.2.2012.

právem a k jeho výrobě byly použity jen halal suroviny. Certifikační firmy jsou buď národní, nebo mezinárodní a vydávají také seznam konkrétních výrobků, které jsou na daném trhu halal. Světová obchodní halal centra jsou dnes ve velmi lidnatých zemích jako například v Číně⁸², Indii⁸³, Malajsii⁸⁴, Indonésii⁸⁵ Pákistánu⁸⁶, ale také v USA⁸⁷ nebo Evropě⁸⁸. Jedno z nejvýznamnějších center potravinářského halal průmyslu je dnes v Brazílii⁸⁹.

Firmy, které se zabývají cestovním ruchem, pochopily rostoucí zájem o halal služby a produkty a začaly nabízet v rámci poskytování islámských finančních služeb také halal turistické služby⁹⁰, například Thajsko, Japonsko, arabské země, ale i Chorvatsko a další.

Pro řadu zemí se stává halal průmysl, ať už jde o import či export výrobků nebo poskytování služeb různých druhů, velmi zajímavou obchodní příležitostí. Expanze halal produktů se tedy děje nejen z důvodů dodržování víry, ale velmi významným se stává také obchodní hledisko a potenciál, které rozvoj halal produktů skýtá.

2.3.8. Užití islámských financí jako komplexu.

Pokud se užijí výše popsané principy islámského finančního práva komplexně, je nasnadě, že výsledný efekt bude zcela jiný, než v případě, kdy by byl izolovaně užit jeden nebo dva principy samostatně a byly zkombinovány s principy konvenčních finančních služeb. Tento princip je tak v poslední době velmi často diskutován. Pro maximální efektivitu islámských financí a jejich přínos pro danou společnost je třeba

⁸² <http://www.halalfair.org/c8621/c8631/default.asp>, dne 13. 2. 2012.

⁸³ <http://www.halalindia.co.in/>, dne 13. 2. 2012.

⁸⁴ http://www.hdcglobal.com/publisher/b_halal_industry, dne 13.2.2012.

⁸⁵ <http://www.halalindonesia.org/>, dne 13. 2. 2012.

⁸⁶ <http://www.halalpakistan.com/>, dne 12. 2. 2012.

⁸⁷ <http://www.ifanca.org/index.php>, dne 12. 2. 2012.

⁸⁸ <http://www.halalindustries.com/HalalGlobalMarket/Europeanhalalmarket/tabid/89/Default.aspx>, dne 13. 2. 2012.

⁸⁹ <http://www.zabihah.com/ad.php?id=49>, dne 13.2.2012.

⁹⁰ <http://www.koelnmesse.com.sg/sites/worldofhalal/index.php?q=exhibitor/halal-tourism>, dne 13. 2. 2012.

užít celý systém jako celek a nikoli pouze určité principy. Pokud se tedy například užije principu zákazu ribá, ale už nikoli principu investování jen do povolených oblastí, pak jde pouze o částečnou aplikaci principů islámského finančnictví s vlivem na jeho efektivitu.

Islámský ekonomický systém, s užitím všech jeho principů, je velmi sociálně orientovaným systémem s tím, že užijí-li se jeho principy komplexně, má být přínosným benefitem pro celou společnost, vytvořením ekonomické balance společnosti, kdy systém zajistí péči o chudé a bezmocné. Někdy se jako hlavní měřítko pro efektivitu islámského finančnictví považuje hodnocení toho, co je zakázané a povolené, srovnání cen jednotlivých produktů a podobně, nelze však zapomínat, že tento ekonomický systém pracuje efektivně jako celek.

Užití islámských finančních služeb v dnešní době se věnuji v poslední kapitole, kde analyzuji islámské finanční principy, užívané v současnosti.

2.4. Produkty islámského bankovníctví⁹¹

Islámské finanční právo užívá produkty, které mají svůj základ v historii, a tak zejména proto i v dnešní době užívají islámské finanční instituce původních názvů, vycházejících z arabského jazyka. Je velmi důležité mít na paměti, že produkty islámských finančních služeb nejsou omezeny toliko na muslimy (na rozdíl od ostatních odvětví islámského práva, které je striktně spjato s vyznáním islámské víry), ale může je využívat kdokoli. Islámské finanční právo není jednotně kodifikované, s postupem doby se značně vyvíjí. Vychází se ze zmíněných primárních pramenů islámského práva, které tvoří teoretický rámec. Většina islámských bank má své odborné rady, složené z expertů v oblasti islámského finančnictví, jejichž členové zaujímají stanoviska k jednotlivým právním otázkám (fatwy). Každý systém, který chce fungovat na globálním trhu, nicméně vyžaduje určitou institucionalizaci, která by zajistila například vytvoření a dodržování

⁹¹El-Gamal, M. A., *Islamic Finance Law, Economics and Practise*, Cambridge University Press, 2006, Usmani, Muhamd, Taqi, *An Introduction to Islamic Finance*, Mehran Printers, Karachi 2004, Dr.Monzer Kahf, *Principles of Islamic Financing*, Jeddah, IRTI, 1992, str. 43.

standardů pro poskytování finančních služeb v globálním měřítku. Islámské banky a další finanční instituce nejsou výjimkou. Světově uznávané finanční organizace, jako je například organizace AAOFI se sídlem v Bahrajnu (Accounting and Auditing Organisation for Islamic Finance) nebo Islamic Finance Service Board (IFSB) se sídlem v Malajsii vydaly standardy islámského bankovníctví i pojišťovnictví a tyto zásady jsou mezinárodně uznávané. Islámské finanční instituce jsou podrobně rozebrány ve třetí kapitole.

2.4.1. Mudáraba

Mudáraba⁹² je produkt, pro který se v arabském jazyce užívá název *qirád*. Mudáraba byla používána již v dávné historii v předislámském období při obchodování mezi arabskými kmeny⁹³. Tento typ smlouvy byl vyhledávaným zejména mezi těmi obchodníky, kteří nebyli s to se účastnit obchodů přímo, často to byli staří lidé, ženy nebo sirotci. V klasické islámské jurisprudenci *fiqh* je smlouva o mudárabě velmi podrobně propracovaná. Mudáraba je velmi často užívaným a také jedním z nejrozšířenějších produktů islámských finančních služeb a bankovních obchodů i v dnešní době. Stojí za povšimnutí, že právě mudáraba bývá využívána pro regulaci vztahů mezi depozitory a islámskou bankou. Frank Vogel se zabýval mimo jiné vztahem mudáraby a produkty, které poskytují dnešní konvenční finanční ústavy⁹⁴. Mudárabu srovnává s rizikovými investicemi v praxi západních finančních ústavů a uvádí, že některé islámské banky se v západních zemích snaží snížit rizika mudáraby na minimum a přiblížit se tak konvenčním produktům. Většina učenců přirovnává investice v produktu mudáraba spíše k investování akcionáře ve veřejné kapitálové společnosti. Bývá také označována jako *profitsharing* produkt, neboť je založena na sdílení zisku i rizika ztráty, podílu na zisku a *trustfinancing* produkt, jako nástroj financování svěřeneckých fondů. Podstata spočívá v tom, že investor svěří své prostředky “agentovi”, který s nimi hospodaří. Obchoduje a po odečtení vlastních nákladů vrací

⁹² Kahf, Monzer, Principles of Islamic Financing, Jeddah, IRTI, 1992, str. 59.

⁹³ Udovitch, Abraham, Partnership and Profit in Medieval Islam, Princeton University Press, 1970, str. 172.

⁹⁴ Vogel, Frank, Hayes, Samuel, Islamic Law and Finance, Risk and Return, London, Kluwer Law International, 1998, str. 141.

investorovi jeho investici a podíl na zisku. Rozdělení zisku se realizuje podle podílů, které jsou dohodnuty ve smlouvě. Poměr podílů rozdělení zisku je možné dohodnout libovolným způsobem. Investované prostředky jsou po celou dobu vlastnictvím investora a případné riziko nese agent. Riziko agenta v daném typu spočívá ve vynaloženém úsilí a času. Jedná se o smluvní uspořádání mezi investorem (skupinou investorů - rab al maal) a manažerem (mudarib). Investorů může být i více, v tom případě sdílí riziko poměrně. Investor nebo investoři přinesou kapitál, který je manažerem (mudáribem) investován. Mudárib může investované prostředky užít k investicím dle svého uvážení, vždy však v souladu s pravidly, dohodnutými ve smlouvě. Vzhledem k tomu, že jde o smluvní uspořádání, mají strany flexibilní možnosti, jak tyto vztahy uspořádat, například mohou investovat do existujících fondů, nebo může být vytvořen nový fond, jehož manažerem bude mudárib, a to za předpokladu, že k tomu má odborné předpoklady. Prostředky mohou být také použity například na nájem pracovní síly, k cestování, dalším investicím, mohou být použity jako vklad do dalšího produktu mudárary a podobně. Banka může vystupovat jak v roli rabb al-mal (investora), tak mudáriba (agenta, manažera).

Mudáraba jako produkt islámských finančních služeb a bankovních obchodů může existovat v jednom ze čtyř následujících typů⁹⁵:

a. Jednoduchý, základní typ mudárary

Smlouva o základním typu mudárary musí obsahovat tyto náležitosti⁹⁶:

Vždy musí být určitým způsobem označeny strany a předmět smlouvy a uvedeno, že se jedná výslovně o smluvní typ mudárary. Je dále třeba určit, zda má mudárib nějaká omezení při nakládání s prostředky nebo nikoli. Při uzavření smlouvy je třeba smluvit způsob rozdělení zisku a věnovat pozornost určení druhu nákladů, které budou stranami uznány. Následující příklad zobrazuje situaci, kdy islámská banka vystupuje v roli investora. Smluvními stranami v takovém případě jsou: islámská banka v postavení vlastníka fondu (rabb al mal) a právnická nebo fyzická osoba jako mudárib (agent, manažer). *Předmět mudárary pak může být například takovýto: Mudárib navrhuje*

⁹⁵ Kahf, Monzer, Principles of Islamic Financing, Jeddah, IRTI, 1992, str. 96.

⁹⁶ Kahf, Monzer, Principles of Islamic Financing, Jeddah, IRTI, 1992, str. 98.

bance uzavření smlouvy o mudárabě, za účelem dovozu textilního zboží, jeho prodeje a distribuci v oblasti X. Y., který je ve vlastnictví mudáriba, na období jednoho roku. Mudáraba je tedy definována takto:

Rabb al mal poskytuje kapitál ve výši 1000000 jednotek (s uvedením konkrétní měny) k použití podle zásad mudáraby. Mudárib se zavazuje využít poskytnutý kapitál v souladu s účelem mudáraby, získat maximální zisk ve stanoveném čase, zavazuje se zřídit zvláštní účet pro mudárabu. Rabb al mal má plné právo kontroly účtu a účetních dokladů mudáraby. Veškeré platební transakce musí být realizovány prostřednictvím banky. Mudárib je povinen předkládat zprávu o činnosti bance každé tři měsíce.

Smlouva dále obsahuje definici zisku, přesný výčet nákladů, jejich konkrétní specifikaci a poměr, v jakém se rozdělí zisk mezi investora a mudáriba. Podstatné také je, aby smlouva obsahovala jasné ustanovení, zda k rozdělení zisku dojde po odečtu nákladů nebo před tímto odečtením. Tento typ smlouvy obsahuje ustanovení, že ztráty nese rabb al mal. Může být domluveno, že v případě nedbalosti mudáriba se tento bude podílet v určeném poměru na ztrátě. Ve smlouvě by měla být uvedena doba platnosti a možnost výpovědi. Pokud má mudárib v úmyslu použít dohromady vlastní kapitál a kapitál poskytnutý investorem, měla by takovéto ujednání smlouva obsahovat. Smlouvy také mívají ujednání o rozhodčí doložce a mediaci.

b. Mudáraba s příslibem prodeje

Příklad tohoto typu smlouvy o mudárabě může být smlouva, kde smluvními stranami jsou islámská banka v postavení rabb al mal (investor) a fyzická nebo právnická osoba jako mudárib (agent, manažer). Předmětem dané mudáraby je příspěvek ve výši 90% na nákup konkrétního zboží (například automobilu, lodi, motocyklu), jehož přesná specifikace je uvedena v příloze smlouvy o mudárabě a tato příloha je nedílnou součástí smlouvy. Předmětem smlouvy je též získání zisku. Předmětem může být i vytvoření nějakého předmětu, například zkonstruování letadla, postavení domu nebo garáže. Mudáraba je pak v konkrétním případě konstruována mezi strany takto:

Rabb al mal (zde banka) poskytne 90% celkových prostředků, nutných k zakoupení automobilu (motocyklu, lodi), případně ke zkonstruování letadla. Tato částka je považována na vklad do mudáraby. Mudárib poskytne zbývajících 10% prostředků, nezbytných pro zakoupení (zkonstruování) dané věci, které budou užity společně se vkladem investora. V případě, že konečná kupní cena věci (cena za zkonstruování) bude převyšovat poskytnutý vklad, nárůst bude rozdělen mezi obě strany v tom samém poměru, tedy 90% ponese rabb al mal a 10% ponese mudárib. Celková kupní cena (náklady na stavbu, konstrukci) uvedené věci a činnost k dosažení zisku se v takovém případě nazývá projekt.

Mudárib je povinen vést mudárabu (celou transakci) v souladu s obchodními zvyklostmi a věnovat jí maximální péči a pozornost. Je povinen zřídit speciální účet pro veškeré transakce, týkající se mudáraby a zajistit, aby všechny tyto transakce byly realizovány prostřednictvím banky. Rabb al mal má právo kontrolovat účet a nahlížet do účetních dokladů. Mudárib je povinen předkládat investorovi zprávu o činnosti každé tři měsíce. Smlouva také obsahuje pravidlo pro rozdělení zisku, a to následujícím způsobem: 10% ze zisku přísluší druhé straně jako odměna za příspěvek na projektu. 90% je definován jako výsledek mudáraby a rozdělí se mezi investora (rabb al mal) a mudáriba v dohodnutém projektu. V případě ztráty nese ztrátu ve výši 90% rabb al mal. Dále smlouva obsahuje ujednání o trvání smlouvy a ustanovení, že rabb al mal dává příslib mudáribovi prodat svůj podíl v projektu za zde dohodnutou cenu. Vlastní prodej je pak předmětem samostatné smlouvy. Součástí smlouvy mohou být i vedlejší ujednání, jako například povinnost mudáriba podílet se na ztrátě v případě vzniku škody, která vznikla jeho zaviněním, a to i z nedbalosti.

Ve smlouvě o mudárabě většina islámských učenců připouští možnost depozitu. Ujednání o depozitu je pak vedlejším ujednáním ve smlouvě, které stanoví povinnost mudáriba složit depozit ve výši domluvené částky, vyjádřené v procentech z celkového objemu vkládaného kapitálu za účelem zajištění dostatečných prostředků pro nákup od investora (rabb al mal). Takovýto depozit může být investován na základě mudáraby do dlouhodobého mudáriba fondu. Zisk se posléze rozdělí následovně: 10% ve prospěch banky, která je v tomto případě mudáribem a 90% depozitorovi.

c. Mudáraba s klesající tendencí (postupné umořování)

Jako příklad uvedeného typu můžeme uvést situaci, kdy islámská banka vystupuje opět v roli investora, rabb al mal a právnická nebo fyzická osoba v roli mudáriba. Předmětem mudáraby je vytvoření (nákup) konkrétní věci, například domu, lodi a podobně. Tato věc musí být přesně a nezaměnitelně specifikována v příloze, která musí být součástí smlouvy. Mudáraba je definována tak, že banka poskytne 90% prostředků ve zde stanovené výši jako vklad do mudáraby. Mudárib v tomto případě přispěje 10% z celkového objemu ceny, tato částka bude použita společně se vkladem investora (rabb al mal). V případě, že výsledná celková cena bude převyšovat daný vklad, navýšení bude rozděleno mezi obě strany ve stejném poměru. Celkový nákup věci nebo například výstavba domu se nazývá projektem. Mudárib je povinen vykonávat činnost, která je předmětem mudáraby, v souladu s obchodními zvyklostmi, vynaložit náležitou péči a pozornost. Je povinen vést zvláštní účet i účetnictví pro tento projekt a rabb al mal je oprávněn kontrolovat účet i účetní doklady. Veškeré platební transakce musí být realizovány prostřednictvím banky a mudárib je opět povinen předkládat bance zprávu o činnosti každé tři měsíce.

Rozdělení zisku pak probíhá následujícím způsobem:

10% ze zisku z projektu musí náležet druhé straně jako odměna za jeho příspěvek vkladu na projektu. Zbýlých 90% je definováno jako výtěžek mudáraby a bude rozdělen mezi investora a mudáriba ve zde dohodnutém poměru. V případě ztráty nese ztrátu ve výši 90% rabb al mal.

Ve smlouvě se stanoví doba trvání mudáraby, například na devět let. rabb al mal ve smlouvě dá příslib prodat část svého podílu v projektu ve výši 10% mudáribovi na konci každého účetního roku za částku, která je zde přesně specifikovaná, splatnost částky se stanoví každý rok ke dni podpisu smlouvy o prodeji. Smlouva může obsahovat také vedlejší ujednání, například povinnost mudáriba podílet se na ztrátě, způsobené jeho nedbalostí nebo zanedbáním jeho povinností. Pokud mudárib chce kombinovat

prostředky, definované mudárabou s vlastními prostředky a užít je společně, musí být takový postup sjednán předem.

Jak již bylo uvedeno, ve smlouvě o mudárabě většina islámských učenců připouští možnost depozitu. Ujednání o depozitu je pak vedlejším ujednáním ve smlouvě, které stanoví povinnost mudáriba složit depozit ve výši domluvené částky, vyjádřené v procentech z celkového objemu vkládaného kapitálu za účelem zajištění dostatečných prostředků pro nákup od investora (rabb al mal). Takovýto depozit může být investován na základě mudárary do dlouhodobého mudáray fondu. Zisk se posléze rozdělí následovně: 10% ve prospěch banky, která je v tomto případě mudáribem a 90% depozitorovi.

d. Nákup akcií (bez hlasovacích práv)

Jedná se o specifický typ smlouvy o nákupu akcií. Takovýto typ mudárary je možný v takovém případě, kdy akcie jsou nakupovány na regulovaném i neregulovaném trhu nebo za účelem založení obchodní společnosti nebo korporace. Je však třeba mít na paměti, že je vždy nezbytné postupovat podle platné legislativy dané země, smlouva tedy bude možná tehdy, pokud legislativa dané země umožňuje, aby společnost emitovala akcie bez hlasovacích práv (tento postup je přípustný například v Bahrajnu). V takovém případě se pak jedná o rabb al mal akcie a mudáray⁹⁷.

Jednou z poměrně zásadních otázek, kterým dnes islámské bankovníctví čelí, je otázka depozitu, tedy záruky pro investora. Nutno říci, že jednotlivé islámské banky se s touto otázkou vypořádávají různě a často řeší otázku depozitu právě smlouvou typu mudáray, jak bylo popsáno v uvedeném příkladu. Legislativa některých zemí totiž vyžaduje záruku formou depozitu pro určitý typ finančních služeb a islámské finanční služby se musí přizpůsobit. Záruka se tedy realizuje podle zásad investičního bankovníctví a v případě produktů mudárary (a také mušáray), jak bylo uvedeno v příkladech, se depozity akceptují.

⁹⁷ Kahf, Monzer, Samples of Islamic Finance Contracts, Jordan University Press, 1999, Sample A.

V současné jurisprudenci islámských finančních služeb se objevuje řada otázek, ohledně jejichž výkladu není zastáván mezi učenici jednoznačný názor. Jedním z příkladů je otázka dvou možných způsobů rozdělování zisku v případě produktu mudáraba.

Příklad: V konkrétním případě obchodní transakce je součástí smlouvy o mudáraba dohoda o rozdělení profitu v poměru 70 (banka, která je v tomto případě mudáribem):30 (klient, který je v tomto případě investorem).

Objem mudáraby je 2000000 jednotek

Hrubý zisk mudáraby je 50000 jednotek

Mezi učenici není zcela jednotná shoda v tom, ve které chvíli se odečtou náklady, tedy zda náklady budou odečteny z částky 50000 a zbytek zisku po odečtení nákladů se rozdělí mezi banku (zde mudáriba) a klienta (zde investora) nebo zda se zisk nejprve rozdělí podle dohodnutých poměrů a potom se náklady odečtou ze zisku banky.

V daném případě to znamená dvě možné situace:

Uvažujme, že náklady činí 2000 jednotek za cestovné a 5000 jednotek náklady kanceláře. Hrubý zisk mudáraby je 50000 jednotek. Je tedy možnost zisk rozdělit v poměru 70:30, tedy 35000 jednotek jako zisk bance a 15000 jednotek zisk klientovi. Ze zisku banky, tedy z částky 35000 jednotek, se potom odečtou náklady, v daném případě činí celkové náklady 7000 jednotek. Čistý zisk banky tak bude činit $35000 - 7000 = 28000$ jednotek, čistý zisk klienta bude činit 15000 jednotek.

Tento postup je podporován většinou islámských učenců, uznávaný mufti Muhamed Taqi Usmani vydal fatvu, která podporuje názor, že náklady se u mudáraby odečítají z konta mudáriba (mudárib je v tomto případě banka).

Zakladatel první islámské banky ve Velké Británii a uznávaný odborník v oblasti islámského bankovníctví Waheed Qaiser naopak uvádí, že většina islámských učenců zastává názor, že náklady mohou být odečteny z hrubého zisku, musí se však jednat o

přiměřené náklady definované pro příslušné nabídky mudáraby. V takovém případě lze náklady odečíst z hrubého zisku před rozdělením a teprve poté rozdělit čistý zisk dle dohodnutých poměrů. Upozorňuje, že je třeba velmi pečlivě dbát na to, aby tato veškerá pravidla byla smlouvě přesně definována. Je tedy přesně třeba definovat nejen způsob poměr rozdělení zisku, způsob odpočtu nákladů, ale nelze podceňovat ani precizní vymezení nákladů, které mohou být předmětem odpočtu z hrubého zisku. Připomíná však, že většina solidních islámských bankéřů akceptuje též sdílení nákladů s depozitory a v praxi tak relativně často ani v takovémto nedochází k odpočtu nákladů před rozdělením zisku. Jde však o praxi konkrétních bank a je nesmírně důležité dbát na uzavření přesné, jasné a oběma (všem) stranám srozumitelné smlouvy.

Některé islámské banky uvádějí, že musí čelit ztrátám, když distribuují profit svým depozitorům. Často potom volí druhý způsob odpočtu nákladů. V takovém případě, kdy banka preferuje (a ve smlouvě s klientem si tento způsob sjedná) druhý způsob odpočtu nákladů, vypadá situace následovně: Znamená to, že v případě, kdy hrubý zisk činí 50000 jednotek, náklady 7000 jednotek, se náklady odečtou od hrubého zisku a teprve potom se čistý zisk rozdělí mezi klienta a banku. V daném případě by to znamenalo, že čistý zisk po odečtení nákladů činí 43000 jednotek a tato částka se rozdělí mezi banku a klienta v dohodnutém poměru 70:30. Čistý zisk banky by pak činil 29100 jednotek a klienta 13900 jednotek.

Produkt mudáraba je v současné praxi islámských finančních služeb a bankovních obchodů rozšířen a užíván zejména jako nástroj krátkodobého financování, nákupu zboží a podobně.

Příklad smlouvy o produktu mudáraba, která je používána islámskou bankou Asian Finance Bank Berhad v Malajsii a Pákistánu, je uveden v příloze č. I.

2.4.2. Mušáraka

Tento produkt⁹⁸ je také založen na sdílení risku i zisku. *Mušáraka* je slovo, které vychází z arabského jazyka a v literárním významu znamená sdílení. V kontextu obchodu a podnikání znamená společné podnikání, kde všechny zúčastněné osoby sdílejí zisk i ztrátu ve společném podniku. Je určitou obdobou mudáráby, ale v tomto případě jsou investory všechny zúčastněné osoby, které nesou riziko podle podílu investic. V bankovním jazyce se často užívá výraz *širka* (*shirkah*), které znamená sdílení a v terminologii islámské jurisprudence fiqh se obvykle rozeznávají dva typy širky, a to:

a. *Shirkat ul-milk*, vyjadřující společné vlastnictví dvou nebo více osob k určitému předmětu. Tento typ širky může existovat ve dvou formách. Pokud dvě nebo více osob koupí určitý majetek společně, pak jim bude z hlediska vlastnictví patřit společně a vzájemný vztah mezi nimi se nazývá *shirkat-ul-milk*. Tento typ širky může nicméně vzniknout i bez vyjádření vůle účastníků vlastnit věc společně, například na základě dědického rozhodnutí.

b. *Shirkat-ul-'aqd* je druhým typem širky, vyjadřující partnerství, vzniklé na základě vzájemné smlouvy, jakési společné obchodní partnerství v podnikání. Tento typ širky může dále existovat ve třech typech. *Shirkat-ul-amwal* se užívá, pokud všechny zúčastněné strany investují nějaký kapitál do společného podnikání. *Shirkat-ul-'Amal* znamená, že všichni partneři společně poskytují nějaké služby zákazníkům, poplatky za tyto služby si mezi sebou rozdělují podle dohodnutého poměru. Například tak mohou dvě osoby poskytovat společně služby jako krejčí a společný výdělek si rozdělí podle takového poměru, v jakém se každý z nich podílel na poskytování služeb. *Shirkat-ul-wujooh* znamená případ, kdy partneři nic neinvestují, ale společně nakupují zboží na splátky a na místě je prodávají. Zisk si pak rozdělují mezi sebou v dohodnutém poměru.

Muhamed Taqi Usmani, přední a mezinárodně uznávaný odborník ve světě islámských financí, připomíná, že termín *shirkah* je znám a užíván a terminologii islámské

⁹⁸ Usmani, Taqi Muhammad, An introduction to Islamic finance, Maktaba publisher, Karáčí, 2004, str. 29.

jurisprudence fiqh, naproti tomu termín mušáraka se ve fiqh neobjevuje. V soudobé praxi islámských finančních institucí se však téměř výlučně užívá pojmenování mušáraka a významem vyjadřuje to, co bylo vysvětleno pod pojmem shirkat-ul-‘aqd.

Mušáraka je také někdy nazývána jako spravedlivé financování, neboť všechny zúčastněné osoby sdílení rovným dílem zisk i ztrátu. Tento produkt bývá považován za ideální alternativu k financování, založeném na úroku. Muhamed Taqi Usmani, považuje mušáraku za jeden z klíčových produktů ekonomiky, založené a fungující na islámských principech. Je předem deklarováno, že pokud podnikající strana zavinila ztrátu, pak nese plnou odpovědnost.

Mušáraka je produktem, kde se, stejně jako u mudárary, obvykle akceptuje depozit, který je vyžadován konvenčními bankami a jeho nepřípustnost by vedla někdy k nemožnosti užít konkrétní produkty v zemích, jejichž právní systém není založen na islámském právu.

K základním princům mušáraky⁹⁹ patří určení pravidel pro rozdělování zisku. Zisk se zásadně rozděluje mezi partnery podle dohodnutých poměrů. Pokud nejsou poměry předem dohodnuty a odsouhlaseny všemi partnery, pak je smlouva podle islámského práva neplatná. Poměry, podle kterých se zisk rozděluje, přitom musí odpovídat poměru aktuálního zisku. Není tak v souladu s islámským právem, pokud by byly poměry stanoveny fixní částkou. Zde je však třeba připomenout, že jednotlivé právní školy se zcela neshodují ve způsobu rozdělování zisku u mušáraky. Podle škol maliki a šafi je pro platnost mušáraky nezbytné, aby každý z partnerů dostal zisk přesně v takovém poměru, v jakém poměru se podíleli na investicích. Pokud tedy například partner A investoval 40% z celkového kapitálu, pak musí dostat právě přesně 40% ze zisku. Jakákoli dohoda, podle které by měl dostat jiný poměr ze zisku (ať už menší nebo větší), je podle těchto právních škol považována za neplatnou. Naproti tomu právní školy hanbali a nahafi připouštějí smluvní volnost při stanovení poměrů při rozdělování zisku. Podle právní školy imáma Ahmada Hanbali a imáma Abu Hanifa je možné, a smlouva je považována za platnou, pokud jsou poměry rozdělovaného zisku stanoveny dohodou partnerů v poměru jiném, než je poměr investovaného kapitálu. Například tak

⁹⁹ Usmani, Taqi Muhammad, An introduction to Islamic finance, Maktaba publisher, Karáčí, 2004, str. 31-34.

připouštějí, aby partner, který investoval kapitál ve výši 40%, získal 60% ze zisku a ten z partnerů, který investoval 60% kapitálu, získal 40% ze zisku. Podle právní školy hanafi je však třeba dbát na pravidlo v případě tichého společníka, který by nikdy neměl mít právo na vyšší podíl zisku, než činí poměr jím investovaného kapitálu.

Základním principem mušáraky je také sdílení ztráty všemi partnery. V případě sdílení ztráty jsou islámské právní školy zajedno v tom, že všichni partneři musí sdílet ztrátu přesně v tom poměru, jaký činí výše jím investovaného kapitálu. Pokud tedy například jeden z partnerů investoval kapitál ve výši 40%, pak musí sdílet ztrátu v poměru 40%, ani více ani méně, jinak by smlouva byla podle islámského práva neplatná.

V současném světě islámských financí se užívají zejména tyto typy mušáraky¹⁰⁰:

a. Mušáraka pro koupi na objednávku

Základními ustanoveními smlouvy je určení smluvních stran. Pro náš příklad bude první smluvní stranou islámská banka a objednatel jako druhá smluvní strana. Druhá smluvní strana žádá banku o společné partnerství v navrženém poměru, například 90% účasti banky a 10% účasti druhé strany, k zakoupení konkrétního zboží, které musí být přesně ve smlouvě popsáno, například myčka nádobí, s uvedením konkrétní značky, typu a ceny. Popis zboží musí být doložen potvrzením, proformou, od konkrétního prodejce, který stvrdí informace o požadovaném zboží. Objednatel, tedy druhá strana mušáraky, dále požaduje po bance otevření neodvolatelného akreditivu k zaplacení zboží. Objednatel se zavazuje zboží zakoupit od uvedeného prodejce, společně s prvním partnerem za cenu, uvedenou ve smlouvě (náklady+přirážka). Druhá strana odpovídá za veškeré vyřizování koupě i případné pojištění. První partner stvrdí druhé straně, že zakoupila zboží dle smlouvy za stanovenou cenu a součástí smlouvy je ujednání o platebních podmínkách, délce odložené platby. Od okamžiku koupě, přes odložení splatnosti kupní ceny, je vlastníkem zboží druhý partner se všemi právními důsledky, jako je placení případné daně, pojištění, nebezpečí poškození apod. Banka často

¹⁰⁰ Kahf, Monzer, Samples of Islamic Finance Contracts, Jordan University Press, 1999, Sample C.

sjednává ve smlouvě o produktu mušáraka ujednání, které je de facto zajištěním smlouvy tak, že druhá smluvní strana podepíše šek na částku, v jaké se banka podílí na mušárace, který může být použit pouze v případě, že druhá smluvní strana neplní podmínky odložené platby.

b. Základní mušáraka

Náležitostmi smlouvy je i v tomto případě určení smluvních stran. V uváděném příkladu je první smluvní stranou islámská banka, druhou smluvní stranou je fyzická nebo právnická osoba. Předmětem mušáraky je požadavek druhé smluvní strany partnerství banky za účelem provozování určitého podniku, který je vlastněn druhým smluvním partnerem, na předem stanovenou dobu. Ve smlouvě o mušárace pak banka stvrdí poskytnutí konkrétní sumy kapitálu s tím, že bude použit jako provozní kapitál uvedeného podniku. Druhá smluvní strana poskytuje čisté jmění podniku, jehož výše je ve smlouvě také přesně uvedena. Vlastník podniku, který je druhou smluvní stranou smlouvy, se zavazuje provozovat podnik v souladu s obchodními zvyklostmi a vynaložit veškerou možnou péči. Banka nicméně dosadí do podniku jí jmenovaného zaměstnance, který bude v zájmu banky provádět kontrolní činnost, bude mít oprávnění nahlížet do účetnictví a též bude mít pravomoc pozastavit manažerské rozhodnutí vlastníka, pokud by bylo v rozporu se zájmy banky a ohrožovalo její investice. Vlastník je povinen podávat bance zprávu o provozu a činnosti podniku každé tři měsíce a také konzultovat se zástupcem banky jakékoli rozhodnutí v důležitých záležitostech a obstarat si písemné svolení banky k nakládáním s částkou převyšující sumu, stanovenou ve smlouvě.

Ve smlouvě jsou dále uvedeny pravidla pro rozdělení zisku, vyjádřená v procentech. Část náleží vlastníku podniku jako odměna za jeho manažerské úsilí. Ve způsobech rozdělení zisku mohou být odlišnosti v případě různých islámských bank podle toho, kterou právní školu islámské jurisprudence následují. Smlouva stanoví dobu trvání mušáraky. Banka rovněž obvykle požaduje zajištění mušáraky, většinou tak, že vlastník podniku předá bance do úschovy akcie, provede zastavení nemovitostí. Jedná se tedy o formu zástavního zajištění, avšak se speciálními podmínkami. Záruka totiž smí být použita pouze tehdy, pokud dojde ke škodě, způsobené zaviněním vlastníka podniku.

c. Mušáraka s příslibem prodeje

V uváděném příkladu je opět první smluvní stranou islámská banka a druhým partnerem je právnická nebo fyzická osoba. Předmětem tohoto typu mušáraky je vybudování určité stavby, zhotovení díla (konstrukce letadla, lodi) nebo nákup určité věci. Předmět smlouvy musí být konkrétně a nezaměnitelně popsán v příloze, která musí být součástí smlouvy. Dále se stanoví, že banka poskytne 90% kapitálu v celkové výši, která je ve smlouvě uvedena a druhá smluvní strana poskytne zbývajících 10% kapitálu. V případě, že náklady na zhotovení díla (nákup věci) přesáhnou uvedenou částku, pak bude navýšení rozděleno mezi smluvní strany dle podílu vneseného kapitálu. Druhá smluvní strana, tedy klient, je povinen si počínat jakožto manažer mušáraky s maximální možnou péčí. Banka jmenuje zaměstnance, který jako její zástupce bude mít kontrolní pravomoci, právo nahlížet do účetnictví a též právo pozastavit rozhodnutí klienta, pokud by ohrožovalo zájmy banky. Klient je i v tomto případě povinen předkládat bance čtvrtletní zprávy o činnosti, konzultovat zásadní rozhodování a též si od banky vyžádat písemný souhlas s výplatou částky, jejíž výše je ve smlouvě uvedena. Způsob rozdělení zisku je dalším bodem smlouvy a řídí se pravidly, která jsou uvedena u základního typu mušáraky. Ve smlouvě, která obsahuje příslib prodeje, je dále ustanovení, že banka se zavazuje prodat svůj podíl v partnerství na konci smlouveného období trvání mušáraky, klientovi za cenu, dohodnutou ve smlouvě. Klient poskytne bance záruku, například akcie, nemovitost apod. Tato záruka však smí být použita pouze v tom případě, že dojde ke škodě, která bude způsobena zaviněním klienta, tedy stejně jako u základního typu mušáraky.

V tomto typu mušáraky se obvykle akceptuje depozit, a to za stejných podmínek, jaké byly vysvětleny u mudáraby.

d. Klesající, postupně se umořující mušáraka

Produkt, nazývaný klesající (postupně se umořující) mušáraka se užívá tehdy, pokud klient potřebuje od banky poskytnout finanční kapitál a postupně jej splácet, tedy postupně odkupovat podíly od banky. Smluvními stranami takového kontraktu je islámská banka na straně jedné a právnická nebo fyzická osoba na straně druhé. Předmětem smlouvy je zhotovení díla nebo nákup nějaké věci, které musí být přesně popsány v příloze jakožto nedílné součásti smlouvy. Další podmínky jsou téměř shodné s předchozím typem mušáraky, tedy mušáraky s příslibem prodeje, avšak namísto závazku prodat svůj podíl po skončení doby trvání mušáraky se banka zavazuje prodat klientovi část svého podílu ve výši 10% na konci každého účetního roku za částku, která se ve smlouvě stanoví. Splatnost této částky se stanoví ke dni podpisu smlouvy o prodeji podílu.

Součástí této smlouvy rovněž bývá ustanovení o akceptování depozitu za podmíněk uvedených u mudáraby.

e. Nákup akcií

Nákup akcií je možný též prostřednictvím mušáraky.

Nelze přehlédnout, že mudáraba a mušáraka mají mnoho společných znaků. To je důvodem, proč v některých případech dochází ke kombinaci mudáraby a mušáraky. Smlouva o mudárabě tak, jak je shora popsána, předpokládá, že mudárib do mudáraby nic neinvestuje. Je zodpovědný za management, zatímco veškeré investice poskytuje rabb-al-mal. O kombinaci mudáraby a mušáraky jde v případě, že mudárib chce investovat nějaké své prostředky do mudáraby. Uvažujme, pro příklad, že, osoba A dá osobě B částku 100000 jednotek v rámci smlouvy o mudárabě. Osoba B k tomu přidá 50000 jednotek ze svých vlastních prostředků se souhlasem osoby A. Takovýto typ finančního partnerství bude posuzován jako kombinace mudáraby a mušáraky. Mudárib

zde může pro sebe nárokovat určité procento ze zisku na základě jeho vlastních investic tak jako mušárik, avšak současně může nárokovat jinou procentní účast na zisku za svoji práci manažera coby mudárib¹⁰¹.

Muhamed Taqi Usmani považuje produkty mudáraba a mušáraka za ideální způsoby financování. Tyto produkty je též možno úspěšně užívat v podnikání za předpokladu, že jsou dodržovány základní principy těchto produktů. Zejména je třeba mít na paměti, že financování pomocí mudáraby a mušáraky neznámá půjčování peněz. Vždy se jedná o účast na podnikání, sdílení zisku (risku). Investor také musí sdílet riziko ztráty, které z podnikání plyne. Jakkoli je způsob určení podílů na sdílení zisku diskutovanou otázkou a nepadají zde shodné názory všech právních škol islámské jurisprudence, je třeba mít na paměti, že v případě sdílení ztrát panuje naprostá shoda v tom, že ztrátu je třeba sdílet důsledně podle poměru investovaného kapitálu. Usmani považuje produkty mudáraba a mušáraka za vhodné také pro financování běžných produktů, k financování bydlení i obchodu¹⁰².

2.4.3. Murábaha

Pokud jsme u produktů mudáraby a mušáraky našli shodné prvky a zejména principy, na základě kterých jsou tyto produkty islámskými finančními institucemi poskytovány, což v řadě případů vede ke kombinaci obou produktů, pak produkt murábaha je svou podstatou odlišný. Jedná se o velmi rozšířený a populární instrument islámských finančních služeb a bankovních obchodů zejména v oblasti krátkodobého financování a účelových nákupů. Řada islámských bank a finančních institucí užívá produkt murábaha jako jeden ze základních produktů a velmi mnoho finančních operací v dnešní praxi islámských finančních institucí je založen právě na principu murábahy. Nutno však podotknout, že dnešní pojetí murábahy tak, jak je užívána v dnešním světě islámských financí, se vzdaluje od původního konceptu murábahy, byť základní princip, na základě kterého je murábaha poskytována, zůstává zachován. Murábaha ve svém původním

¹⁰¹ Usmani, Taqi Muhammad, An Introduction to Islamic finance, Maktaba publisher, Karáčí, 2004, str. 53.

¹⁰² Usmani, str. 90.

významu znamená prodej a produkty murábaha tak, jak jsou dnešními islámskými finančními institucemi poskytovány, jsou kontrakty, založené na bázi nákupu a prodeje. Tento fakt je třeba mít na paměti vždy, když se smlouva o muráhabě uzavírá a také tehdy, když se posuzuje platnost kontraktu již uzavřeného. Od tradičního prodeje je murábaha odlišena toliko tím, že prodejce v případě murábahy zcela přesně vyčíslí kupujícímu, jakou částku přesně obnáší zisk, který přidává k vynaloženým nákladům. Pokud se zboží prodává za paušální cenu bez přesného určení, jakou částku představují náklady, pak se nejedná o murábahu, dokonce ani tehdy, pokud prodávající získává zisk ze svých nákladů proto, že prodej není založen na konceptu “náklady plus přírážka”. V takovém případě se prodej nazývá *musawamah*. V praktickém příkladu vypadají situace následovně: Majitel krejčovské dílny chce prodat například zhotovené exkluzivní společenské šaty za prodejní cenu 1000 jednotek a k tomu načítovat přírážku ve výši 10%. V takovém případě se jedná o platný kontrakt murábahy, neboť jsou známy náklady i přírážka v přesné výši. Pokud ovšem prodejce uvažuje o prodeji stejných společenských šatů společně s kabelkou, kterou odebral od svého zahraničního dodavatele, šaty společně s kabelkou za zvýhodněnou paušální cenu 1500 jednotek, pak nemůže být na takovýto nákup a prodej platně sjednán kontrakt murábahy proto, že nejsou zvláště oddělitelné náklady na pořízení šatů a kabelky¹⁰³.

Murábaha v dnešním pojetí představuje smlouvu, která vychází z původní koncepce, kdy obchodník (v moderním pojetí tuto roli plní banka) nakoupil zboží pro určitého spotřebitele, buď přímo, nebo přes prostředníka, a to za předem jasnou cenu a domluvenou odměnu. Jde tedy o princip koupě zboží na žádost, zisk je předem známý a stranami transakce odsouhlasený. Murábaha se také nazývá smlouvou “náklady plus (předem stanovený zisk)”. Banka zde nese riziko v dohodnutém poměru, na rozdíl od konvenčních produktů, které se mohou produktu murábaha podobat, avšak banka zde žádné riziko nenese.

Platba za zboží v případě murábahy může být realizována při dodání zboží, nebo může být sjednána odložená splatnost. Odložená splatnost však není podmínkou platnosti smlouvy o muráhabě podle islámské jurisprudence, ačkoli v praxi některých islámských

¹⁰³ Usmani, str. 98 a 104.

finančních institucí se dnes můžeme setkat s tím, že jednou z podmínek platnosti murábahy se uváděná odložená splatnost. Tato podmínka však nemá oporu v islámské jurisprudenci.

Prodej je islámským právem definován jako “výměna věci určité hodnoty za jinou věc určité hodnoty na základě vzájemné dohody”¹⁰⁴. Otázce prodeje a vzájemné výměny zboží je v islámské jurisprudenci věnována značná pozornost, a to jednak z pohledu toho, co je v islámském právu považováno za dovolené, tak i z hlediska náležitostí daného obchodního vztahu.

V případě platné smlouvy o produktu murábaha je nezbytné, aby předmět smlouvy, tedy prodeje a koupě, existoval a byl znám v době uzavření smlouvy, respektive před jejím uzavřením. Nic, co neexistuje v době uzavření smlouvy, nemůže být předmětem smlouvy o koupi a prodeji. Islámské právo tuto zásadu považuje za velmi důležitou a její realizace je jedním ze způsobů akceptování zásady zákazu *gharar*. Uvažujme například, že kupující chce získat hříbě z vzácného chovu koní od vybrané klisny. Předmětem smlouvy o koupi nemůže být dosud nenarozené hříbě, takováto smlouva by byla neplatná. Lze však zakoupit březí klisnu, která může být předmětem prodeje a kupní cena může být sjednána vyšší, než kdyby šlo o klinu nebřezí.

Další zásadou v případě smlouvy o koupi a prodeji věci je to, že předmět smlouvy musí být ve vlastnictví prodejce v době, kdy je smlouva uzavřena. Prodejce nesmí prodat nic, co nevlastní. Pokud by prodal nějakou věc dříve, než by ji získal do vlastnictví, byla by takováto smlouva neplatná. Může jít například o situaci, kdy osoba A prodává například zemědělský stroj osobě B. Stroj je však v době prodeje ještě ve vlastnictví osoby C, osoba A však předpokládá, že uzavře domluvenou kupní smlouvu o koupi stroje s osobou C a stroj fakticky bude moci být předán osobě B. Taková smlouva je neplatná, neboť osoba A by převáděla vlastnické právo věci, které jí v té době nenáleží. V daném případě by osoba A mohla vystupovat jako zprostředkovatel prodeje stroje mezi osobou B a C.

¹⁰⁴ Usmani, str. 97.

K platnosti smlouvy o prodeji se dále vyžaduje, aby prodejce, tedy vlastník předmětu prodeje, měl věc, která je předmětem prodeje ve své faktické dispozici¹⁰⁵. Znamená to, že vlastník musí mít věc buď fyzicky u sebe anebo ve své faktické dispozici. Faktická dispozice tedy nemusí nutně znamenat fyzickou přítomnost. Vlastník však musí mít věc pod svou trvalou kontrolou a musí mu všechna práva a povinnosti, vztahující se k dané věci. Může jít o příklad, kdy osoba A koupí zemědělský stroj od subjektu B. Subjekt B ještě nedoručil stroj osobě A. Osoba A tedy nemůže prodat v tuto chvíli uvedený zemědělský stroj osobě C., Pokud by tak učinil před tím, než by mu byl doručen, byla by smlouva o prodeji stroje subjektu C neplatná. Může se však jednat o podobnou, v důsledcích však odlišnou situaci. Osoba A koupí lyžařský skútr od subjektu B. Lyžařský skútr si prohlédne, vyzkouší a uskladní v garáži, která sice patří subjektu B a je od bydliště osoby A dosti vzdálena, ale osoba A má do garáže volný přístup a subjekt B svolil, aby zde byl lyžařský skútr uschován a umožnil osobě A, aby si jej vyzvedla, kdykoli bude chtít. V takovémto případě nemá osoba A lyžařský skútr, který je v jejím vlastnictví, ve své fyzické dispozici, nicméně má skútr ve své faktické dispozici. Pokud za takovéto situace prodá skútr subjektu C, bude kupní smlouva platná.

Murábaha, kde je domluvena odložená splatnost, se nazývá *bai 'mu 'ajjal*¹⁰⁶. Smlouva o prodeji s odloženou splatností na bázi murábahy je platná tehdy, pokud se strany dohodly přesně na jejím obsahu, včetně podmínek odložené splatnosti. Lhůta pro splacení částky musí být ve smlouvě zcela jednoznačně určena, tedy například musí být uvedeno, že platba musí být provedena do pěti měsíců ode dne uzavření smlouvy, nebo do data ve smlouvě fixně určeného. V každém případě musí být termín lhůty splatnosti znám, nelze splatnost vázat například na událost, jejíž přesný termín v budoucnu není znám (například poté, co bude dostavěn dům apod.). Ve smlouvě s odloženou splatností lze sjednat i platbu na splátky, které však musí být také přesně určené, lze tedy například sjednat zaplacení ceny v 10 splátkách, přičemž musí být přesně určena splatnost každé jednotlivé splátky. Pokud se má nezaplacením jedné splátky stát splatnou celá pohledávka, je třeba výslovně ztrátu výhody splátek sjednat. Cena v případě odložené splatnosti může být vyšší než při zaplacení bez odložené splatnosti. Takové navýšení však musí být stanoveno fixní částkou předem.

¹⁰⁵ Usmani, str. 98.

¹⁰⁶ Dictionary of Islamic Banking and Interest, A&C Black, London, 3. vydání 2005.

Ve smlouvě lze také sjednat povinnost dlužníka, že v případě opoždění s placením se zaváže zaplatit určitou, předem stanovenou částku, která bude použita na charitativní účely. Podle islámského práva lze mimořádnou platbu, která je placena tehdy, opoždí-li se dlužník s placením splatné pohledávky, použít toliko na charitativní účely, a to vždy jménem dlužníka. Věřitel není oprávněn použít takovou platbu pro sebe. Jde tedy svým způsobem o typ smluvní pokuty, avšak jejím účelem není poskytnout věřiteli zadostiučinění za opožděnou platbu, ale postihnout dlužníka za porušení jeho povinnosti a současně přispět částkou na dobročinné účely.

Příkladem murábahy, tedy koupě na objednávku, může být tato situace¹⁰⁷:

První stranou smlouvy je islámská banka, druhou stranou je objednatel. Objednatel, klient, žádá banku, aby pro něho koupila konkrétní zboží, které je přesně popsáno (včetně značky, výrobce, typu a ceny) v pro formu, kterou na toto konkrétní zboží vystavil prodejce. Současně žádá, aby byl otevřen neměnný akreditiv ve prospěch dodavatele na celkovou částku, která je uvedena jako kupní cena. Klient se zavazuje koupit zboží, přesně a nezaměnitelně popsané v proformě, zaplatí-li banka uvedenou kupní cenu. Banka jakožto první strana smlouvy dá objednateli plnou moc, aby objednatel za banku jednal ve vztahu k dodavateli zboží, zajistil případnou dopravu zboží, kontrolu vad, případné pojištění, je-li zboží dodáváno ze zahraničí, tak též případné otázky spojené s proclením zboží apod. Banka stvrdí nabytí zboží objednateli poté, co je ujištěna objednatel o splnění všech povinností (zmíněné případné celní řízení u dodávky zboží ze zahraničí, kontrola zboží apod.) a objednatel se zaváže zaplatit bance kupní cenu (náklady plus zisk). Splatnost platby může být odložena dle dohody ve smlouvě. Objednatel současně poskytne bance záruku pro případ, že by nesplnil povinnost zaplatit splátku v termínu ve smlouvě dohodnutém. V jiném případě nesmí být záruka použita. Záruka může být smluvena různými způsoby. Může se jednat o podepsaný šek, může se jednat o zástavu určitého majetku, v některých případech je akceptováno složení depozitu. Islámské finanční instituce, které nemají licenci pro poskytování bankovních obchodů, mohou realizovat murábahu prostřednictvím třetí strany, kterou by byla islámská banka.

¹⁰⁷ Kahf, Monzer, *Samples of Islamic Finance Contracts*, Jordan University Press, 1999, Sample E.

Murábaha je, jak již bylo uvedeno, produktem velmi oblíbeným v dnešní praxi islámských finančních institucí, současně však produktem, ohledně jejíž aplikace se vede řada odborných diskusí. Bankovní skupina Albaraka¹⁰⁸ byla založena v roce 2002 jako akciová společnost se sídlem v Bahrajnu a akciemi kótovanými též v Dubaji. Spojuje dvanáct nezávislých bank, které poskytují své finanční služby, založené na principech islámských financí ve čtrnácti různých zemích prostřednictvím více než 400 poboček. Založení této bankovní skupiny bylo výsledkem mnohaletého úsilí islámských učenců, vedeného snahou sjednotit standardy pro poskytování islámských finančních služeb. Tato uznávaná bankovní skupina publikovala soubor fatew právě k produktu murábaha, který obsahuje doporučení předních učenců ke zcela konkrétním situacím. Z této publikace¹⁰⁹ uvádím následující fatwy a posléze jejich rozbor:

Fatwa upravující obecné podmínky transakcí murábahy pro nákup věci na objednávku¹¹⁰.

Rezoluce Organizace islámské konference (OIC) a Rezoluce a Doporučení Rady Islámské akademie fiqh:

Vzhledem k mnoha četným dotazům a nejednotné aplikaci principů murábahy bylo přijato následující doporučení:

“Prodej podle murábahy v případě nákupu zboží na objednávku je přípustný tehdy, pokud je zboží ve faktické dispozici prodejce, jak je vyžadovanou právem šarí’a. Prodejce odpovídá za vznik škody na zboží, ztrátu nebo zničení do té doby, než bude zboží vyexpedováno (v případě, že odpovědnost za zboží převezme dopravce) nebo doručeno kupujícímu (v případě, že prodejce zboží kupujícímu též doručuje).

Vzhledem ke skutečnosti, že velká část transakcí murábaha je realizována prostřednictvím islámské banky, která financuje nákup věci na objednávku, se doporučuje, aby činnost islámské banky mohla zahrnovat též takové aktivity, které by

¹⁰⁸ www.albaraka.com

¹⁰⁹ Albaraka banking group, Shariah opinions(Fatawa) on murabaha, compiled by Ahmed Mohielddin Ahmed and reviewed by Abdul Sattar Abu Ghuddah, 2008

¹¹⁰ Albaraka banking group publikace, str. 74.

podporovaly rozvoj ekonomiky, například financování projektů k zakládání obchodních sdružení a financování kontrolních mechanismů. Praktické aspekty mudárabu pro nákup zboží na objednávku a konkrétní realizace obchodu by měla být islámskou bankou dozorována až do konečné realizace kontraktu, aby se tak co nejvíce eliminovala možnost podvodného jednání a zneužití šari'a principů v obchodních transakcích”.

Tato fatwa jasně deklaruje a připomíná ustálenou praxi islámské jurisprudence fiqh, podle které je při smluvním typu prodeje vyžadováno, aby měl prodejce zboží ve své faktické dispozici. Připomíná se také nutnost kontroly jako důležitého mechanismu pro vyloučení zneužití principů islámského práva. V praxi islámských finančních služeb se totiž vyskytly případy, kdy se smluvní strany snažily obejít například zákaz ribá v obchodních transakcích.

Fatwa upravující kontrolní činnost islámské banky¹¹¹:

Rezoluce a doporučení Al-baraka třetího symposia o islámské ekonomii (Fatva č. 8)

*“Otázka: Jaká je doporučená nebo vyžadovaná kontrola banky v procesu murábahu?
Odpověď: V první řadě je třeba připomenout, že v případě murábahu banka má dodržovat a využívat veškeré kontrolní mechanismy, které má k dispozici, aby předešla možnému podvodnému jednání při nákupu zboží na objednávku. Doporučuje se proto, aby banka provedla nákup zboží buď sama, nebo prostřednictvím autorizovaného agenta, který by měl být odlišný od klienta banky v konkrétním obchodním vztahu (kupujícího). Banka by měla zásadně zaplatit zboží přímo prodejci bez zprostředkování platby kupujícím a zboží by mělo být doručeno bance nebo zmíněnému autorizovanému agentu, který bude odlišný od kupujícího. Banka musí mít bezpodmínečně k dispozici veškeré listiny, týkající se nákupu zboží. Ke zvýšení efektivity kontrolních opatření je žádoucí, aby banka věnovala pozornost tomu, jací klienti požadují nákup zboží na objednávku prostřednictvím murábahu. Je také třeba postupovat podle doporučení č. 80/7/D8 Islámské akademie fiqh v Džiddě, které apeluje na islámské banky, aby zajistili*

¹¹¹ Albaraka banking group publikace, str. 59.

koncepční a kontinuální vzdělávání svých zaměstnanců v oblasti islámských bankovních obchodů a mechanismu kontroly bankovních operací”.

Tato fatwa reflektuje praktiky, které se začaly objevovat ve snaze obejít zákaz ribá u islámských finančních institucí. Jedná se o například o praxi tzv. iynah obchodu, který je v islámském právu nepřipustný již od dob života Proroka. Jedna strana prodá druhé straně zboží s odloženou dobou splatnosti, druhá strana prodá první straně zboží zpět, avšak v hotovosti. První strana tak získá prostředky v hotovosti a za to zaplatí navýšení kupní ceny, přičemž koupě je fingovaným obchodem. Jde tak vlastně o skrytou půjčku finančních prostředků v hotovosti se ziskem ve formě úroku. Z tohoto důvodu se klade velký důraz na to, aby banka měla faktickou kontrolu nad dodávkami zboží, platit zboží přímo prodejci bez zprostředkovatelské činnosti kupujícího a dále se na banku kladou nároky v kontrolní činnosti.

Fatwa k možnosti zahrnutí nákladů na zaměstnance banky v murábaha nákladech¹¹².

Fatwa č. 330 ze sborníku č. 1 fatev o ekonomických otázkách, Kuwait Finance House

Otázka: V případě prodeje zboží, založeného na metodě murábahy, lze zohlednit ve složce nákladů veškeré vynaložené výdaje, včetně platu zaměstnanců a dalších zúčastněných osob (např. auditorů)?

Odpověď: Cena zboží, prodávaného metodou murábaha může být zvýšena toliko o běžné výdaje, které se přímo vztahují k danému zboží a zvyšují jeho hodnotu. Náklady na platy zaměstnanců banky, výdaje za činnost auditorů, které jsou součástí všech obchodních transakcí, by tak neměly být přidávány k dotazovaným nákladům. Nicméně v případě, že se jedná o malou banku, která poskytuje výhradně služby zmíněného typu, a dotazované náklady jsou výdaji za její zaměstnance, pak by poměrná část nákladů, například výdajů za auditory, bankéře, přidána být mohla. Náklady na platy úředníků by však přidány být neměly.”

¹¹² Albaraka banking group publikace, str. 93.

Otázka nákladů v případě murábahy, která se často nazývá jako produkt náklady plus přírážka, je velmi diskutovanou. Předmětem úvah a rozborů učenců je zejména to, které náklady je přípustné započítat do nákladů, účtovatelných v transakci murábaha. Smyslem tohoto produktu je, aby se do účtovatelných nákladů zahrnovaly pouze náklady nezbytné a bylo eliminováno jakékoli navyšování, které není přímo nezbytné. Klíčovým pro rozhodnutí, které náklady lze započíst a které již ne, je to, do jaké míry se dané náklady skutečně vztahují ke konkrétní transakci murábaha.

Fatwa k možnosti zákazníka profitovat na slevě, poskytnutá bance¹¹³:

Fatwa č. 76 ze sborníku č. 1 fatev o ekonomických otázkách, Kuwait Finance House

Otázka: Pokud klient kupuje automobil, může se podílet na slevě, kterou banka získala od dodavatele vozu poté, co s klientem uzavřela smlouvu o muráhabě?

Odpověď: V případě prodeje (a koupě) metodou murábaha je vždy zcela základní výše nákladů. Jakákoli sleva se pak musí vztahovat o původní ceně a v takovém případě musí být sleva vzata v úvahu při stanovení konečné ceny a klient má právo se na slevě podílet, neboť je to jeho legitimní právo”.

Tato fatwa poukazuje na princip islámských financí, které mají zajistit spravedlivý způsob financování pro všechny zúčastněné strany. Pokud by v daném případě zněl závěr, že by klient banky neměl právo podílet se na slevě, kterou získala banka a která se vztahuje k produktu, který je předmětem obchodní transakce mezi klientem a bankou, došlo by tak ke znevýhodnění klienta a nejednalo by se o spravedlivou obchodní transakci.

Fatwa k závaznosti daného příslibu¹¹⁴:

¹¹³ Albaraka banking group publikace, str. 115.

Rezoluce a doporučení Organizace islámské konference (OIC), Rezoluce a doporučení č. 2 a 3 Rady Islámské akademie fiqh.

Vzhledem k četným dotazům a nutnosti sjednocení praxe islámských finančních institucí v otázce závaznosti daného příslibu se doporučuje:

“Příslib (příslib jednostranně daný kupujícím) se považuje za závazný podle práva šarí'a, ledaže by zde byla přijatelná omluva, která by se vztahovala k dané záležitosti. Pokud je dán příslib v rámci určitého konkrétního obchodního případu a v důsledku daného příslibu vznikly nějaké náklady, pak se lze soudně domáhat toho, aby byl vynucen účinek příslibu nebo aby byly zaplacené náklady (skutečná škoda a další kompenzace), které vznikly v důsledku bezdůvodného nesplnění daného příslibu.

V případě příslibu, daného oběma stranami smlouvy pro prodej podle metody murábaha, je přípustné prodej provést za předpokladu, že právo opce je nabídnuto oběma stranami, které příslib učinily. Pokud však opce nabídnuta není, pak murábaha prodej je nepřipustný, neboť závazný příslib u murábaha prodeji je podobný prodeji samotnému”.

Tato fatwa jasně dává najevo, že v rámci islámských obchodních vztahů nejsou akceptovatelní projevy vůle, které by nebyly míněny vážně nebo které by druhou stranu vztahu uváděly do nejistého postavení. Pokud je však dán omluvitelný důvod, pro který nelze daný příslib dodržet, lze se vyvázat. Vzniknou-li v takovém případě druhé straně náklady, je povinna je nést první strana. Takovéto principy odpovídají spravedlivému uspořádání vztahů.

Fatwa k přípustnosti zvýšení marže výměnou za prodloužení doby splatnosti¹¹⁵

¹¹⁴ Albaraka bank group publication, str. 259.

¹¹⁵ Albaraka banking group publikace, str. 311.

Fatwa č. 15 vydaná šarí'a komisí Islámské banky v Kataru

Otázka: Je v souladu s právem šarí'a navýšit cenu zboží výměnou za prodloužení splatnosti kupní ceny v takovém případě, když je zboží dodáno dříve, než je vyhotovena murábaha smlouva a klient obdrží doklady ke zboží?

Odpověď: V takovém případě není přípustné navýšit cenu výměnou za prodloužení termínu splatnosti, klient je povinen dodržet příslib koupě, neboť banka postupuje podle závazných pravidel, že v případě koupě je příslib závazný”.

Fatwa objasňuje, že dané přísliby musí být dodrženy. Stanovení ceny v islámských finančních produktech má jasně stanovená pravidla a nelze je nahodile měnit. Pokud bychom v daném případě akceptovali navýšení ceny oproti možnému prodloužení splatnosti, aniž jsou k tomu dány podmínky, vycházející ze zásad šarí'a, prodloužení splatnosti by bylo neoprávněnou výhodou a navýšení ceny pak neoprávněnou sankcí.

Fatwa o přípustnosti použití prodaného zboží jako záruky¹¹⁶

Fatwa č. 14 vydaná šarí'a komisí Islámské banky v Kataru

Otázka: Je přípustné, aby islámská banka použila prodané zboží jako záruku v murábaha transakci?

Odpověď: Je zcela nepřipustní podle práva šarí'a, aby bylo prodané zboží použito jako záruka v muráhaba transakci. Například islámská banka není oprávněna ponechat si vlastnictví k prodanému zboží, dokud není vypořádána kupní cena s kupujícím. Stejně tak je nepřipustné zatížit prodané komodity hypotékou jménem banky. Nelze také pojistit prodané zboží ve prospěch banky. Šarí'a komise je nicméně názoru, že je přípustné, aby si banka v případě majetku, prodaného murábaha metodou, obstarala nějakou záruku, avšak jinou, než by bylo ponechání vlastnictví nebo zatížení hypotékou prodaného

¹¹⁶ Albaraka banking group publikace, str. 324.

majetku. Pokud banka tak neučinila, pak musí přijmout další opatření, aby zakázala objednateli disponovat s majetkem, který je předmětem murábahy do té doby, než budou zaplacený veškeré platby”.

Tato fatwa se dotýká aktuální praxe finančních ústavů. Poskytnout věc jako záruku může toliko vlastník věci. Banka může požadovat záruku určité transakce, pokud však záruku nepožaduje a vlastnictví k věci je převedeno na kupujícího, nemůže již banka použít zboží jako záruku ve svůj prospěch. Může však požadovat jinou záruku, případně se domáhat, aby novému vlastníku bylo zakázáno s věcí disponovat do té doby, než bude kupní cena za danou věc zaplacená.

Fatwa o možnosti pojištění zboží v murábaha transakci¹¹⁷

Fatwa č. 21 vydaná šarí’ a komisí Dubajské islámské banky

Otázka: Je přípustné, aby si klient pojistil zboží v transakci murábaha?

Odpověď: Pojištění je přípustné tehdy, je-li realizováno prostřednictvím islámské pojišťovny nebo společnosti, která poskytuje islámské pojišťovací produkty. Banka tedy může také pojistit zboží ve prospěch klienta, v tom případě náklady na pojištění budou zohledněny v nákladech.

Tato fatwa připomíná, že islámské finanční služby je nutné užívat komplexně. Pokud je finanční služba poskytnuta podle zásad islámského práva, pak je třeba, a jedině tento postup je v souladu s islámským právem, aby i další, případně doplňkové finanční služby, v daném případě pojištění, byly poskytovány rovněž podle zásad islámského práva.

Fatwa o možné účasti dalších bank v muráhabě¹¹⁸

¹¹⁷ Albaraka banking group publikace, str. 361.

¹¹⁸ Albaraka banking group publikace, str. 441.

Otázka: Je v souladu s právem šarí'a, pokud se v transakci murábaha účastní společně více bank?

Odpověď: Je několik možností, jakým způsobem se může murábaha účastnit více bank.

První model: Banka uzavře dohodu s islámskou bankou (dohoda může mít formu mudáraby nebo mušáraky), účast, vyjádřená v procentech, bude odpovídat procentuálnímu podílu na zisku. Banka poté provádí transakce podle takové dohody. O tomto modelu není pochyb, že je v souladu s právem šarí'a.

Druhý model: Banka uzavře rámcovou dohodu, ve které budou dohodnutá pravidla jednání s klienty, poté uzavře partnerství s islámskou bankou na principu murábaha. Tento model je rovněž v souladu se šarí'a právem, neboť ostatní banky (než banka islámská) se účastní dříve, než by vzniklo nebezpečí zadlužení klienta.

Třetí model: Banka koupí zboží, které má být prodáno a před jeho prodejem umožní dalším bankám, aby se prodeje účastnily jako partneři (což ve skutečnosti znamená částečné partnerství v obchodním vztahu) a poté uskuteční prodej sama, jakožto agent ostatních bank. Takovýto model je rovněž v souladu s právem šarí'a.

Čtvrtý model: Banka realizuje transakci murábaha a přizve ostatní banky k účasti. Tento model však není v souladu se šarí'a právem, v pojetí islámských finančních služeb je zakázaný, neboť představuje "prodej dluhu", který vyplynul z realizace murábaha s klientem.

Tato fatwa dává cenný návod nejen islámským bankám, jakým způsobem se v obchodní transakci murábaha může účastnit více bank. Uvádí se názorné modely, kdy jsou aktivity bank v souladu s právem šarí'a i příklad posledního modelu, který v souladu s právem šarí'a není.

Fatwa o přípustnosti prodat bance zboží za nižší cenu, než je hodnota zboží¹¹⁹

Fatwa č. 325 sborníku č. 2 fatev o ekonomických otázkách, Kuwait Finance House

Otázka: Klient, který je si přeje koupit zboží na objednávku, oslovil Kuwait Finance House, aby pro něho koupila nemovitost podle metody murábaha. Na základě posudku znalce bylo zjištěno, že aktuální hodnota nemovitosti, která má být předmětem transakce murábaha, není vyšší než 45.000 kuvajtských dinárů. Prodejce nicméně požadoval za nemovitost zaplacení 50.000 dinárů. Klient si velmi přál vyhlédnutou nemovitost koupit, a proto navrhl, aby prodejce prodal finančnímu ústavu nemovitost za cenu, zjištěnou znalcem a současně přislíbil zaplatit prodejci částku 5.000 dinárů, tedy rozdíl mezi hodnotu majetku, zjištěnou znalcem, a cenou, kterou požadoval prodejce, a to poté, co bude vlastnictví nemovitosti registrováno na jeho jméno.

Dotaz finančního ústavu zní, zda je přípustné realizovat kontrakt metodou murábaha, ačkoli mu je známa výše uvedená dohoda mezi prodejcem a kupujícím.

Odpověď: Pro islámský finanční ústav není přípustné koupit tuto nemovitost od prodejce za nižší cenu, než byla posléze dohodnuta, pokud je finančnímu ústavu od počátku známa takováto tajná dohoda mezi prodejcem a kupujícím o vyrovnání cenového rozdílu. Finanční ústav nemůže v tomto případě uzavřít s kupujícím smlouvu o koupi předmětné nemovitosti za cenu dle posudku znalce, ačkoli je mu známo, že bezprostředně po registraci vlastnictví bude kupní cena doplacena a smlouva, realizovaná bankou, bude de facto obejita.

Pokud by transakce, prováděná finančním ústavem, byla dokončována a těsně před uzavřením smlouvy s prodávajícím by se finanční ústav dověděl o zmíněné dohodě, pak by měl možnost nemovitost buď prodat dle přislíbu, nebo neprodat. Pokud by se finanční ústav rozhodl k prodeji, pak by kupující byl povinen finančnímu ústavu písemně sdělit, že má závazek vůči prodejci (vlastníku nemovitosti), související s celkovým dokončením transakce a vlastník nemá právo požadovat jakoukoli finanční částku po finančním ústavu. Vlastník je v takovém případě povinen stvrdit svým podpisem toto

¹¹⁹ Albaraka banking group publikace, str. 426.

prohlášení. Pokud by se finanční dověděl, že kupující zaplatil vlastníku nemovitosti zálohu, kterou vlastník nemovitosti coby prodejce již mohl použít, pak by finanční ústav neměl realizovat zamýšlenou transakci, dokud nebude předchozí dohoda ukončena a finanční ústav si bude moci být jist, že není v žádném ohledu odpovědný za případné vrácení zaplacené zálohy ani na něj nemůže přejít povinnost cokoli platit, neboť se jedná o separátní vztah mezi prodejcem (vlastníkem nemovitosti) a (budoucím) kupujícím.

Tato fatwa precizně objasňuje postavení islámského finančního ústavu, který se jednak sám nemůže dostávat do nejistého postavení, kdy by nebyla zcela zřejmá jeho role a postavení, ale zároveň musí též eliminovat takové situace, kdy by se do obdobně nejistého postavení dostal jeho klient.

Příklady fatew, které jsou zde uvedeny, jsou jen zlomkem fatew, které jsou ke každému produktu vydávány. Současná praxe je jakousi cestou k vytvoření určitých pravidel a rovnováhy mezi tím, že na jedné straně každý islámský finanční ústav má svoji vlastní šarí'a radu ke konzultaci přípustnosti daného produktu a souladu konkrétní situace s principy islámského práva a následováním pokud možno šířeji a obecněji akceptovaných pravidel, vytvořených nebo odsouhlasených mezinárodními islámskými finančními institucemi a organizacemi.

Příklad smlouvy o produktu murábaha, užívanou islámskou bankou Asian Finance Bank Berhad v Malajsií, je uveden v příloze II. této práce.

2.4.4. Idžara

Idžara je termín, užívaný v islámské jurisprudenci fiqh. Obvykle se tohoto pojmu užívá ve významu dát někomu něco do nájmu a idžara je tak většinou považována za islámský ekvivalent konvenčního leasingu. V islámské jurisprudenci se však pojem idžara užívá pro dvě různé situace¹²⁰. První znamená situaci, kdy jeden subjekt využívá služeb

¹²⁰ Usmani, str. 157n.

jiného subjektu a za pronájem těchto služeb mu poskytuje odměnu. Jde tedy o „pronájem“ určité služby nějaké osoby, například lékaře (k provedení konkrétního medicínského úkonu), právníka (k určenému úkonu právní služby), učitele například k výuce cizího jazyka po určené období, k provedení přednášky na univerzitě apod.), portýra (k odvozu zavazadel na určité místo). Pronajímatel služeb se nazývá *musta'džir* a poskytovatel služeb je *adžir*. Například pokud osoba A „pronajala“ osobu B jako manažera (zapisovatelku v kanceláři), pak A je *musta'džir* a B je *adžir*. Stejně tak, pokud osoba A najala portýra (B), aby jí přepravil zavazadla na letiště, je A *musta'džir* a portýr (B) *adžir*. V obou zmíněných případech je vztah mezi A a B regulován podle pravidel produktu *idžara*. Tento typ *idžara* zahrnuje veškeré transakce, kdy jsou služby, práce, poskytované určitou osobou, pronajímány dalším subjektem. Pojmovým znakem je tu pronájem lidských služeb.

Druhým typem produktu *idžara* je pronájem určité věci nebo majetku a nikoli lidských služeb. V tomto případě je *idžara* významově velmi blízká pojmu *leasing*, užívaný v konvenčních finančních službách.

Oba typy produktu *idžara* mají svá vlastní pravidla dle islámské jurisprudence. V praxi moderních islámských finančních služeb je nicméně výrazně rozšířenější druhý zmíněný typ *idžara*, de facto alternativa ke konvenčnímu *leasingu*. Základním rozdílem mezi konvenčním *leasingem* a islámským produktem *idžara* je v tom, že *idžara* je regulována pravidly islámského práva. Základními typy *idžary* je *idžara* (v několika variantách), sloužící k nájmu (užívání) určité věci a *idžara wa iqtina* (nájem s následnou koupí věci). V konvenčním pojetí finančních služeb je velmi často *leasing* využíván jako finanční produkt k financování pořízení určité věci, obvykle věci movité, nikoli pouze jako nájem dané věci.

Leasing je smlouvou, kde vlastník určité věci nebo majetku převádí právo užívání věci nebo majetku jiné osobě na předem určené časové období a za předem stanovených podmínek. Předmětem *idžara* (*leasingu*) může být de facto jakákoli věc, majetek, které jsou způsobilé užívání a mají tedy určitou uživatelskou hodnotu. Z toho plyne, že věci, které nejsou způsobilé užívání, nemohou být předmětem *leasingu*. Pro platnou smlouvu o

leasingu je dále třeba, aby předmět leasingu byl ve vlastnictví subjektu, který věc, soubor věcí nebo majetek pronajímá a tento subjekt převáděl pouze právo užívání a také aby pronajatá věc byla skutečně používána¹²¹. Důležité je též, že vzhledem k tomu, že předmět leasingu je po celou dobu trvání tohoto vztahu ve vlastnictví pronajímatele, zůstává veškerá odpovědnost, vztahující se k vlastnictví na jeho straně, odpovědnost za případnou vzniklou škodu a podobně. Povinnosti, vztahující se k užívání dané věci však přecházejí na nájemce.

Příklad: Uvažujme, že osoba A pronajme svůj dům osobě B. V takovém případě náleží placení daně z nemovitosti osobě A (neboť povinnost platit daň z nemovitosti má vlastník nemovitosti), zatímco povinnost k placení vodného a stočného, elektřiny, plynu, přechází na nájemce.

Doba trvání leasingu musí být předem jasně stanovena. Nájemce není oprávněn použít předmět leasingu k jinému účelu, než je domluveno ve smlouvě o leasingu. Pokud není sjednán žádný specifický způsob užití věci, která je předmětem leasingu, pak je nájemce oprávněn užívat věc takovým způsobem, jak je v leasingu běžné.

Příklady smlouvy o leasingu¹²²:

a. Jednoduchý (základní) leasing

Účastníky smlouvy je islámská banka na straně jedné, v daném případě vlastník pronajímaného majetku, tato strana se nazývá lessor a právnická nebo fyzická osoba na straně druhé, nazývaná lessee. Ve smlouvě se přesně stanoví předmět leasingu. Prvá strana zde uvádí, že poskytuje majetek, věc nebo soubor věcí, které jsou ve smlouvě přesně a nezaměnitelně specifikovány, k užívání druhé straně na období, které musí být rovněž přesně určeno, začátkem i koncem tohoto období, a to buď přesným datem, nebo uvedením časového období (například na dobu jednoho měsíce, roku apod.). Pokud je

¹²¹ Usmani, str. 159.

¹²² Kahf, Monzer, Islamic Finance Conference in Kuala Lumpur, 2009, sborník konference.

pronajatou věc oprávněna užívat i jiná osoba (například manžel, děti), musí to být ve smlouvě uvedeno. Dále se přesně stanoví částka nájemného a způsob plateb. Nájemné lze platit různými způsoby (měsíčně, čtvrtletně, ročně, předem, pozadu apod.), způsob musí být však ve smlouvě přesně určen. Ve smlouvě se dále stanoví další ujednání, například předání klíčů, pokud se jedná o nemovitost nebo automobil, dalších dokladů apod. Pokud je předmětem leasingu například nemovitost, ve smlouvě se uvede, zda je součástí leasingu též zařízení, v tom případě se sepíše soubor zařízení v příloze smlouvy. Vlastník pronajímané věci si může vymínit kontrolu pronajaté věci, pokud s tím nájemce souhlasí, pak musí být ve smlouvě sjednáno, jakým způsobem bude kontrola realizována. Přesně se také vymezí povinnosti pronajímatele (povinnosti, které se vztahují k vlastnictví, placení daně z nemovitosti, pojištění apod.) i povinnosti nájemce (povinnosti, které se vztahují k leasingu, placení energií apod.), stejně tak jako práva. Ve smlouvě je také třeba vymezit, jaké opravy a údržbu bude provádět nájemce a jaké pronajímatel.

Ve smlouvě je také možnost sjednat záruku na placení nájemného. Předmětem leasingu může být věc movitá i nemovitá a smlouva může také obsahovat ujednání o depozitu.

b. Leasing na pořízení objednané věci

Tento typ leasingu je de facto způsobem financování nákupu určitého produktu. Není to původně určený a zamýšlený typ leasingu, nicméně se tento typ v praxi používá, je inspirovaný zejména konvenčními finančními produkty. Stranami této smlouvy je islámská na straně jedné jako oprávněná strana z leasingové smlouvy (lessor) a druhá strana jako povinná z leasingové smlouvy (lessee), objednatel. Objednatel požaduje po bance nákup určité, v příloze specifikované věci, obvykle doložené proformou dokladu, kde je přesně uvedená cena věci a otevření neodvolatelného dokumentárního akreditivu. Objednatel ve smlouvě uvede příslib nájmu požadované věci (v příloze smlouvy přesně specifikované) poté, co ji banka zakoupí. Prvá strana, v tomto případě banka, vydá objednateli zmocnění jednat za banku a zboží, které bude bankou zapláceno, si u obchodníka vyzvednout a též sjednat pojištění zboží. Smlouva dále obsahuje ujednání o výlučném užívání zboží nájemcem a právo pronajímatele kontrolovat řádné užívání,

výši platby nájemného a určení termínů splatnosti jednotlivých splátek a dobu trvání smlouvy. Pronajímatel jakožto vlastník nese riziko škody, poškození věci, náklady na údržbu a opravy, ledaže by k poškození věci nebo potřebě mimořádné opravy došlo v důsledku takového chování nájemce, které je v rozporu s danou smlouvou. Pronajímatel je také zodpovědný za placení pojištění, a to takového druhu pojištění, které je běžně sjednáváno pro danou věc. Strany si mohou sjednat, že pojištění bude hradit nájemce a že je oprávněn si sjednat například dodatkové nebo nadstandardní pojištění. V takovém případě se cena pojištění (běžně sjednávaného) musí odečíst z plateb, které nájemce platí za nájemné. Dodatkové nebo nadstandardní pojištění si pak nájemce hradí sám nad rámec splátek za nájemné. Nájemce odpovídá za běžnou údržbu věci a za veškerou škodu, která by vznikla nesprávným užíváním věci. Ve smlouvě se často sjednává i záruka, kterou nájemce poskytuje pronajímateli, nejčastěji složení cenných papírů, akcií nebo finanční částky do zástavy pronajímateli, který je po skončení smlouvy vrátí nájemci.

c. Klesající, postupně se umožňující leasing

Tento typ leasingu je rovněž způsobem financování a je podobný produktu murábaha. Smlouva o poskytnutí klesajícího, postupně se umožňujícího leasingu je uzavírána za obdobných podmínek, jako běžný leasing. Rozdíl je však v tom, že nájemce zaplacením každé jednotlivé splátky získává vlastnický podíl na dané věci. Na počátku smlouvy je sjednán přesný splátkový kalendář a také výše podílů, ve které získá nájemce zaplacením splátky vlastnický podíl k dané věci. Na počátku nájemní smlouvy je pronajímatel vlastníkem například 90% věci, tento poměr se mění zaplacením každé splátky a na konci nájemní smlouvy je 100% vlastníkem věci nájemce. Během trvání smlouvy platí, že pronajímatel odpovídá za placení pojištění, náklady na nikoli běžnou údržbu a nese riziko poškození věci s výjimkami, platnými pro běžný typ leasingu. Pronajímatel odpovídá za běžnou údržbu věci. Tyto platby se mohou postupně dělit mezi obě strany v poměru, v jakém se mění vlastnický podíl každé ze stran k věci.

K tomuto typu smlouvy o leasingu je třeba poznamenat, že v těch zemích, kde se vlastnické právo k nemovitostem nabývá až rozhodnutím určitého orgánu, například vkladem práva vlastnictví do katastru nemovitostí, pozemkové knihy a podobně, je tato forma též aplikovatelná, nicméně v praxi se přihlíží k nutnosti vložit právo vlastnictví, respektive určitý podíl, například do katastru nemovitostí, proto se splátky, které znamenají de facto odkup určitého podílu na věci, váží na delší dobu, několik měsíců nebo jeden rok. U movité věci lze sjednat splátky, měnící vlastnický podíl k věci, například i měsíčně.

d. Leasing s variabilním nájmem

Tento typ leasingu znamená, že pronajímatel pronajme určitou, opět konkrétně specifikovanou věc nájemci na předem určenou dobu, například sedmi let. Nájemné se platí na počátku každého půl roku. Nájemné za každý z šesti měsíců se stanoví jako procento z celkových nákladů a kalkuluje se dohodnutým způsobem tak, že se k oznámené sazbě LIBOR (LIBOR je zkratkou London Interbank Offered Rate, Londýnské mezibankovní nabídkové sazby, vyjadřuje srovnávací indexy úrokových sazeb a je uznávaným měřítkem světového financování¹²³) dva týdny před započítáním nájemního období připočtou dvě procenta, pronajímatel v takovém případě zašle oznámení nájemci a ten musí zaplatit nájemné v první den daného nájemního období. V případě, že nájemce nesouhlasí s výší nájemného pro dané období, musí být první den nájemního období zaplacen 95% požadovaného nájmu a o zbylých 5% se musí strany dohodnout v dalších dvou týdnech. Ostatní podmínky a ujednání jsou shodné jako ve smlouvě o běžném leasingu¹²⁴.

Idžara wa iqtina

Idžara wa iqtina znamená nájem s možností následné koupě. Rozdíl mezi konvenčním leasingem a islámským produktem idžara wa iqtina je ten, že v případě produktu idžara wa iqtina je daná věc nájemci posléze prodána na základě příslibu o koupi, nájemce má tedy možnost věc koupit, není k tomu však nucen. Na rozdíl od konvenčního leasingu se

¹²³ <http://www.bankrate.com/rates/interest-rates/libor.aspx>, dne 14. 2. 2012.

¹²⁴ Kahf, Monzer, Islamic Finance Conference in Kuala Lumpur, 2009, sborník konference.

v tomto typu leasingu s následnou koupí zohledňuje amortizace dané věci. Idžara wa iqtina se velmi často užívá k financování hypoték na nákup nemovitostí k bydlení.

Někteří kritici islámských finančních služeb poukazují na skutečnost, že některé produkty islámských finančních ústavů nejsou příliš odlišné od produktů, které poskytují konvenční finanční ústavy. Ke kritice některých produktů islámských finančních ústavů dochází i mezi islámskými učenici, kteří tak upozorňují na to, že praxe některých finančních ústavů znamená, že sice poskytují finanční služby deklarované jako islámské, nicméně ve skutečnosti se některé finanční služby blíží službám konvenčním a nenásledují výlučně islámské právo. Příkladem je fatwa, vydaná v roce 2004 londýnským učením k dotazům, zda je přípustné financovat islámské hypotéky, poskytované prostřednictvím idžara například bankou HSBC Amanah a Ali United bank Ltd. ve Velké Británii¹²⁵:

V této fatwě se připomíná princip fungování hypotéky na principu produktu idžara. Podstata je taková, že dochází ve skutečnosti ke kombinaci dvou produktů, smlouvy nájemní (idžara) a smlouvy kupní. Takováto hypotéka funguje tím způsobem, že banka zakoupí nemovitost, o kterou má klient zájem s tím, že klient dá bance příslib, že bude nemovitost užívat po dobu, která bude ve smlouvě dohodnuta. Po takto dohodnutou dobu pak klient platí bance splátky. Každá splátka v sobě čítá dvě části. Jedna část splátky je splátkou na kupní cenu předmětné nemovitosti a druhá část splátky představuje poplatek za nájemné, tedy úhradu za užívání nemovitosti za období, kdy nemovitost je ve vlastnictví banky a klient ji užívá. Součet splátek v té části, která je splátkou na kupní cenu, se rovná kupní ceně, za kterou banka nemovitost zakoupila. Jakmile klient zaplatí všechny splátky, tedy splatí celou kupní cenu, banka převede nemovitost do jeho vlastnictví. Podle řady učenců je takovýto způsob financování bydlení v souladu s islámským právem, nicméně někteří poukazují na nejednoznačnost smlouvy proto, že jde de facto o kombinaci smlouvy kupní a nájemní a poukazují, že smlouva, která v sobě nese znaky více smluvních typů, by měla být neplatná pro riziko nejistoty vztahu (gharar), které je v islámském právu nepřípustné. Problém spatřují zejména v tom, že klient se dostává do nejistého postavení tím, že není zřejmé, zda je

¹²⁵ <http://www.islamicawakening.com/viewarticle.php?articleID=1196>, dne 27.12.2012.

kupcem nebo nájemcem a ve skutečnosti zastává obě role. Poukazují na to, že ve skutečnosti by smlouva měla být přesně definována toliko jako nájemní s příslibem následného odkupu. Přestože jsou islámští učenci, kteří připouštějí možnost kombinace kupní a nájemní smlouvy, ve skutečnosti při takovéto smlouvě vyvstává řada praktických nejasností. Pokud je banka vlastníkem nemovitosti, pak by měla vykonávat své povinnosti jako vlastník a klient své povinnosti coby nájemce. V takto kombinovaném vztahu se však může jevit problematickým například pojištění nemovitosti po dobu trvání nájmu, odpovědnost za možnou škodu. Jeden z největších problémů je však spatřován v případě, že smlouva bude ukončena dříve, než byla sjednaná doba. Podle pravidel smlouvy banka nemovitost prodá a kupní cenu vypořádá mezi sebe a klienta podle poměrů splátek, které již byly splaceny. V případě, že ceny nemovitostí klesnou oproti době, kdy banka nemovitost pořizovala, pak banka zpeněžením nemovitosti získá nižší částku a klient tedy dostane též nižší podíl. Toto vypořádání považuje řada učenců v rozporu s tím, že klient má postavení nájemce, kdežto banka je vlastníkem nemovitosti. Smyslem veškerých takovýchto úvah je postavit najisto, kdo je skutečným vlastníkem nemovitosti, zda je jím skutečně banka. Problém je totiž v tom, že ačkoli je banka vedena jako formální vlastník dané nemovitosti, ve smlouvě (kombinované kupní smlouvě a nájemní) převedla povinnosti vlastníka na klienta, tedy nebezpečí vzniku škody a odpovědnost za škodu, placení daní, povinnost pojištění nemovitosti, apod. Realita je tedy taková, že klientu náleží povinnosti vlastníka, ačkoli skutečným vlastníkem nemovitosti je banka.

Kritici daného produktu nespátřují problém ve skutečnosti ani v kupní smlouvě ani ve smlouvě nájemní, ale považují za problém to, že v popsaném případě dochází ke kombinaci smlouvy kupní a smlouvy nájemní. Ačkoli obě smlouvy, pokud by byly užívané samostatně, by mohly být v souladu s islámským právem, jejich vzájemná kombinace tak, jak je shora popsána, z nich činí produkt, který mám mnohem blíže ke konvenčnímu způsobu hypotéky než k produktu dle islámského práva.

Daná fatwa uvádí výstižný příklad tří možných produktů, z nichž každý je v souladu s islámským finančním právem, a to bezúročné půjčky, daru a příslibu. Všechny tři jmenované transakce, samostatně užitě, jsou platné, nicméně v případě, že je

zkombinujeme v jednu smlouvu, výsledkem je čistá ribá. Například pokud osoba A požaduje, aby jí osoba B poskytla půjčku, kterou osoba A splatí (platná smlouva) a současně osoba A dá příslib (povolená transakce) daru (dar je rovněž povolenou transakcí) kromě splácení, jakmile nastane splatnost. Výsledkem kombinace tří povolených transakcí je ribá, neboť osobě, která vydala peníze, byl dán příslib daru, který fakticky odpovídá zisku. Vysvětluje, se že je třeba vždy kontrakt hodnotit nejen podle vstupních hledisek, ale též a zejména jsou důležitá hlediska na konci trvání daného kontraktu. Uvádí se další příklad transakce, nazývaní iynah. Tato transakce byla přísně zakázána již v období Prorokova života, nicméně se s ní stále můžeme setkat. Strana A prodá zboží straně B a sjednají odloženou splatnost kupní ceny. Strana B prodá dříve, než nastane ona odložená splatnost, zpět zboží straně A za cenu v hotovosti, která je však nižší než původně sjednaná při odložené splatnosti. Ve skutečnosti tak jde o skrytou půjčku straně B a skrytý zisk ve formě úroku pro stranu A. Pokud bychom tuto transakci rozložili na dvě dílčí operace, pak shledáme, že obě jsou přípustné a v souladu s islámským právem. Je zcela akceptovatelné prodat zboží a sjednat odloženou splatnost a stejně tak lze uzavřít smlouvu o koupi a prodeji zboží v hotovosti. Pokud však tyto dvě transakce spojíme do jedné, způsobem shora naznačeným, pak shledáme, že hlavním cílem této transakce je zisk, který představuje ribá. Samotné zboží se vrátí tomu samému prodejci, vyinkasuje finanční hotovost. Vyšší částku, která má odloženou splatnost, zaplatí de facto první strana druhé straně za to, že jí poskytla finanční hotovost. Tento příklad podle některých učenců ukazuje, že všechny transakce je třeba posuzovat podle jejich záměrů a odkazuje zde na hadís, podle kterého Prorok doporučoval, aby se veškeré transakce posuzovaly právě podle jejich záměrů. Někteří učenci proto poukazují na nepřilíš markantní rozdíl mezi idžara hypotékou a hypotékou konvenční, neboť mají za to, že při idžara hypotéce, je-li realizována způsobem shora popsáním, banka v podstatě skrytě půjčuje peníze.

Pokud všechna rizika spojená s vlastnictvím nemovitosti včetně plateb poplatků, spojených s vlastnictvím nemovitosti nese klient, který je nájemcem a nikoli vlastníkem a vlastníkem je banka, které nájemce platí platby nájemného a současně splátka kupní ceny, mají učenci za to, že takovýto kontrakt není v souladu s islámským právem a svou podstatou se neliší od konvenční hypotéky. Daná fatwa přibližuje možný scénář získání

hypotéky na bydlení způsobem, který je v souladu s islámským právem. V takovém případě dvě strany (případně jiný počet stran) uzavřou obchodní partnerství a obě strany se podílí nejen na zisku, ale též na ztrátě. Jinými slovy, v islámském způsobu financování se nepřipouští, aby zisk inkasovala pouze jedna strana a nenesla přitom riziko. Pokud je však kontrakt konstruován tak, že jedné straně je zaručen zisk vždy a tato strana nenesla fakticky riziko ztráty, pak nelze hovořit o islámském způsobu financování.

Naznačené kritické úvahy jen připomínají nutnost znalosti principů islámského finančního práva pro posouzení přípustnosti či nepřípustnosti konkrétního finančního produktu vzhledem k principům islámského finančního práva, je třeba nejprve znát a pečlivě prostudovat konkrétní smlouvu, na základě které je daná finanční služba poskytována.

Většina učenců však zdůrazňuje, že idžara wa iqtina ve skutečnosti neznamena uzavření dvou smluv, ale toliko jedné, a to smlouvy o nájmu¹²⁶. Předmětem nájmu je vždy pouze ta část věci (obvykle nemovitosti), která je vlastněna bankou. Pokud tak je část předmětu nájmu ve vlastnictví banky a část ve vlastnictví klienta, který si od banky nemovitost (respektive její část) pronajímá, tak předmětem nájmu nemůže být celá nemovitost, ale pouze ta část, která je (v daném momentě) vlastněna bankou. Banka je tedy vlastníkem a klient se stává spoluvlastníkem nemovitosti zaplacením každé splátky vždy v určitém podílu, podle výše splátky. Platba splátky tak představuje prodej určitého podílu bankou. Platba bance sestává z nájemného, podílu na údržbě nemovitosti podle výše podílu vlastněného tou kterou stranou, stejně tak podíl na pojištění. Nájemce z titulu nájemního vztahu ještě odpovídá za běžný provoz a drobnou údržbu nemovitosti. Registrace vlastnictví nemovitosti může být vedena i na klienta banky, prostřednictvím produktu wakala, nicméně záleží na konkrétním typu smlouvy a dohody klienta a banky. Wakala je druh islámské finanční smlouvy, kdy investor společně s věřitelem vloží prostředky do koupě určité věci, tyto prostředky jsou použity k odkupu aktiv. V takovém případě banka může trvat na zápisu svého zástavního práva k dané nemovitosti.

¹²⁶ Kahf, Monzer, Islamic Finance Forum in Bahrain, 2010, sborník konference.

Pokud není hypotéka financována postupně se umožňujícím produktem idžara wa iqtina, jak je uvedeno shora, pak ani tehdy se podle většiny islámských učenců nejedná o dvě smlouvy, realizované v téže době. Je platně uzavřena smlouva o nájmu nemovitosti a příslib následné koupě. Následná koupě, která je právem nájemce, nikoli však jeho ultimativní povinností až do doby skončení nájemní smlouvy, je smluvena formou příslibu a příslib samotné koupě není považován za ultimativní smlouvu. Financování hypoték prostřednictvím idžara wa iqtina, tedy nájem s příslibem následné koupě, se často realizuje prostřednictvím trustu¹²⁷. Trust je právnickou osobou, která spravuje majetek, v případě trustu, založeného pro produkt idžara wa iqtina, majetek vlastníka a plní též jeho povinnosti.

Rozdílný je také přístup islámských finančních ústavů k otázce penalizace za pozdní platby¹²⁸. Podle teorie islámského práva je přijetí pokuty za pozdní platbu de facto ribá a není tak v souladu s islámským právem. Bylo nicméně třeba zakotvit penalizaci pro případy pozdních plateb, neboť pokud by povinná strana (například nájemce v nájemní smlouvě) platil sjednané platby pozdě, docházelo by k nepřipustnému obohacování na jeho straně. Z tohoto důvodu se sjednává předem jasně stanovená výše penalizace pro případ pozdních splátek, tyto platby si však neponechává oprávněná strana smlouvy (banka nebo jiný finanční ústav), ale jsou poukazovány na charitativní účely, poukazáním plateb do předem definovaného charitativního fondu.

Příklad smlouvy o produktu idžara, poskytovaný islámskou bankou Asian Finance Bank Berhad, je přílohou č. III. této práce.

2.4.5. Islámské hypotéky

Islámské hypotéky slouží k financování bydlení a jsou tak považovány za produkty domácích finančních služeb. Poptávka po produktech islámských hypoték vzrostla

¹²⁷ <http://www.ijaraloans.com/?p=18>, dne 14. 2. 2012.

¹²⁸ Usmani, str. 171.

zejména v období hypoteční krize v USA a částečně i v Evropě. Hypotéky jako finanční produkty, které jsou v souladu s islámským právem, nabízí většina islámským bank v muslimských i nemuslimských zemích. Důvodem rozšíření islámských hypoték a zájmu o ně je také deklarovaná snaha islámských finančních ústavů zajistit, aby obě strany transakce, tedy ta strana, která hypotéku poskytuje i ta strana, která hypotéku využívá, měly rovnoměrný zisk a aby nedocházelo k tomu, že jedna strana bude výrazně profitovat, zatímco druhá strana ponese zejména riziko. Finanční ústavy, které poskytují islámské hypotéky, obvykle velmi přísně zkoumají podmínky, za kterých je možné žadateli hypotéku poskytnout, výši a stabilitu jeho příjmů, majetkové poměry, další splácené úvěry a podobně. Podmínkou také bývá, aby žadatel měl alespoň nějakou část prostředků k dispozici sám (většinou 20%). Důvodem je snaha o snížení rizika, že žadatel získá hypotéku, která je evidentně od začátku nad rámec jeho možností ji splácet. V praxi konvenčních finančních institucí jsou zejména v posledních letech velmi oblíbené tzv. americké hypotéky, které umožňují půjčit vysoké částky finančních prostředků bezúčelově, bez zjišťování majetkových poměrů i příjmů žadatele, který za úvěr ručí nemovitostí. Množství dražeb, v nichž jsou prodávány nemovitosti řady lidí, kteří se dostali do obtížné situace tím, že nemohli úvěr splácet, ukazuje, že výhody snadného získání hypotéky nebo úvěru jsou jen zdánlivé.

Nejčastějším typem finančního produktu pro financování islámské hypotéky jsou již zmíněné produkty *idžara wa iqtina*¹²⁹ a *murábaha*¹³⁰. Islámská hypotéka formou *idžara* produktu nevyžaduje velkou investici zájemce na počátku hypotéky, neboť si od finančního ústavu (banky) pronajímá nemovitost s příslibem následné koupě, na rozdíl od hypotéky, poskytované formou *murábaha*, kde je třeba disponovat vstupním kapitálem. Některé specializované webové stránky, zejména ve Velké Británii, kde obliba islámských hypoték vzrůstá i mezi nemuslimskými klienty, nabízejí srovnání výpočtu plateb při poskytnutí islámské hypotéky různými způsoby¹³¹.

¹²⁹ <http://ijaraloans.com/?p=20>, dne 18. 1. 2012.

¹³⁰ <http://www.islamicmortgages.co.uk/index.php?id=1>, dne 18. 1. 2012.

¹³¹ <http://www.islamic-mortgage.co.uk/islamic-mortgage-calculator.html>, <http://www.islamic-bank.com/personal-banking/home-purchase-plan/calculators/>, dne 18. 1. 2012.

2.4.6. Qard hasan

Koránské verš 57:10-11 jsou považovány za základ možnosti bezúročných půjček v islámském finančním právu, jejich účelem má být pomoc potřebným v nouzi. V současné praxi poskytování islámských finančních služeb se jedná o bezúročnou půjčku zajištěnou zástavou, kde se akceptuje inkasování poplatku za prokazatelně vynaložené náklady. Tento finanční nástroj je rozšířený zejména v případě charitativních projektů¹³².

2.4.7. Sukuk

je označením pro cenné papíry, které mohou být prodávány a nakupovány na finančním trhu. Tyto cenné papíry jsou často užívány ve spojení s ostatními technikami islámského finančnictví, např. idžara, mušáraka, mudáraba i murábaha. Organizace AAOFI vydala mezinárodní účetní standardy pro islámské cenné papíry sukuk¹³³. Islámské cenné papíry sukuk se dostávají na významné místo na světových finančních trzích.

2.4.8. Istisna a salam

Islámské finanční služby poskytují produkty, nazývané istisna a salam v případě koupě a prodeje. Usmani shrnuje všeobecně požadované podmínky pro platnou smlouvu o prodeji a koupi v islámu¹³⁴. Předně se vyžaduje, aby zboží, věc, které má být předmětem koupi a prodeje, v momentu prodeje existovaly, pokud neexistují, nemůže být platně smlouva o prodeji uzavřena. Prodejce musí být dále vlastníkem dané věci, kterou prodává a musí mít věc ve své dispozici, jak bylo blíže rozebráno ve druhé kapitole. Z tohoto pravidla existují dvě výjimky, v souladu s islámským právem, a to smlouvy, nazývané *salam* a *istisna*¹³⁵. *Salam* znamená takový způsob prodeje, kdy se dodavatel zavazuje dodat kupujícímu zboží určitého druhu k datu, přesně určenému

¹³² <http://www.sharia-finance.lu/EN/index.asp?rubrique=17&article=237>, dne 18.1.2012.

¹³³ http://www.aaofii.com/aaofii_sb_sukuk_Feb2008_Eng.pdf, dne 19. 2. 2012.

¹³⁴ Usmani, str. 185.

¹³⁵ Usmani, str. 187.

v budoucnosti a kupující se zavazuje zaplatit předem celou částku. Nezbytné podmínky jsou zde přesně určené zboží, co do množství i druhu, přesný termín dodání i výše ceny. Různé právní školy se v detailech platnosti smlouvy tohoto typu mohou odlišovat. Naproti tomu *istisna* je smlouva o prodeji zboží v době, kdy toto zboží ještě neexistuje. Typicky se této formy prodeje používá u výroby věci na zakázku. Podmínkou platnosti je předem stanovená výše ceny, na rozdíl od předchozího typu smlouvy se v případě *istisna* prodeje nemusí platit kupní cena předem, smlouvu lze zrušit do doby, než se započne s výrobou zboží a termín dodání nemusí být fixně stanoven¹³⁶. Oba smluvní typy jsou propracované v islámské jurisprudenci a používají se i v dnešní praxi islámských finančních ústavů¹³⁷

2.5. Islámské pojišťovnictví - Takaful

Islámské pojišťovnictví je moderním odvětvím islámského finančnictví. V rané islámské době však fungovalo islámské pojištění na bázi sdružování prostředků a vzájemné pomoci v rámci rodiny, kmene, vesnice, mešity a podobně. Koncept vycházel z principu, že štěstí mnoha pomáhá v neštěstí jednotlivců. Sdružování risku se praktikovalo již za dob života Proroka Mohameda. Pátá koránská súra, která v druhém verši říká: „Pomáhejte si vzájemně ke zbožnosti a bohabojnosti a nepomáhejte si k hříchu a nenávisti“¹³⁸, je zmiňována jako základ principů islámského pojišťovnictví. Úspěchy na poli islámského bankovníctví vedly islámské finančníky k nápadu později vytvořit systém pojišťovnictví, který by fungoval na bázi islámského práva, tedy produkty pojištění by byly v souladu s islámským právem a mohlo by jít o skupiny lidí, kteří se vzájemně neznají. První islámská pojišťovna tak vznikla v roce 1979 v Súdánu, Islamic Insurance Co. Ltd. V roce 1996 již ve světě existovalo 30 islámských pojišťovacích společností, v roce 2006 již 80 a k tomu 120 islámských poboček v klasických pojišťovnách. V současné době se zvyšuje stále více poptávka po pojištění, které by bylo v souladu s islámským právem.

¹³⁶ Usmani, str. 196.

¹³⁷ <http://www.albaraka.com/media/pdf/Research-Studies/RSIS-200706201-EN.pdf>, dne 15. 2. 2012.

¹³⁸ Korán, překlad Hrbek, Ivan, nakladatelství AMS Praha, 2007, 5:3.

Definice islámského pojištění takaful podle AAOFI¹³⁹ zní, že se jedná o pojišťovací systém, prostřednictvím kterého účastníci vkládají své příspěvky, které jsou užity pro platby škod, způsobené některému z účastníků pojištění. Role založené společnosti je manažerovat tyto pojišťovací operace a investovat příspěvky v souladu s principy islámského práva.

Takaful je název pro islámské pojišťovnictví. Vychází z arabského slova a jeho kořene *kafala*, které znamená starat se o něčí potřeby, takaful pak záruku pro ostatní. Takaful je islámskou alternativou pro konvenční pojišťovnictví. Je to systém pojištění, založený na principu vzájemné asistence (TA-AWUN) a příspěvků (Tabarru), kde risk je dobrovolně a kolektivně sdílen určitou skupinou. Je to skupina, jejíž členové souhlasně společně poskytují vzájemnou záruku pro případ vzniku škody nebo nějaké ztráty ostatním dle dohody¹⁴⁰.

Takaful jako islámské pojištění funguje na principu založení fondu Tabarru, jehož členy jsou účastníci pojištění. Ti sdílejí případný risk a vkládají do fondu své příspěvky. Dále je založena takaful společnost, která vykonává administrativní úkony, spojené jednak se shromažďováním příspěvků a manažerováním odškodnění, pokud se některému členovi fondu přihodí událost, která zakládá jeho právo na odškodnění, tedy vznikne nějaká škoda, dojde ke ztrátě a podobně. Pojištění funguje na principu vzájemné asistence¹⁴¹.

Principy pojištění takaful jsou zejména tyto:¹⁴²

- a. Fond je založen na rovnosti a spravedlnosti pro všechny zúčastněné osoby, které jsou majiteli, a to s úmyslem sdružovat prostředky na pomoc tomu ze zúčastněných, kdo pomoc potřebuje.

¹³⁹ www.aaofi.com/takaful dne 18. 1. 2012.

¹⁴⁰ Mulaffar M. M., Takaful Concept, Shariah Advisory Council, Amana Takaful PLC, 2007.

¹⁴¹ Mulhim A.S., The islamic Insurance and Reinsurance, theory and practice, Jordan University, Amman, Jordan, 2006.

¹⁴² Mortuza Ali K. M., Insurance in Islam-some aspects of islamic Insurance, Islamic Economic Research Bureau, Dhaka 1991.

- b. Každý z účastníků platí svůj příspěvek do fondu, zde je třeba zdůraznit, že se jedná o principi sdružování risku, nikoli o prodej, základem je smlouva o sdružení, nikoli obchodní kontrakt na bázi nákup-prodej.
- c. Princip vzájemné asistence, každý člen, kterému se přihodilo neštěstí, postihla ho ztráta, vznik škody, dostane určitou sumu peněžních prostředků od fondu k zajištění pomoci, výše prostředků je definována ve smlouvě.
- d. pomoc tomu, kdo to v dané chvíli potřebuje
- e. Fond je vlastněn členy, nikoli společností, ta má jen manažerskou funkci k zajištění fungování fondu.
- f. Produkty fondu jsou založeny většinou na bázi mudáraby, produktu wakala nebo jejich kombinace.

3. Islámské finance-finanční služby a bankovní obchody v dnešní době

Většina právních rámců a pravidel pro fungování islámského bankovníctví je v mnohém překvapivě velmi podobná pravidlům konvenčního bankovníctví. Podrobnější studium islámského finančnictví nás doveden k zajímavému poznatku, že je zde nemalá podobnost s právním systémem common law. Kromě nástrojů smluvního práva je velmi typickým příkladem podobnost institutu trustu¹⁴³ a jeho právní úpravy a islámského právního institutu nazývaného waqf. Waqf je definován jako držení určitého majetku s přesně vymezeným účelem a správou a zákazem užití zvenku¹⁴⁴.

3.1. Islámské finanční instituce

V posledních letech došlo ke značnému rozmachu islámského finančnictví a v důsledku toho došlo ke vzniku řady nových islámských finančních institucí.

Každá z finančních institucí, nabízející islámský finanční servis, má svoji vlastní proceduru pro rozhodnutí, zda je konkrétní produkt v souladu s normami islámského práva. Většina institucí, všechny banky, mají své odborné komise, složené z islámských učenců, znalců islámského finančního práva, kteří vydávají fatvy a rozhodují v každém jednotlivém případě, případně obecně pro více produktů dané instituce o souladu produktu a postupu s islámským právem.

Ne všechny islámské finanční instituce poskytují zcela stejné služby a mají shodu ve všech institutech a produktech, zda jsou, případně do jaké míry, v souladu s islámským právem. Interpretace islámského práva je záležitostí učenců a můžeme pozorovat, že se u jednotlivých institucí může lišit. Liší se též podle zemí, kde dané instituce sídlí. V Evropě ani ve většině zemí Blízkého východu nejsou dány pevné mantinely a pravidla, která by musela být islámskými finančními institucemi následována a záleží tak na

¹⁴³ Trust je právní forma dispozice s majetkem užívaná v zemích common law.

¹⁴⁴ Kahf, Monzer, Waqf, A quick overview, 2000.

posouzení učenců konkrétní instituce. Jiná je situace například v Malajsii, kde národní banka Malajsie (Bank Negara) plní mimo jiné funkci supervize nad islámskými finančními institucemi, které jsou povinny následovat pevně daná pravidla v oblasti islámského finančnictví.

Světové islámské finanční instituce před několika lety začaly v souvislosti s rozmachem islámských financí volat po standardech islámských finančních služeb, které by sjednotily různorodé praktiky a přinesly tak harmonizaci, jednotu a řád a tím i větší jistotu veřejnosti. Institucí, které sjednocují dané praktiky a vydávají standardy, je na poli islámských financí více. Například organizace International Islamic Finance Market (IIFM), sídlící v Bahrajnu, vydala standardy, které jsou následovány bankovními institucemi zejména z oblasti Blízkého východu a Afriky¹⁴⁵.

Islámské světové finanční instituce spolupracují s mezinárodními globálními finančními institucemi, Světovou bankou, v oblasti možné harmonizace světových finančních standardů. Nejvýznamnějšími mezinárodními finančními institucemi, které podporují rozvoj islámských finančních služeb a bankovních obchodů jsou v současné době tyto instituce¹⁴⁶:

a. Islamic Development Bank Group (IDB Group)

Skupina islámských bank pro rozvoj, Islamic Development Bank Group je významnou finanční institucí, sdružující čtyři významné finanční instituce, a to: Islamic Development Bank (IDB), Islamic Corporation for the Insurance of Investment and Export Credit (ICIEC), Islamic Corporation for the Development of the Private Sector (ICD) a Islamic Research and Training Institute (IRTI).

Islámská banka IDB znamenala v roce 1975, kdy byla založena, významný mezník pro další rozvoj islámského bankovníctví a význačnou roli tato banka plní ve světě islámských financí stále.

¹⁴⁵ <http://www.iifm.net/default.asp?action=article&id=126>, dne 15. 2. 2012.

¹⁴⁶ Hassan, K., Lewis, M., Handbook of Islamic Banking, E. Elgar Publishing, 2007, str. 361.

b. Accounting and Auditing Organisation for Islamic Finance Institutions (AAOIFI)

AAOIFI je významnou mezinárodní finanční institucí se sídlem v Bahrajnu, založená v roce 1990. Na poli islámských financí požívá tato instituce vysokého respektu. Cílem organizace AAOIFI je zejména vytvářet a rozvíjet standardy pro oblast islámských finančních služeb a bankovních obchodů, v oblasti účetnictví, auditoringu, etických standardů a napomáhat k tomu, aby činnost a produkty islámských finančních institucí byla co nejvíce v souladu s islámským právem. Zaměřuje se také na harmonizaci islámské bankovní a pojišťovací praxe. Členy AAOIFI je řada islámských bank a finančních ústavů¹⁴⁷. Nutno říci, že standardy, přijaté AAOIFI, mají víceméně doporučující charakter a nejsou bezvýhradně závazné. V posledních letech však došlo k posílení pozice AAOIFI a standardy, touto organizací vydané, jsou závazné v některých zemích, například v Bahrajnu, Súdánu, Malajsii, Kataru, Saudské Arábii, Dubajském emirátu nebo v Libanonu¹⁴⁸. Cílem AAOIFI je rozšířit závaznost standardů do více zemí v rámci sjednocování a harmonizace islámských finančních služeb.

c. Islamic Financial Services Board (IFSB)

IFSB je mezinárodní institucí, plní roli jakéhosi bankovního dohledu v rámci islámských finančních institucí. Organizace IFSB byla založena v roce 2003 a sídlí v malajsijském Kuala Lumpur. Cílem této organizace je vytvářet mezinárodní standardy a přispívat k rozvoji a sjednocování islámského finančního trhu, vydávat doporučení a instrukce, navrhopvat možné regulace pro instituce, které poskytují islámské finanční služby. Na vytváření standardů IFSB se podílí řada významných islámských finančních institucí¹⁴⁹.

¹⁴⁷ <http://www.aaofii.com/aaofii/Members/AAOIFIMembers/tabid/233/language/en-US/Default.aspx>, 15. 2. 2012.

¹⁴⁸ <http://www.aaofii.com/aaofii/TheOrganization/Overview/tabid/62/language/en-US/Default.aspx>, 15. 2. 2012.

¹⁴⁹ <http://www.ifsfb.org/background.php>, 15. 2. 2012.

d. International Islamic Rating Agency (IIRA)

Mezinárodní islámská ratingová agentura je exklusivní organizací, zřízenou pro poskytování služeb v oblasti kapitálových trhů s cílem zejména vytvořit a harmonizovat standardy poskytování islámských finančních služeb a bankovních obchodů. Organizace byla založena na základě společné aktivity IDB, Bankou v Indonésii, Centrální bankou Bahrajnu, Centrální bankou Súdánu, finanční institucí Monetary Brunei Darussalam a malajsijskou organizací Labuan Financial Services Authority, je podporována také Státní bankou Pákistánu¹⁵⁰.

e. International Islamic Centre for Reconciliation and Commercial Arbitration

Mezinárodní organizace byla založena v roce 2005 islámskou bankou IDB, organizací CIBAFI, dalšími finančními institucemi a Spojenými arabské emiráty s cílem řešit finanční a obchodní spory, které vzniknou v rámci poskytování islámských finančních služeb, mezi finančními institucemi navzájem i mezi institucemi a klienty, na bázi arbitrážního a smírného řízení. V rámci této organizace působí i mezinárodní akademie islámské jurisprudence, která zveřejňuje svá rozhodnutí¹⁵¹. Tato mezinárodní organizace také vydala a publikovala islámské standardy arbitrážního řízení.

f. General Council of Islamic Banks and Financial Institutions (GCIBFI, CIBAFI)

Tato mezinárodní organizace reprezentuje islámské banky a další islámské finanční instituce na světovém finančním trhu. Byla založena v roce 2001 v Bahrajnu s cílem podporovat a rozšiřovat islámské finanční služby a průmysl a působit jako zastřešující organizace institucím, poskytujícím takové služby¹⁵².

Cílem mezinárodních finančních institucí, které působí jako neziskové organizace, zastřešující instituce pro islámské banky, pojišťovny a další finanční ústavy, je vytvářet a harmonizovat mezinárodní standardy v rámci poskytování islámských finančních

¹⁵⁰ <http://www.iifm.net/default.asp?action=article&id=126>, 15. 2. 2012.

¹⁵¹ http://iicra.com/English/m11_2.htm, 15. 2. 2012.

¹⁵² <http://www.cibafi.org/engcorporat/CouncilArchive.aspx?Page=2>, 15. 2. 2012.

služeb a bankovních obchodů. Většina velkých islámských finančních institucí stejně jako konvenční finanční instituce, které mají islámské finanční pobočky, má nicméně své vlastní šari'a rady či komise, jak již bylo uvedeno, složené z odborníků na danou problematiku, kteří posuzují jednotlivé případy. Cílem mezinárodních organizací je tak mimo jiné i sdružovat banky a nebankovní instituce, pořádat vzdělávací semináře a konference s cílem sjednotit standardy, na základě kterých jednotlivé finanční ústavy své služby poskytují.

Poskytování islámských finančních služeb se rozšířilo i mezi světové účetní a auditorské firmy, například i uznávaná účetní firma Ernst&Young nabízí své služby v oblasti islámských financí¹⁵³, v oblasti auditorských služeb je to i firma Price&Waterhouse, která poskytuje též služby ve sféře islámských finančních produktů¹⁵⁴.

3.2. Islámské bankovníctví v islámském světě

Užíváme-li pojem islámský svět, je třeba si uvědomit, že nejde o žádné oficiální vymezení států, které by byly islámskými zeměmi. Islám ani islámské právo není žádným systémem, který by sám o sobě zavazoval určité země nebo byl platný na konkrétním území. Islámskými zeměmi míníme ty země, jejichž právní systém je do určité míry, více či méně založen na islámském právu. Statistika Pew Research Center hovoří o počtu muslimské populace v jednotlivých zemích¹⁵⁵. Podle této statistiky se v roce 2010 mezi země s největším počtem muslimské populace řadila Indonésie, Pákistán, Indie, Bangladéš, Egypt, Nigérie, Írán, Turecko, Alžírsko, Maroko. Mezi země, kde je většinové procento muslimské populace 90% a více), patří zejména Afghánistán, Ázerbájdžán, Bahrajn, Bangladéš, Írán, Irák, Jordánsko, Kuvajt, Maledivy, Pákistán, Palestinská území, Katar, Saudská Arábie, Sýrie, Turecko, Turkmenistán,

¹⁵³ http://www.ey.com/EM/en/Services/Advisory/Advisory_IFSG-Overview, ke dni 1. 2. 2012.

¹⁵⁴ <http://www.pwc.com/gx/en/financial-services/islamic-finance-programme/index.jhtml>, ke dni 1. 2. 2012.

¹⁵⁵ Dostupné na <http://www.pewforum.org/The-Future-of-the-Global-Muslim-Population.aspx>, uvedeno dne 20. 1. 2012. Statistika uvádí veškerou populaci v jednotlivých zemích, nejen muslimskou.

Spojené arabské emiráty, Uzbekistán, Jemen, dále Malajsie (61%), Libanon (59%), Kyrgyzstán (86%), Kazachstán (70%), Indonésie (88%), Brunej (67%).

Jde však vždy o jakýsi mix islámského práva, přetrvávajícího zvykového a kmenového práva a státní legislativy. V některých zemích je právo více ovlivněno právem islámským a je aplikováno i ve veřejném právu (Saudská Arábie, Írán, Afghánistán, Súdán), v jiných zemích je aplikace islámského práva omezena obvykle víceméně na právo rodinné. Islámské finanční vztahy jsou založeny na úpravě práva soukromého, které v těchto zemích vychází, nicméně nikoli bezvýhradně, z islámského práva. Ta část finančních vztahů, která je regulována veřejným právem, otázky daňové a správní, pak v některých zemích má specifickou úpravu, založenou na islámském právu, jinde nikoli, nicméně legislativa daných zemí umožňuje aplikaci islámských finančních služeb. Zmíněné šari'a rady v islámských bankách, pojišťovnách a dalších finančních institucích bývají nadány též určitou rozhodovací pravomocí k řešení sporů a podávání závazných právních posouzení při poskytování islámských finančních služeb a bankovních obchodů.

3.2.1. Asie. Malajsie, Indonésie, Brunej

Malajsie

Malajsie je poměrně specifickou je v oblasti poskytování islámských finančních služeb. Je zemí, kde je velmi rozšířená praxe islámských finančních služeb a bankovních obchodů. O prvním poskytování islámských finančních služeb v Malajsií lze hovořit kolem roku 1963, kdy zde vznikaly první islámské finanční instituce, jakási spořitelní družstva, která se zaměřovala zejména na pomoc financování náboženské pouti hadž pro muslimy, nicméně ostatní finanční služby a bankovní obchody byly poskytovány konvenčním způsobem. V roce 1970 byla přijata výrazná reforma ekonomického systému v Malajsií, New Economic Policy, která měla napomoci rozvoji ekonomiky a služeb v zemi a mimo jiné postupně vytvářela podmínky pro fungování financí na základě principů islámského práva. První islámská banka v Malajsií byla založena v

roce 1983 a od té doby zde došlo k výraznému rozmachu islámských financí. Právní systém Malajsie je založen na islámském právu šarí'a a tato legislativa včetně rozsudků Nejvyššího soudu v oblasti práva šarí'a je právně závazná, ústava Malajsie deklaruje primární postavení islámu jako náboženství. V oblasti islámského bankovníctví je to Banka Negara¹⁵⁶, která je centrální bankou a nejvyšší autoritou v oblasti bankovníctví. Další významnou islámskou bankou zde je Banka Berhad¹⁵⁷, Bank Muamalat¹⁵⁸, Asia Finance Bank¹⁵⁹ a řada dalších islámských bank. Uplatňuje se zde rozdílný systém než například v zemích Perského zálivu (a následován např. Velkou Británií v oblasti islámského bankovníctví), kde není žádná nejvyšší autorita v této oblasti a každá banka má obvykle svoji šarí'a radu, která posuzuje každý jednotlivý produkt, zda je v souladu s islámským právem. V Malajsi fungují i islámské pojišťovny, které nabízejí islámské pojišťovací produkty takaful.

Malajsie má velké ambice stát se světovou jedničkou v oblasti islámských financí. Pracuje velmi koncepčně na vzdělávání v islámských financích, neboť považuje rozšíření vzdělanosti a profesionalitu za klíčové pro další možný rozvoj. V Malajsi jsou vyhledávané university, kde lze islámské finance studovat, řada islámských finančních vzdělávacích a konzultačních center. Malajsijská islámská univerzita¹⁶⁰ je z odborného hlediska v islámském finančním světě velmi vysoce hodnocena, islámské finance zde lze studovat mnoha různými způsoby včetně určité formy online vzdělávání, studium zde je považováno za velmi náročné. Kromě toho Malajsie poskytuje různé typy vzdělávacích kurzů pro finanční odborníky z celého světa, kteří mají zájem být vyškoleni v oboru islámských financí. Vzdělávací centrum INCEIF (International Centre for Education in Islamic Finance¹⁶¹) je vyhledávaným místem pro rozšíření znalostí islámských financí. Například německá centrální banka, která si je vědoma nutnosti profesionálního vzdělávání v této oblasti, umožnila absolvování kurzů v malajsijském centru svým bankéřům. Dalším světově uznávaným vzdělávacím centrem je Institute of Islamic Understanding Malaysia, které nabízí kvalitní vzdělávací

¹⁵⁶ <http://www.bnm.gov.my/>, 15. 2. 2012.

¹⁵⁷ <http://www.bankislam.com.my/en/Pages/PersonalBanking.aspx>, 15. 2. 2012.

¹⁵⁸ <http://www.muamalat.com.my/>, 15. 2. 2012.

¹⁵⁹ <http://www.asianfinancebank.com/>, 15. 2. 2012.

¹⁶⁰ <http://www.iiu.edu.my/>, 15. 2. 2012.

¹⁶¹ <http://www.inceif.org/>, 15. 2. 2012.

programy mimo jiné též specializované na islámské finance a bankovníctví. Prakticky veškeré islámské finanční služby v Malajsii, studium a konzultace v oblasti islámských financí jsou v Malajsii běžně dostupné v anglickém jazyce.

Indonésie

Indonésie je zemí, kde žije velké množství muslimské populace a právní systém země je založen na islámském právu. Islámské finanční služby jsou tak zde velmi rozšířeny. Významnou roli na poli poskytování islámských finančních služeb a bankovních obchodů zde hraje Centrální banka Indonésie¹⁶² a islámské finanční služby nabízí řada dalších islámských bank i pojišťoven.

Islámské finanční služby a bankovní obchody jsou také velmi rozšířeny v Singapuru¹⁶³, islámská banka Singapuru začala poskytovat islámské finanční služby i v kavkazské oblasti. Asijské islámské banky poskytují podporu rozvoji islámským financím v Kazachstánu, které se postupně stává islámským finančním centrem této oblasti.

Brunej

Brunej není velkým státem, nicméně ve světě islámských financí je známý svými úspěchy na poli islámských finančních služeb a jejich rozvojem. V současné době zde operují tyto významné islámské finanční instituce: Islamic Bank of Brunei Berhad, Islamic Development Bank of Brunei Berhad a Tabung Amanah Islam Brunei. Bank Islam Brunei Darussalam¹⁶⁴ je bankou, která se podílí na poskytování islámských finančních služeb v řadě zemí.

¹⁶² <http://www.bi.go.id/web/en/Perbankan/Perbankan+Syariah/>, 15. 2. 2012.

¹⁶³ <http://www.islamicbankasia.com/Pages/default.aspx>, 15. 2. 2012.

¹⁶⁴ <http://www.bibd.com.bn/>, 15. 2. 2012.

3.2.2. Blízký východ a Afrika

Oblast Blízkého východu, tedy oblast Arabského poloostrova, a okolních států je místem, kde je velmi rozšířené poskytování islámských finančních služeb a bankovních obchodů. Zvláštní postavení zde zaujímají státy kolem Perského zálivu, které tvoří skupinu GCC (Gulf Cooperation Council), tedy Bahrajn, Katar, Kuvajt, Omán, Saudská Arábie a Spojené Arabské Emiráty¹⁶⁵. Státy Perského zálivu mají zvláštní postavení i z hlediska islámských finančních služeb a bankovních obchodů. V roce 1970 byla založena první islámská banka právě v Dubaji, jednom ze Spojených arabských emirátů. Emirát Dubaj je dnes považován za velice významné světové islámské finanční centrum. Islámská dubajská banka má dnes poboček po celém světě. Islámské banky efektivně fungují i v dalších zemích Perského zálivu, v Kuvajtu, Saudské Arábii i Kataru. Islámské banky z těchto zemí se významně podílí na rozmachu islámských finančních služeb v řadě dalších zemí včetně zemí neislámských, nemalý podíl na tom má bohatství těchto zemí, pramenící zejména z těžby ropy. Omán byl donedávna jedinou zemí Perského zálivu, kde nefungovala islámská banka. K založení islámské banky a rozvíjení islámských finančních produktů však začalo docházet na konci roku 2011 i v Ománu. Zcela specifické postavení z šesti zemí Perského zálivu zaujímá Bahrajn. V hlavním městě Bahrajnu, Manamě, je sídlo organizace AAOIFI (Accounting and Auditing Organization for Islamic Finance)¹⁶⁶. Sídlo mezinárodní organizace pro určování a sjednocování standardů ve sféře islámských financí tak staví Bahrajn a ostatně všechny státy Perského zálivu, do specifické a významné role. V Bahrajnu je také sídlo bankovní skupiny Albaraka Banking Group, která sjednocuje výklad islámského finančního práva v řadě zemí. Právní režimy všech těchto států jsou založeny na islámském právu a z něho vycházejí, ačkoli všechny tyto státy mají psané, kodifikované právo a v civilních kodexech následují francouzský civilní systém, nicméně reflektující islámské právo jako výchozí. Na univerzitách zemí Perského zálivu lze studovat islámské finance v bakalářských, magisterských i doktorských studiích, na některých univerzitách nejen v arabském, ale také v anglickém jazyce. Islámské banky, pojišťovací a další islámské finanční instituce těchto zemí nabízejí své produkty velmi

¹⁶⁵ <http://www.gcc-sg.org/eng/indexc64c.html?action=GCC>, ke dni 1. 2. 2012.

¹⁶⁶ <http://www.aaofii.com/aaofii/default.aspx>, ke dni 2. 2. 2012.

často i v anglickém jazyce, obvykle mají v anglickém jazyce i webové stránky a odborníky, v tomto jazyce komunikující. Mezi nejvýznamnější banky států Perského zálivu patří zejména Islámská banka Kataru¹⁶⁷, Dubajská islámská banka¹⁶⁸, Islámská banka Abu Dhabi a Sharjah, Al Hilal Bank¹⁶⁹, Islámská banka Kuvajtu a Kuwait Finance House¹⁷⁰. Jedinou zemí v oblasti Perského zálivu byl Omán, nicméně ke konci roku 2011 začal poskytovat islámské finanční služby i Omán¹⁷¹. Bahrajn zastává velmi specifickou pozici v islámských financích nejen v oblasti Perského zálivu, ale i v celosvětovém měřítku, neboť je zde sídlo významným mezinárodních islámských finančních institucí. Mimo další banky je zde činná Islámská banka Bahrajnu, Al Baraka islámská banka, Islámská banka ABC, Arabská bankovní korporace¹⁷².

Islámské finanční služby, bankovní obchody a islámské pojišťovací služby jsou velmi rozšířené také v Jordánsku. Mezi významné islámské finanční instituce zde patří Jordánská islámská banka¹⁷³, fungují zde i islámské pojišťovny. Islámská šari'ah fakulta na Jordánské univerzitě umožňuje studovat i specializovaný obor islámských financí.

Saudská Arábie je sídlem islámské banky Islamic Development bank a řady dalších významných islámských bank a finančních institucí. Saudská islámská Al Rajhi banka¹⁷⁴ expanduje s poskytováním islámských finančních služeb do řady dalších zemí.

Islámské finanční služby jsou také rozšířené v Íránu, Iráku, Libanonu. Ve státech severní Afriky jsou islámské finance rozšířené zejména v Maroku, Tunisu, Alžírsku, Egyptě i Libyi.

Změny, které se začaly odehrávat v arabském světě, mohou přinést též změny na poli poskytování islámských finančních služeb v zemích, kterých se změny dotkly. Odborná veřejnost vkládá naději v rozšíření islámských finančních služeb v těchto zemích proto,

¹⁶⁷ <http://www.qiib.com.qa/qiib/en/>, 15. 2. 2012.

¹⁶⁸ <http://www.dib.ae/en/index.htm>, 15. 2. 2012.

¹⁶⁹ <http://www.alhilalbank.ae/>, 15. 2. 2012.

¹⁷⁰ <http://www.kfh.com.my/kfhmb/>, 15. 2. 2012.

¹⁷¹ <http://www.cbo-oman.org/>, 15. 2. 2012.

¹⁷² <http://www.arabbanking.com/En/Pages/default.aspx>, 15. 2. 2012.

¹⁷³ <http://www.jordanislamicbank.com/en/>, 15. 2. 2012.

¹⁷⁴ <http://www.alrajhibank.com.sa/en/pages/default.aspx>, 15. 2. 2012.

že by to daným zemím mohlo přinést ekonomický rozvoj a pomoci utvářet sociální stát. V těchto zemích je na druhou stranu určitá obava z islamizace země, která by mohla vést k potlačování lidských práv. V otázce lidských práv je na místě, aby nejen tyto státy, ale i mezinárodní organizace, které se dodržováním lidských práv zabývají, byly velmi obezřetné. Islámské finance však jsou jinou kapitolou a naopak by mohly pomoci těmto zemím vytvořit fungující ekonomiku.

3.2.3. Pákistán, Indie

Pákistán je dnes významným islámským finančním centrem. Historicky je Pákistán významný v islámském obchodu, neboť zde byla první islámská banka založena již v padesátých letech, po krátké době však byla uzavřena. K rozvoji islámských financí v Pákistánu tak došlo až po roce 1979, kdy došlo k reformě ekonomického systému, a principy islámského finančního práva byly do státní ekonomiky začleněny. Přes složitý politický vývoj v Pákistánu zde islámské finance mají své stálé místo a Pákistán je významným centrem i pro vzdělávání v oblasti islámských financí. Centrální banka Pákistánu¹⁷⁵ zastřešuje poskytování islámských finančních služeb a bankovních obchodů. Další významnou islámskou bankou zde je Meezan Bank¹⁷⁶, pákistánská Al Baraka banka¹⁷⁷. V Pákistánu jsou také významná světová vzdělávací centra pro oblast islámských finančních služeb a bankovních obchodů. Centrum Alhudacibe¹⁷⁸ poskytuje řadu vzdělávacích programů a konzultačních služeb, taktéž univerzita Iqra¹⁷⁹. Mnoho světově uznávaných expertů z oblasti islámského finančního práva pochází právě z Pákistánu, například muftí Muhamed Taqí Usmani.

Indie je zemí s velkým počtem muslimské populace a postupně i zde dochází ke značnému rozvoji islámských finančních služeb¹⁸⁰. V Indii se také značně rozvíjí

¹⁷⁵ <http://www.sbp.org.pk/>, 15. 2. 2012.

¹⁷⁶ <http://www.meezanbank.com/index.aspx>, 15. 2. 2012.

¹⁷⁷ <http://www.albaraka.com.pk/>, 15. 2. 2012.

¹⁷⁸ <http://www.alhudacibe.com/index.php>, 15. 2. 2012.

¹⁷⁹ <http://www.iqra.edu.pk/>, 15. 2. 2012.

¹⁸⁰ <http://www.islamicbankinst.com/home.html>, 15. 2. 2012.

průmysl, založený na obchodu s produkty, které jsou v souladu s islámským právem (halal)¹⁸¹.

Islámské finanční služby a bankovní obchody jsou také rozvinuté v Íránu. Zdejší centrální banka zastřešuje činnost dalších islámských finančních institucí¹⁸²

3.2.4. Turecko a jeho specifika

Turecko je zemí na pomezí Evropy a Asie, žije zde 99% muslimského obyvatelstva. Turecko je členem Rady Evropy a uchazečem o členství v Evropské Unii, proto má snahu dát svou legislativu, alespoň částečně, do souladu s legislativou evropskou. Islámské finanční služby jsou v Turecku poměrně rozšířené, nicméně i zde jsou poskytovány vedle konvenčních finančních služeb. V roce 1985 zde začala poskytovat islámské služby turecká Al Baraka Turk¹⁸³. V Turecku poskytují islámské služby i další banky, jako Deutsche Bank, HSBC a Istanbul se stává místem pro setkávání odborníků z oblasti islámských financí. Turecko je zajímavou oblastí pro islámské investory, neboť je zde majoritní muslimská populace a současně Turecko tvoří jakýsi pomyslný most, a to i v obchodních vztazích, mezi Evropou a Asií. V Turecku se také, právě ze zmíněných důvodů, rozvíjí halal obchod a průmysl.

3.3. Islámské bankovníctví mimo islámský svět

Islámské finance se značně rozvíjejí též v neislámských zemích. Zeměmi mimo islámský svět jsou míněny země, kde není většina muslimské populace a jejichž právní systém není v ničem spojen s islámským právem. Zeměmi mimo islámský svět, kde dochází k rozmachu islámského bankovníctví, je především Evropa a částečně USA, s praxí islámských finančních služeb se můžeme setkat též v Kanadě Austrálii. Statistika,

¹⁸¹ <http://www.halalindia.co.in/>, 15. 2. 2012.

¹⁸² http://www.cbi.ir/default_en.aspx, 15. 2. 2012.

¹⁸³ <http://en.albarakaturk.com.tr/>, 15. 2. 2012.

uveřejněná na The Pew Research Center¹⁸⁴, uvádí počet muslimské populace v evropských zemích v roce 2010. Početně nejrozšířenější je muslimská populace v Německu (4.119.000, což činí asi 5% z celkové populace), dále ve Francii (3.574.000, což činí asi 5.7% celkové populace), ve Velké Británii (asi 2.869.000, což činí 4.6% z celkového počtu obyvatel). Větší počet muslimů žije též v Belgii (asi 638.000, což činí 6% populace), v Rakousku (475.000, 5.7%), Nizozemí 920.000, tedy asi 5.5%). Počet muslimů v Lucembursku, které je významným islámským finančním centrem, byl v roce 2010 asi 13.000, což činilo 2,7% celkové populace. V Dánsku bylo evidováno asi 226.000 muslimské populace, tedy 4,1%, ve Finsku 42.000, tedy 0.8%, ve Švédsku 451.000, tedy 4.9%, v Norsku 144.000, tedy 3% z celkové populace. V Bosně a Hercegovině představovala muslimská populace v roce 2010 44% z celkového počtu obyvatel, asi 1.670.000, v Albánii 2.560.000, tedy asi 79%. Procentuální počet muslimů, žijících v Evropě, byl dle dané statistiky, evidován v roce 2010 na 2.7% z celkové populace, jak bylo však uvedeno, mezi jednotlivými evropskými zeměmi existují značné rozdíly. Muslimská populace v Americe představuje asi 0.3% obyvatel¹⁸⁵.

V Evropě je situace poněkud odlišná od Spojených států, nejen proto, že vlna islamofobie je v Evropě mnohem silnější. Důvody, proč tomu tak je, se v teoretické i praktické rovině zabývají arabisté, filozofové i politici v řadě zemí. Nelze opomenout historické tradice v řadě evropských zemí, jejich časté ohrožení v dějinách, způsobené vlivy jiných zemí. Nikoli nevýznamné jsou také problematické zkušenosti řady evropských zemí s imigrací z cizích zemí, přičemž ne nevýznamné procento imigrantů čítají osoby z islámských zemí. V rámci Evropy je relativně početná muslimská populace zejména ve Velké Británii, Francii, Německu, Nizozemí. Dalším důvodem je přece jen odlišný právní systém a legislativa, upravující poskytování finančních služeb. Přes kritiku islámu a částečně i islámských financí v Evropě nelze přehlédnout, že islámské finance a finanční služby se v Evropě rozvíjejí poměrně velmi rychle, dokonce rychleji než v zemích Blízkého východu a některých částí Asie. Islámské finanční instituce, které poskytují finanční služby v nemuslimských zemích, zde plní obvykle dvě role. První je role poskytovatelů finančních služeb pro muslimy, kteří vyhledávají

¹⁸⁴ <http://www.pewforum.org/Muslim/Muslim-Networks-and-Movements-in-Western-Europe.aspx>, dne 20. 1. 2012.

¹⁸⁵ <http://www.pewforum.org/The-Future-of-the-Global-Muslim-Population.aspx>, dne 20.1.2012.

tento typ finančních služeb proto, že jsou poskytovány v souladu s islámským právem a tedy jejich vírou. Druhou rolí je pak poskytnutí alternativy ke konvenčním finančním službám pro nemuslimy, kteří volí islámské finanční služby z různých důvodů, často proto, že hledají morálnější a etičtější variantu ke konvenčnímu způsobu finančních služeb nebo je zaujmou produkty islámských finančních institucí.

Na islámské finanční služby a jejich poskytování v nemuslimských zemích lze však nahlížet i z jiného úhlu, bez jakékoli diferenciacce, zda služby klienti přijímají proto, že jsou v souladu s jejich vírou nebo z důvodů jiných. Islámské finanční služby lze považovat za způsob investování, a to jak ve sféře veřejných investic, tak i privátních. V současné době hledá většina investorů, drobných i těch významných, rozšíření oblasti pro své investice. Většina investorů má zájem rozšířit svoji působnost na globální trh. Právě tato globalizace vede k tomu, že dochází k prolínání obchodů a poskytování služeb, vycházejících z různých právních systémů. Islámské finanční služby jsou rapidně rostoucím druhem celosvětově poskytovaných služeb a nelze se tak divit, že o tento způsob investování projevuje zájem řada investorů z různých oblastí. Lze si tak jednoduše představit například o investice zahraničního majetku do státních fondů a podobně.

V Evropě můžeme zaznamenat největší rozmach islámských financí ve Velké Británii, Lucembursku, Švýcarsku, Německu, Francii, Dánsku, Itálii, Irsku. Islámské finance jsou však středem zájmu místních finančních ústavů a zahraničních bank a velkých finančních institucí na Maltě, v Bosně a Hercegovině, Polsku, Rakousku, Maďarsku¹⁸⁶.

Důvodem pro podporu a rozvoj islámských financí v Evropě jsou nejen zájmy muslimských obyvatel, kteří zde žijí a jejich zájem o takové finanční služby, které by byly v souladu s jejich vírou, ale i, respektive v některých zemích zejména, zájem o rozšíření evropských investic na světový trh. S ohledem na počet muslimské populace ve světě i bohatství řady muslimských zemí je zřejmé, že oblast islámského investování hraje na světovém finančním trhu nezanedbatelnou roli.

¹⁸⁶ <http://www.zawya.com/story.cfm/sidZAWYA20110707064943>, ke dni 1.2.2012.

3.3.1. Velká Británie

Velká Británie je poměrně specifickou zemí v rámci Evropy, pokud se týká aplikace islámského finančnictví. Žije zde velké množství muslimské populace, uvádí se asi 1.8 milionů muslimů coby residentů, značný počet však Velkou Británii pravidelně navštěvuje. Ze strany vlády je ve Velké Británii vyjadřována velká podpora rozvoji islámských finančních služeb. Nutno podotknout, že pro finanční instituce ve Velké Británii se islámské finanční služby nestaly nutným zlem, ale příležitostí k rozvoji. Řada finančních produktů, které jsou v souladu s islámským právem, je poskytována nejen bankami, ale i nebankovními finančními institucemi. Markantním rozdílem mezi bankovní a nebankovní finanční institucí je nejen to, že pouze banky berou depozity, které jsou v rámci evropské bankovní regulace jasně definovány, ale také požívají vyšší důvěry veřejnosti.

Londýn je bezesporu považován za jedno z významných center islámského finančnictví. Ve Velké Británii mají licenci k poskytování finančních služeb a bankovních obchodů podle pravidel islámského práva čtyři banky a mimo to zde fungují islámská oddělení v konvenčních bankách. Příkladem je banka HSBC Amanah¹⁸⁷.

Úspěchy Velké Británie na poli islámských financí dokumentují také aktivity v oblasti kapitálových trhů, v roce 2007 došlo k vydání cenných papírů sukuk a v roce 2008 k islámským derivativním obchodům.

Orgán finančního dohledu, FSA (The Financial Services Authority¹⁸⁸) podporuje rozvoj islámských financí a napomáhá harmonizaci standardů pro poskytování finančních služeb, které jsou v souladu s islámským právem, s právem britským.

Ve Velké Británii došlo od roku 2003 k legislativním změnám, které měly napomoci k rozvoji islámských financí, respektive k odstranění základních právních překážek v této oblasti. Bylo odstraněno dvojí danění při převodu vlastnického práva na základě islámského práva a byly přijaty další legislativní změny v oblasti danění, které výrazně

¹⁸⁷ <http://www.hsbc.co.uk/1/2/amanah>, 15. 2. 2012.

¹⁸⁸ <http://www.fsa.gov.uk/>, 15. 2. 2012.

napomohly růstu islámských financí, včetně daňových změn v oblasti obchodu s cennými papíry. Došlo také ke změnám, které umožnily cizincům nakupovat prostřednictvím produktu murábaha. Soulad jednotlivých bankovních obchodů s islámským právem posuzuje šarí'a rada jednotlivých bank, složená z islámských učenců a expertů z oblasti islámských financí.

Rozsudek britského odvolacího soudu z roku 2004 ve věci *Shamil Bank of Bahrain EC versus Beximco Pharmaceutical Ltd* mimo jiné ukázal na značnou rozšířenost islámských finančních služeb a bankovních obchodů ve Velké Británii a nezbytnost vytvoření pravidel, na základě kterých by bylo možné poskytovat islámské finanční služby v zemi, jejíž legislativa není na islámském právu založená.

Waseem Ahmad se ve své práci "Islamic Banking in the United Kingdom, Opportunities and Challenges", zabývá jednak analýzou muslimské populace ve Velké Británii, předpoklady pro fungování islámských finančních institucí a také důvody, pro které klienti islámských bank tyto instituce využívají¹⁸⁹. Srovnává produkty tří islámských bank ve Velké Británii. Shledává, že islámské bankovníctví a islámské finanční služby obecně představují ve Velké Británii významnou součást britských finančních služeb. Hlavním důvodem je početná muslimská komunita ve Velké Británii, která je navíc finančně relativně silná. Ve Velké Británii zaujalo poskytování finančních služeb na základě principů islámského finančního práva prominentní pozici na finančním trhu. Finančně silná a početná muslimská komunita dala najevo své přání investovat své peníze v souladu s principy své víry, a proto Velké Británii nezbylo, než se touto otázkou zabývat. V roce 2003 byl zřízen orgán pro organizaci a dohled nad finančními službami, Financial services Authority a začalo docházet k významnému rozvoji islámských finančních služeb a bankovních obchodů. Waseem Ahmad uvádí, že velmi významný podíl na celkovém objemu britského islámského bankovníctví mají muslimové s kořeny v Pákistánu, Indii a Bangladéši. Pro tyto osoby je otázkou dodržování své víry, aby investovaly své prostředky do produktů, které jsou v souladu s islámským právem. Mají-li tuto možnost, vede to jednoznačně ke zvětšení objemu

¹⁸⁹ Waseem, Ahmad, *Islamic Banking in the United Kingdom, Opportunities and Challenges*, published in Kingston Business School London, 2008.

investovaných prostředků, navíc pak zájem o investování zde projevují i další subjekty z muslimských zemí, ať už jde o příbuzné, známé muslimů, žijících ve Velké Británii nebo čistě o podnikatele, kteří vítají rozšíření svých podnikatelských aktivit. Islámské finanční služby se však staly brzy oblíbené i u osob, které nevyznávají muslimskou víru a banky začaly poskytovat své služby klientům různých komunit i náboženství. Waseem Ahmad se zabývá též analýzou nedostatků islámských finančních služeb a bankovních obchodů ve Velké Británii. Dospívá k závěru, že poměrně značným problémem a překážkou většího a koncepčnějšího rozmachu islámských financí v zemi, kde islámské právo není součástí právního řádu, je značná neznalost často i základních principů fungování islámských finančních institucí, rozdílu mezi islámskými a konvenčními finančními službami, a to velmi často dokonce u muslimské populace. Uvádí, že zvýšení obecné informovanosti o principech islámských financí a porozumění těmto principům by pravděpodobně přineslo větší zájem o tyto služby. Další problém spatřuje v nedostatku islámských finančních institucí v poměru k počtu obyvatel a v poměru k počtu neislámských finančních institucí.

V praxi britských islámských bank je zřetelné, že používají velmi propracovaný organizační systém a považují vzdělávání svých zaměstnanců za klíčové. Každá banka má svůj vlastní systém vzdělávání, které se částečně podobá vzdělávání zaměstnanců konvenčních bank. Například Islamic Bank of Britain¹⁹⁰, používá koncepční systém vzdělávání svých pracovníků, kteří absolvují tréninkové programy, týkající se nejen systému islámských finančních služeb a bankovních obchodů, ale také v oblasti potencionálního risku, národních pravidel a regulací (FSA), stejně tak mezinárodních standardů (FATF, Rada Evropy), pravidel v oblasti praní špinavých peněz, zákaznického servisu. Zaměstnanci musí znát národní legislativu a současně právní rámce poskytování islámských finančních služeb (v závislosti na jejich pracovním zařazení). Ti pracovníci, kteří přicházejí do styku se zákazníky a nabízejí jim islámské finanční produkty, absolvují speciální vzdělávání, zaměřené právě na tuto oblast. Každý zaměstnanec je povinen se podrobit testu na závěr každého bloku vzdělávání a pouze úspěšné absolvování mu umožní odpovídající pracovní zařazení nebo případné setrvání v dané pracovní pozici. Pracovníci islámské banky, kteří pracují na manažerských

¹⁹⁰ <http://www.islamic-bank.com/>, dne 19. 2. 2012.

postech, absolvují vyšší náročnost i úroveň vzdělávání a současně se podílejí na školení nižšího personálu. Stejně tak jako konvenční banky, tak i islámské banky se podílejí na monitoringu a dalších povinnostech, které pro ně vyplývají z národních právních předpisů, spolupracují s centrálním orgánem, United Kingdom Financial Intelligence Unit (UKFIU) a mají vůči němu oznamovací povinnost v případě podezřelých bankovních obchodů a riskantních operací.

V současné době ve Velké Británii poskytují islámské finanční služby tyto instituce¹⁹¹: Islamic Bank of Britain, Al Baraka International Ltd, London, Al Baraka Investment Co., Ltd., London, Al Rajhi Investment Corporation, London, Al Safa Investment Fund, Bank Sepah (Iran), Dallah Al Baraka (UK) Ltd., London, Takaful UK) Ltd. Co., Barclays Capital, HSBC Amanah Finance, HSBC Middle East, HSBC Mexico, HSBC Brazil, HSBC Finance, ABCIB Islamic Asset Management-Arab Banking Group. Rozšířené zde jsou i tzv. "islamic windows", pobočky islámských finančních institucí v konvenčních finančních ústavech, a to ABC International Bank London, Europe Arab Bank Plc., London, Riyadh Bank, London, City International Plc., London, Cedel International, London, Dawnay Day Global Investment Ltd., Global Islamic Finance, HSBC Investment Bank Plc., London, Gulf International Bank Bsc. Bahrain, Lloyds TSB Plc. Bank, The Halal Mutual Investment Company Plc., IJB International Subsidiary of International Bank of Japan), London, J.Aron&Co.(Goldman Sachs International Finance)Ltd. London, Islamic Investment Banking Unit (United Bank of Kuwait), London.

Islamic Bank of Britain¹⁹² byla první islámskou bankou v Británii, založenou v roce 2004 a dnes poskytuje rozsáhlou škálu islámských finančních služeb.

HSBC Amanah byla první konvenční bankou ve Velké Británii, která otevřela pobočku pro islámské finanční služby pro své klienty. Banka Goldman Sachs¹⁹³, která se zabývá investičním financováním a je známá jako židovská finanční instituce, se zapojila do

¹⁹¹ <http://openoffshorebankaccountfornonresidentsonline.com/ListIslamicBanks.htm>, ke dni 1. 2. 2012.

¹⁹² <http://www.islamic-bank.com/>, 15. 2. 2012.

¹⁹³ <http://www.doeda.com/jewishbankers.html>, ke dni 1. 2. 2012.

obchodů s bankami, které poskytují islámské finanční služby a mimo jiné se také podílí na obchodu s islámskými cennými papíry sukuk¹⁹⁴.

Evropská islámská investiční banka EIIB (European Islamic Investment Bank Plc.)¹⁹⁵ je první investiční islámskou bankou, která získala ve Velké Británii licenci od FSA.

3.3.2. Lucembursko

Lucembursko je považováno za jedno z hlavních center islámských financí v Evropě. V roce 1978 se Lucembursko rozhodlo vytvořit první islámskou finanční instituci v západní zemi, v roce 1983 zde byla ustavena první pojišťovací společnost, která začala poskytovat produkty v souladu s islámským právem. V roce 2002 se Lucemburská burza stala první burzou v Evropě, která registrovala sukuk, islámský cenný papír¹⁹⁶. V současné době lze Lucembursko považovat za jedno z hlavních, ne-li hlavní, center pro islámské finance v nemuslimské zemi. Lucemburská centrální banka se stala první centrální bankou v Evropě, která je členem Islámského finanční skupiny služeb¹⁹⁷ a velmi aktivně tak působí v oblasti vytváření islámských finančních standardů.

Lucembursko je velmi zajímavou zemí z pohledu praxe islámských financí, neboť je zde poměrně značná podpora ze strany vlády pro rozvoj islámských finančních institucí. V roce 2008 byla vytvořena vládní meziřesortní skupina, která měla vytyčit potencionální právní problémy pro další rozvoj islámských finančních služeb a bankovních obchodů. Výsledkem práce skupiny pak byly některé změny v lucemburské legislativě, které měly napomoci rozvoji islámských financí. Změny se týkaly zejména investičních fondů, jejichž činnost je upravena zákonem o kolektivním investování do převoditelných cenných papírů ze dne 20. prosince 2002, známým i v zahraničí pod zkratkou UCITS¹⁹⁸. Zákon nyní stanoví jasně, že tyto fondy mohou být strukturovány

¹⁹⁴ <http://www.islamica-me.com/article.asp?cntnt=781>, ke dni 2. 2. 2012.

¹⁹⁵ <http://www.eiib.co.uk/html/news.asp?ID=23>, ke dni 2. 2. 2012.

¹⁹⁶ Luxembourg for Finance brochure, Vehicles for Islamic Finance Structures, Duben 2010, str. 3.

¹⁹⁷ Islamic Financial Service Board.

¹⁹⁸ UCITS. Undertakings for collective investment in transferable securities.

tak, aby byly v souladu s islámským finančním právem¹⁹⁹, lucemburské fondy se postupně staly mezinárodně vyhledávanými a akceptovanými ve světě islámských financí.

Lucemburské investiční fondy se jako jediné z nemuslimských zemí zařadily mezi 5 nejúspěšnějších islámských investičních fondů ve světě²⁰⁰. Fondy, zřízené dle první části zmíněného zákona o kolektivním investování do převoditelných cenných papírů (UCITS), mohou být obchodovány díky evropskému pasu nejen v celé Evropské unii, ale i v mnoha dalších zemích včetně Asie, Latinské Ameriky a nyní i v zemích Blízkého východu (například jen v Bahrajnu je registrováno více než 700 lucemburských investičních fondů)²⁰¹. Lucemburské investiční fondy jsou ceněny pro svoji perfektní strukturu a funkčnost. Kromě UCITS fondů, regulovaných částí I. zákona, jsou v Lucembursku rozšířené UCI fondy²⁰², regulované částí II. zákona o kolektivním investování do převoditelných cenných papírů a SIF fondy²⁰³, upravené tzv. SIF zákonem z 3. února 2007. UCI a SIF fondy nemají privilegium evropského pasu a jejich obchodovatelnost je tak možná na privátní bázi prostřednictvím speciální registrace ve třetí zemi. Zajímavé je srovnání možných právních forem tří zmíněných typů fondů. Všechny tři mají zakotvenu právní formu investiční společnosti, pouze SIF fondy však mohou mít i formu soukromé obchodní společnosti.

V Lucembursku se stávají stále významnějšími na poli islámských finančních služeb také realitní investiční fondy a Lucembursko se tak stává významnou lokací s realitními investičními fondy s přeshraničním investováním v oblasti islámských finančních služeb. Podle lucemburského práva je možné dále investovat v souladu s islámským právem do investičních společností v oblasti rizikového investování (SICAR), upravených zákonem ze dne 15. června 2004, dalším významným zákonem, upravující nástroje (nejen) islámských financí je zákon ze dne 22. března 2004 o investování a cenných papírech. Lucemburská burza²⁰⁴ je burza s úspěšnou historií, která však

¹⁹⁹ Zákon výslovně užívá pojmu *shariah compliant manners*.

²⁰⁰ Ernst & Young's 2009 Islamic Funds & Investment Report.

²⁰¹ Luxembourg for Finance, April 2010, Luxembourg Vehicles for Islamic Finance Structures, str. 9.

²⁰² UCI. Undertaking for collective investment.

²⁰³ SIF. Specialized investment funds.

²⁰⁴ www.bourse.lu

reflektuje řadu změn na světovém burzovním trhu. V roce 1963 uvedla právě lucemburská burza na trh první evropský cenný papír Eurobond, od roku 2002, kdy byl touto burzou na mezinárodní trh uveden již zmíněný islámský cenný papír sukuk, se stala lucemburská burza vyhledávaným trhem pro řadu zemí, praktikujících islámské finance.

Lucemburské investiční nástroje jsou regulovány státní komisí CSSF, Commission de surveillance du secteur financier, která má rozsáhlé znalosti a značnou mezinárodní kredibilitu v oblasti islámských financí. Lucembursko inklinuje ke standardům dle mezinárodní organizace IFSB, Islamic Financial Services Board, tedy k pravidlům, která jsou vlastní Malajsii a v islámském finančním světě bývají považována za relativně striktnější.

Podpora lucemburské vlády islámským financím je dlouhodobá a neskrývaná. Lucemburský ministr financí dokonce nedávno ve svém vystoupení na islámské finanční konferenci v Malajsii vyjádřil názor²⁰⁵, že Evropa se má z islámských finančních systémů co učit. Zdůraznil, že v islámských financích lze nalézt to, co Evropa nyní nutně potřebuje, tedy zejména stabilitu, finanční partnerství, eliminaci značného rizika a spekulací a zachování etických principů. Uvedl, že v islámských finančních vztazích je vztah mezi věřitelem a dlužníkem veden jakými „mentálním partnerstvím“, které vytváří určitou stabilitu. Podotkl, že eliminace nadměrně riskantních finančních operací, přijetí opatření proti hazardu a spekulacím, které patří mezi základní principy islámských financí, by mohly hrát klíčovou roli ve zlepšování finanční situace v Evropě a je to směr, na který by se Evropa měla zaměřit. Dodržování etických pravidel je žádoucí nejen v jednotlivých finančních vztazích, ale přispělo by nepochybně ke zlepšení globální situace ve světě. Upozornil, že není jednoduché najít řešení evropské finanční krize, vyřešit někdy značné zadlužení některých států, stejně jako je někdy velmi obtížné najít řešení pro jednotlivce, kteří se vlivem velkých dluhů dostali do svízelné situace.

²⁰⁵ <http://biz.thestar.com.my/news/story.asp?file=/2011/10/19/business/20111019135627&sec=business>, e dni 31. 1. 2012.

Lucembursko v rámci odborných diskusí o islámských financích volá po vytvoření evropských standardů pro islámské finance, po koncepčním vzdělávání v oboru islámského práva, zejména finančního, v Evropě a výchově evropských odborníků v tomto oboru, neboť poskytování islámských finančních služeb se stalo součástí evropského finančního trhu²⁰⁶.

V současné době poskytuje islámské finanční služby v Lucembursku: Sisal Finance S. A. (Lucemburská společnost), Sisal Holding (rovněž lucemburská společnost), Takaful S. A. a Islamic Finance House Universal Holding S. A.

3.3.3. Švýcarsko

Švýcarsko bylo vždy považováno za významné centrum světových finančních trhů. V posledních letech dochází ve Švýcarsku k rozvoji též islámských finančních služeb a bankovních obchodů²⁰⁷. Jedním z hlavních důvodů je snaha poskytovat finanční služby v souladu s etickými pravidly a uspět v zahraniční konkurenci stále více se rozšiřujících islámských služeb. V současné době jsou islámské finanční služby ve Švýcarsku poskytovány těmito finančními institucemi²⁰⁸: Cupolla Asset Management SA, Geneva, Dar Al Maal Al Islami Trust, Geneva, Faisal Finance (Switzerland) SA, Geneva, Pan Islamic Consultancy Services Istishara SA, Geneva, Pictet&Cie. Faisal Finance SA je první švýcarskou bankou, která nabízí své služby v oblasti islámských finančních produktů. Banka své služby prezentuje v prvé řadě jako etické bankovníctví, objasňuje principy islámských financí a zdůrazňuje, že islámské finanční služby jsou použitelné, vhodné a dostupné jak pro muslimy, tak nemuslimy. Uvádí přitom, že islámské finanční produkty jsou z velké části využívány právě nemuslimy, zkrátka klienty, kteří chtějí investovat své finanční prostředky v souladu s etickými principy a islámské bankovní

²⁰⁶ <http://www.lff.lu/finance/news/news-detail/article/european-islamic-finance-still-waiting-in-the-wings/21/>, ke dni 1. 2. 2012.

²⁰⁷ Ressos, Alexander, *Islamic Banking and Finance Handbook*, Islamic Finance and Banking in Switzerland, IFB Institute Ltd., London, 2009, str. 12.

²⁰⁸ <http://openoffshorebankaccountfornonresidentsonline.com/ListIslamicBanks.htm>, ke dni 2. 2. 2012.

obchody a finanční služby nabízejí v tomto ohledu velmi atraktivní alternativu konvenčnímu způsobu financování²⁰⁹.

Ve Švýcarsku se také rozvíjí praxe islámského pojištění takaful ve společnosti Retakaful²¹⁰.

3.3.4. Německo

V Německu žije poměrně početná muslimská populace, a tak by se dalo očekávat rozšiřování islámských finančních služeb. Situace je zde však odlišná například od Velké Británie, ale i Švýcarska a Lucemburska.

Německá banka Deutsche Bank nabízí islámské finanční služby prostřednictvím svých poboček například v Saudské Arábii, v Malajsii, kde v roce 2010 získala licenci od malajsijské banky Negara i v dalších islámských zemích včetně Spojených arabských emirátů nebo severní Afriky.

Na německém trhu jsou známé Saxony Anhalt, islámské cenné papíry, které vstoupily jako první islámské cenné papíry k obchodování na burze v Evropě v roce 2004²¹¹.

Německá centrální banka (Deutsche Bundesbank) si uvědomuje, že islámské finanční služby se v Evropě rozšiřují a Německo, kde navíc žije poměrně dost početná muslimská populace, těžko může stát stranou. Člen správní rady německé centrální banky, Rudolf Boehmler, na islámské finanční konferenci, konané v roce 2007 ve Frankfurtu²¹² připomněl, že alternativu ke konvenčním finančním službám nabízí nejen islámské právo šari'a, ale též židovské práva halacha a obdobné principy lze najít i v křesťanství. Uvedl též, že islámské finanční služby, které se zejména v posledních letech nepřehlédnutelně rozšiřují, mohou představovat výzvu a jednu z alternativních

²⁰⁹ http://www.faisalfinance.com/modele_ethique/invest_resp_en.aspx, ke dni 2. 2. 2012.

²¹⁰ <http://www.swissre.com/clients/insurers/retakaful/>, ke dni 1. 2. 2012.

²¹¹ <http://www.ipdirect.home.pl/kmp/ekonomia/globalasukukworkshop.PDF>, záznam semináře, 18.1:2012.

²¹² http://www.bundesbank.de/download/presse/reden/2007/20071205_boehmler.pdf, ke dni 1. 2. 2012.

možností řešení krizové finanční situace v Evropě. Připomněl, že požadavek *halal* finančních služeb není v posledních letech novým požadavkem, ale existuje dlouhou dobou prakticky napříč světem. Takovýto požadavek lze těžko považovat za překvapivý nejen s ohledem na rostoucí počet muslimské populace a nepřehlédnutelné bohatství, které v muslimském světě existuje a vůli investovat tyto prostředky islámským způsobem, ale i vzhledem k tomu, že řada nemuslimů projevuje čím dál větší zájem o produkty islámských finančních služeb, chce investovat své peníze podle etických pravidel, případně se nechce zadlužovat prostřednictvím vysoce úrokových produktů. Nelze přehlédnout ani zvyšující se počet islámských investorů, kteří se chtějí podílet na islámském investování. Zdůraznil, že německé banky podporují rozvoj islámských financí, podporují vzdělávání v oboru islámských finančních služeb, bez kterého je nemožné rozvoje dosahovat. Poukázal na potřebnost islámských finančních produktů pro střední třídu ve společnosti, nejen pro bohatší investory a na nutnost dostupných publikací o islámských financích v německém jazyce (pro jiné státy v jejich národním jazyce), neboť pro řadu lidí, kteří mají zájem o takové služby, je problematické, je-li většina literatury a informací v rámci Evropy dostupná pouze v anglickém jazyce. Uvedl, že německá centrální banka podporuje vznik islámského finančního centra ve Frankfurtu obdobně, jako se takovým centrem stal Londýn.

V současné době poskytuje islámské finanční služby v Německu: Bank Sepah (Iran), částečně i německá Deutsche Bank, která však poskytuje své islámské finanční služby zejména v zahraničí.

Odborné kruhy podporují vznik islámské banky v Německu i rozšiřování islámských finančních služeb²¹³. Situace v Německu je nicméně odlišná například od Velké Británie, kde žije sice početně menší muslimská komunita než v Německu, islámské finance zde však mají od počátku výraznou podporu ze strany moci výkonné i zákonodárné. Na rozvoj islámských finančních služeb v Německu má také nepochybně vliv šířící se islamofobie a tím problematická veřejná podpora islámským financím. Islámský institut pro islámské bankovníctví a finance IFIBAF²¹⁴ (Institute for Islamic

²¹³ <http://www.nortonrose.com/de/en/knowledge/publications/56321/the-regulatory-environment-for-the-establishment-and-operation-of-an-islamic-bank-in-germany>, ke dni 2. 2. 2012.

²¹⁴ <http://www.ifibaf.com/index.php/IFIBAF-Islamic-Finance-Company-IFIBAF>, ke dni 2. 2. 2012.

Banking and Finance) se sídlem ve Frankfurtu zajišťuje vzdělávání v oblasti islámských financí.

V lednu 2012 začala německá banka WestLB Dusseldorf poskytovat islámské finanční služby prostřednictvím investičních programů, které jsou v souladu s islámským právem a v téže době začaly burzy ve Frankfurtu a Stuttgartu obchodovat s islámskými cennými papíry sukuk.

3.3.5. Francie

Francie je zemí, kde žije relativně velká muslimská populace, převážná většina má kořeny v severní Africe. Nabízí se tak, a to i z důvodu sousedství s Německem a Velkou Británií, kde žije rovněž početná muslimská populace, možnost úspěšné praxe islámských finančních služeb. Ve Francii však otázka islámu jako celku působí v současné době problémy ve společnosti a je velmi diskutovaným tématem zejména v rovně politické, je proto zřejmé, že státní finanční orgány bedlivě zvažují rozšiřování islámu i touto formou. I zde nicméně dochází k rozmachu islámských finančních služeb. Mezi Francií a Velkou Británií panuje v oblasti finančního trhu jistá soutěživost, proto se úspěchy Londýna na poli islámských financí odrazily i ve snaze Francie v této sféře uspět.

Gilles Saint Marc, prezident se v práci *Islamic Finance and French Law*²¹⁵ zabývá možnostmi poskytování islámských finančních služeb ve Francii. Vytýčuje rozdíly a podobnosti, které jsou mezi finančními principy dle šarí'a a principy podle francouzského práva. Dospívá k závěru, že v obecných principech lze nalézt řadu podobností. Zákazu ribá koresponduje zákaz lichvy, uvedený ve francouzském obchodním zákoníku a zákaz úročení depozitních účtů (dané legislativní změnou v roce 2005). Francouzské právo sice nezakazuje hazardní hry, nicméně Francouzský občanský zákoník hazardní hry reguluje a ve snaze předejít spekulativním obchodům stanovuje povinnost, aby všechny obchodní transakce měly dány jasný účel. Francouzský občanský zákoník chrání

²¹⁵ Saint Marc, Gilles, *Islamic Finance and French Law*, 2.7.2008, Paris International finance forum.

veřejný pořádek a dobré mravy. Sdílení zisku a risku je zakotvena ve francouzském korporátním právu (§1844 Francouzského civilního kodexu), Francouzský finanční a obchodní zákoník umožňují společnou účast více subjektů na finančních operacích i sdílené partnerství v podnikání. Dovojuje možnou podobnost islámské mudárabý a francouzské société en commandite.

Valná hromada Francouzského finančního institutu AMF (Autorité des Marchés Financiers) se v červenci roku 2007 zabývala možným souladem francouzského práva s islámskými finančními produkty a přijala doporučení k možné aplikaci islámských finančních služeb a možné realizace islámských fondů UCITS. Uzavřela, že považuje produkt murábaha za použitelný v režimu francouzského práva a vhodný zejména k obchodování s realitami, islámskou idžaru využít v leasingových obchodech pro movitý i nemovitý majetek. Trust (fiducie) dle francouzského práva by rovněž mohl umožnit islámské finanční operace. Dovojuje nutnost změny civilního zákoníku zejména v oblasti postoupení a zajištění pohledávek a v oblasti leasingových transakcí v případě, že nedojde k následné koupí, v právní úpravě trustů a konkurzního řízení. Změny by bylo nutné provést v oblasti daňových předpisů. Spatřuje pozitiva pro možný větší rozvoj islámských finančních služeb ve Francii, nelze přehlédnout, že tyto produkty by přinesly do země další investiční možnosti.

Islámské finanční služby v současné době poskytují ve Francii tyto finanční ústavy: Algeria Saudi Leasing Holding Company (patřící do Dallah Albaraka Group), francouzská banka Societe General a BNP Paris. V lednu 2012 byly ve Francii uvedeny na finanční trh první islámské cenné papíry²¹⁶, v červnu 2012 se marocká Chaabi banka chystá expandovat do Francie a Belgie a nabízet ze své islámské finanční produkty. V odborných kruzích se očekává, že rok 2012 bude znamenat pro Francii výraznější rozvoj islámských financí²¹⁷

²¹⁶ <http://islamicfinanceasia.blogspot.com/2012/01/frances-first-sukuk-hampered-by-debt.html>, ke dni 2. 2. 2012.

²¹⁷ <http://www.islamica-me.com/article.asp?cntnt=549>, ke dni 1. 2. 2012.

Vzdělávání ve sféře islámského bankovníctví a finančních služeb ve Francii zajišťuje vzdělávací institut Institut Francais de Finance Islamique²¹⁸, který vyjadřuje podporu rozvoji islámských financí v zemi.

3.3.6. Malta

V roce 2008 se maltský orgán MFSA (Malta Financial Services Authority) začal seriózně zabývat otázkou, zda by na Maltě mohlo dojít k rozvoji islámských finančních služeb²¹⁹. Důvodem byl stále větší rozmach islámských finančních služeb i v neislámských zemích a zájem podnikatelů z různých zemí světa o islámské finanční produkty. Byly analyzovány islámské finanční produkty a jejich možný soulad či nesoulad s maltským právem. Maltské finanční autority poukazovaly na znění bankovního zákona, definici a nutnost depozitu a v tomto ohledu spatřovali nesoulad s islámským finančním právem. Maltský bankovní zákon definuje banku nebo úvěrovou instituci jako subjekt, který poskytuje bankovní služby. Bankovní služby pak v zákonném pojetí zde zahrnují mimo jiné přijímání depozita nebo půjčování peněžních prostředků. Problematickými se jevila ustanovení daňového zákona v případě, že by došlo k poskytování islámských finančních služeb, například v případě islámských hypoték by hrozilo nebezpečí dvojího zdanění téhož majetku. V oblasti kolektivního investování MFSA shledávalo, že islámské fondy by v režimu maltského práva mohly být založeny jako maltské UCITS i non-UCITS fondy nebo Profesionální investiční fondy. Profesionální investiční fondy by mohly být též platformou pro idžara nebo murábaha fondy.

V listopadu 2011 byl na Maltě ustaven World Islamic Finance Institute (WIFI), který za podpory zahraničních expertů a institutem MIM (Malta Institute of Management) v oblasti islámských financí začíná rozvíjet poskytování islámských finančních služeb.

²¹⁸ <http://www.institutfrancaisdefinanceislamique.fr/en/>, ke dni 1. 2. 2012.

²¹⁹ MFSA seminar, 27. 10. 2011.

3.3.7. Dánsko, Itálie, Irsko

Dánsko, Itálie i Irsko jsou evropskými zeměmi s minoritní muslimskou populací. Zejména v Dánsku je navíc složitější situace proto, že se stále více objevuje veřejný tlak na regulaci imigrace a negativní projevy proti islámu jako náboženství, není tu tak podpora vládnoucí garnitury ani pro rozvoj islámských financí. Přesto i zde jsou poskytovány islámské finanční služby. V Dánsku se na nabídce islámských finančních služeb podílí Faisal Finance Denmark AS. V Itálii pak Bank Sepah (Iran) a v Irsku nabízí zejména islámské hypotéky Bank of Ireland a byly zde založeny i investiční fondy, fungující na principech islámských financí²²⁰.

3.4. Švédský příklad banky JAK

V rámci Evropy v diskusi o islámském finančnictví je velmi zajímavá aktivita švédské banky JAK (Jord Arbete Kapital), která nabízí bezúročné finanční produkty. JAK není islámskou bankou, nicméně principy, na základě kterých funguje, jsou principům islámského finančnictví velmi blízké.²²¹

Historie banky JAK sahá do třicátých let 20. století²²². V té době v Dánsku, v době hospodářské krize, mnoho farmářů zažilo bankrot zejména kvůli vysokým úrokům z půjček. Později proto založili družstevní společnost Jord Arbejde Kapital, známou pod názvem J.A.K. Společnost považovala úrok za jeden z hlavních zdrojů problémů a pokoušela se uvést na trh bezúročné produkty. Za tím účelem představila několik projektů, nicméně se potýkala s řadou problémů a celá aktivita skončila v roce 1973 fúzí společnosti s Bikuben Bank.

Ve Švédsku myšlenka bezúročného bankovníctví započala v roce 1965, kdy skupina švédských studentů, usilujících o nalezení finančních produktů na principu ekonomické

²²⁰ <http://www.pwc.com/ie/en/asset-management/islamic-finance.jhtml>, ke dni 2.2.2012.

²²¹ Srov. Celia de Anca and Cristina Trullols, JAK Medlemsbank, Free interest banking in a changing global financial system, IE Business Publishing, 2011, Madrid, Spain.

²²² Anielski Mark, The JAK Bank Report, psáno pro Van City Capital Corporation, 2004.

emancipace a spravedlivé společnosti, založila neziskovou společnost, později družstevní společnost, zabývající se poskytováním finančních produktů. V roce 1967 byl akceptován první depozit a v roce 1970 byla poskytnuta první bezúročná půjčka. Zakladatelé vycházeli z myšlenky, že transakce, založené na úrocích, přenášejí peníze od chudých k bohatým a tak zatímco chudí více chudnou, bohatí více bohatnou na jejich úkor (z této myšlenky vycházel též Aristoteles), užití peněz pro tvorbu dalších peněz bez dalšího brání společenskému rozvoji. Zakladatelé tak chtěli vytvořit alternativu k úrokovému konvenčnímu finančnictví. Finanční instituce JAK získala plnou bankovní licenci ve Švédsku v roce 1997, do té doby působila jako nebankovní finanční instituce. JAK Medlemsbank²²³ měla v roce 2010 36.300 členů a eviduje 10% nárůst členské základny za rok.

Princip fungování je takový, že bankovní půjčky jsou financovány výhradně na základě úspor členů. Aktivita jsou založeny na systému spoření, kdy členové dosahují určitých hodnot tzv. spořicího kritéria, který je rozhodující pro typ půjčky, o kterou mohou požádat. Banka a její způsob fungování je považována za alternativu k existujícímu finančnímu systému, založenému na úroku. V roce 1997 získala finanční instituce JAK plnou bankovní licenci ve Švédsku, což mimo jiné znamená, že veškeré transakce jsou pod supervizí švédské vládní finanční agentury, která je zodpovědná za finanční regulaci. Banka, jakož i nebankovní finanční instituce, jak JAK fungovala do roku 1997, se trvale potýkala se skepsí, zda bezúročné produkty mohou fungovat. Dnes je již zřejmé, že tato koncepce finančnictví může velmi dobře a úspěšně fungovat a nabízet tak alternativu konvenčnímu finančnictví. Autorky Celia de Anca a Cristina Trullols zmiňují praktický příklad:

“ 34 letá žena ze střední třídy se dostala do těžkostí v důsledku rozvodu a potřebovala naléhavě řešit svoji životní situaci. Kontaktovala finanční instituci na základě reklamy, která nabízela výhodnou půjčku 25.000 SEK s návratností 3 roky. Od této firmy si k vyřešení své situace půjčila 75.000 SEK se splatností na 3 roky a s úrokem 20% ročně a posléze ještě dalších 25.000 SEK. Půjčka peněz sice vyřešila její momentální situaci, avšak půjčka jí přišla příliš drahá, proto hledala jiné řešení. Banka JAK jí doporučila

²²³ JAK Medlemsbank je na svém webu v anglickém znění pojmenována jako JAK Members Bank.

restrukturalizaci půjčky s úvěrem 100.000 SEK se splatností 5 let, s náklady na půjčku 7.500 SEK a měsíční splátkou 125 SEK.”

Banka kalkuluje náklady půjčky následujícím způsobem:

Náklady půjčky se stanoví dle denních nákladů každé půjčené koruny, dle současné bankovní regulace se vyžaduje, aby náklady byly proporcionální k objemu půjčky.

Náklady půjčky = $C \times \text{doba platby v letech} \times \text{objem půjčky v SEK}$, C je přitom konstanta banky, kterou určuje správní rada JAK, pohybuje se kolem 1,5-2,5%.

Princip banky je založen na členství. Půjčky i další produkty, jako například hypotéky, mohou čerpat pouze členové a jejich rodinní příslušníci. Je tedy třeba se stát členem banky a platit roční poplatky za členství 250 SEK (další rodinní příslušníci platí 200 SEK, děti do 18 let poplatky neplatí). Pak je možné si otevřít depozitní účet a začít spořit. Do roku 2001 platilo, že požádat o úvěr bylo možné nejméně po 6 měsících spoření, později byl systém změněn a v odůvodněných případech je možné požádat o úvěr, aniž by bylo třeba mít naspořenu nějakou částku. Pro poskytnutí úvěru banka posuzuje tzv. saving kritérium. Fungování banky je založeno na principu členství, úvěry je tak možno poskytovat jen členům banky a jejich rodinným příslušníkům. Všichni členové banky sdílejí unikátní trust a podílejí se též na řízení společnosti. Mottem činnosti banky je etika a moralita, humanita a solidarita. Cílem je, aby každý, kdo si půjčí, dosáhl určité balance mezi úsporami a úvěrem. Depozity členů financují všechny půjčky.

Banka JAK na svých webových stránkách²²⁴ prezentuje své produkty i důvody, pro které se banka zabývá bezúročným finančnictvím. Poukazuje ne neetický způsob, kdy jsou peníze půjčovány za úrok, a spatřuje v tomto konvenčním systému jeden z důvodů ekonomických krizí. Prezentuje své produkty jako jednu z cest ke spravedlivé ekonomice. Nabízeny jsou jednak úvěry pro jednotlivce, tedy členy a jejich rodinné příslušníky a od roku 2001 též úvěry pro malé společnosti s úmyslem podpořit jejich

²²⁴ www.jak.se, <http://jak.ventus.nu/22.php>.

činnost. Banka je povinná vytvářet depozit, který činí 6% z objemu úvěru a musí být ponechán u banky, po 6-9 měsících po poslední platbě půjčky je vracen klientovi.

Mark Burton ve své práci *Unravelling debt, The Economy, Banking and the case of JAK*²²⁵ popisuje principy a historii konvenčního bankovníctví, založeného na úroku a problémy s tím spojené, podrobně analyzuje fungování banky JAK. Mimo jiné se krátce zabývá i otázkou vztahu islámského finančnictví a fungování banky JAK a shledává, že principy, na kterých funguje banka JAK, jsou v souladu s islámským finančním právem.

Mark Anielski se v článku *The JAK Bank Report*²²⁶ zabývá podrobně systémem a principy fungování banky JAK. Vyzdvihuje principy, na kterých je banka založená jako principy hodné následování a zabývá se otázkou konvenčního finančnictví, založeného na principu, že peníze tvoří další peníze, úrok přináší nezaměstnanost, inflaci a destrukci společnosti.

Pojednání o švédském bezúročném finančnictví lze najít i na webu www.feasta.org. v pojednání Any Carrie *How interest-free banking works, The case of JAK*. Ana Carrie zde popisuje principy fungování švédské banky.

Miguel Gonzo, člen managementu banky JAK, uvádí, že se jedná o banku, která není spjata s žádnou politickou stranou ani náboženstvím, často se hovoří o podobnosti principů s islámským bankovníctvím, banka JAK neposkytuje takové produkty jako např. idžara, mudaraba, které jsou běžnými produkty u islámských bank

²²⁵ Burton Mark, *Unravelling Debt, The Economy, Banking and the case of JAK*, Schumacher College & University of Plymouth, 2008.

²²⁶ Anielski Mark, *The JAK Bank Report*, psáno pro Van City Capital Corporation, 2004.

3. 5. USA, Kanada a Austrálie

Islámské finanční služby a bankovní obchody se rozvíjejí i ve státech Severní Ameriky. Americká islámská finanční společnost Lariba²²⁷ poskytuje islámské finanční služby a zajišťuje vzdělávání v oblasti islámských financí. V Kanadě jsou též finanční instituce, které poskytují produkty v souladu s islámským právem²²⁸, specializované islámské leasingové společnosti²²⁹. Islámské finanční služby a bankovní obchody se začínají rozvíjet i v Austrálii²³⁰.

²²⁷ <https://www.lariba.com/default.htm>, 15. 2. 2012.

²²⁸ <http://www.umgroup.ca/>, 15. 2. 2012.

²²⁹ <http://www.ijaraloans.com/?p=20>, 15. 2. 2012.

²³⁰ <http://www.mcca.com.au/homepage.html>, 15. 2. 2012.

4. Islámské bankovníctví jako jeden z možných způsobů řešení ekonomické krize, alternativa

Ekonomická krize, která postihla nejen americký kontinent, ale i Evropu, vyvolala v mnohých nutnost zamyšlení, zda existuje nějaká vhodná a použitelná alternativa ke stávajícím způsobům poskytování finančních služeb. Hypoteční krize ve Spojených státech amerických přivedla řadu lidí do velmi svízelné situace. Řada finančních institucí zde zkrachovala a mnoho lidí se dočkalo bankrotu. Jedním z důvodů byla i skutečnost, že bylo velmi snadné získat úvěr, hypotéku od finančních institucí bez dostatečné záruky, že dlužník bude s to řádně splácet. Značné množství lidí si pořídilo nákladné bydlení, neboť hypotéky se staly relativně snadno dostupným produktem a bylo tak možno si zakoupit dům či byt, a to i dosti vysoké hodnoty. V případě nemožnosti splácení se pak velmi často stalo, že dlužník ztratil nemovitost, zakoupenou na hypotéku, která propadla jako zástava dluhu bance. Nemovitosti však bylo možné prodat za nižší cenu, než za kterou byla pořízena, a dlužníkům zůstala povinnost splácet bance dlužnou částku i po ztrátě nemovitosti. Nemalý počet lidí se tak ocitl bez střechy nad hlavou a velkým zadlužením. Dalším problémem, který banky avizují, je tzv. úvěrová krize. Možnost užívat kreditní karty je nepochybně přínosná, avšak nikoli bezvýlučně. Možnost nakupovat zboží na úvěr, který je díky kreditním kartám velmi snadno dostupný, je pro řadu lidí velmi lákavá, nicméně nebezpečná. Banky se shodují, že krize, způsobené nesplácenými dluhy z kreditních karet, narůstají. Konvenční banky však profitují z úroků, které v případě nesplácených kreditních půjček narůstají, a proto nečiní taková opatření, která by těmto krizím zabraňovala. Obdobným problémem jsou též spotřebitelské úvěry. Je snadné zakoupit různé druhy zboží na splátky, spotřebitelské úvěry, které mají ne vždy transparentní podmínky splácení, velmi často jsou však zatíženy vysokými úroky.

4.1. Poskytováním konvenčních a islámských finančních služeb

V předchozích kapitolách byly popsány principy a produkty islámských finančních služeb a bankovních obchodů. Zaměříme-li se na to, co činí skutečný rozdíl mezi konvenčním a islámským bankovníctvím, najdeme určité shody i rozdíly. Oba typy

finančních institucí poskytují finanční služby a uzavírají bankovní obchody a uspokojují tak zejména finanční potřeby svých zákazníků. Mezi hlavní rozdíly patří zejména odlišná filozofie poskytování finančních služeb a bankovních obchodů. Konvenční finanční ústavy jsou založeny na ziskových projektech na základě úvěrů na úrok. Islámské finanční ústavy následují principy islámského finančního práva, sdílejí zisk, stejně tak jako riziko ztráty s klienty, finanční transakce nejsou založeny na úroku, ale na principech islámského práva, které jsou popsány ve druhé kapitole. Původním cílem a smyslem islámských finančních institucí také bylo vytvářet a udržovat sociální společnost.

Hodnota peněz, respektive pojetí hodnoty peněz a jejích vyjádření je jedním z významných rozdílů mezi islámským a konvenčním pojetím financí. Otázka vyjádření hodnoty peněz je předmětem řady studií. Nicméně hlavní podstata tkví v tom, že v islámském právu peníze samy o sobě nejsou považovány za hodnotu, a to, aniž by bylo třeba vyvinout nějakou aktivitu, činnost, kterou by byla ona hodnota získána. Jedním ze základních principů tak je, že peníze samy o sobě nemohou tvořit další peníze, takovéto rozmnožování peněz je podle islámského práva striktně zakázáno. Získat peníze v souladu s islámským právem lze na základě obchodních aktivit, obchodem, realizovaným podle principů islámského práva.

Uvažujeme-li, že klienty islámských finančních institucí jsou jednak muslimové a jednak nemuslimové, je třeba vidět, že každou skupinu klientů je motivace užít produkty islámského finančnictví rozdílná. U osob, které jsou muslimského vyznání, je to vůle žít v souladu s principy islámského práva, neboť, jak bylo již uvedeno, islám samotný není toliko náboženstvím ale i způsobem života muslimů. U osob, které v islám nevěří, však tato motivace není. Klienti islámských bank, kteří nejsou muslimy, obvykle vyhledávají islámské způsoby financí a investování jako alternativu ke konvenčním způsobům, někteří jako etičtější variantu a jiní chtějí rozšířit možné oblasti pro investování prostředků. Rozvíjející se halal průmysl a halal poskytování služeb jsou pro mnohé obchodníky vítaným odvětvím v oblasti importu i exportu výrobků.

V dnešní době, zejména s ohledem na ekonomické krize v řadě zemí, dostávají podporu ty názory a studie, které uvádějí, že způsob financování, založený na principu, že peníze jsou určeny k tomu, aby vytvářely další peníze, úrok vytváří další úrok a v mnoha společnostech je lichva téměř akceptována, když hranice lichvy a běžného úroku, je někdy velmi tenká, není dlouhodobě perspektivní. Problémy přináší zejména těm lidem, kteří jsou chudí anebo kteří se dostanou do finančních problémů. Pak totiž často volí řešení, kdy půjčky splácí dalšími půjčkami s většími a většími úroky, což nakonec vede k bezvýhodným situacím.

Pro řadu lidí však islámské finančnictví představuje jisté tabu, neboť nemají dostatek informací a vědomostí o tom, jak ve skutečnosti funguje. Nemalou roli hraje i rostoucí islamofobie zejména v evropských zemích, obava před islámem samotným a s tím spojená nedůvěra ve vše, co nese přízvisko islámské. Další skutečností je fakt, že ohledně činnosti islámských finančních institucí není dostatek evidence a statistiky.

V islámské bance je risk i zisk sdílen mezi bankou a investorem, klientem. Princip islámského finančnictví vychází z předpokladu, že peníze je třeba využít k aktivitám, které jsou v souladu i islámským právem, aby bylo možné získat další peníze jako produkt takovéto aktivity. Princip sdílení jako jeden z klíčových principů islámského finančnictví má zajistit, že nebude výrazně zvýhodňována jedna strana obchodní transakce na úkor druhé strany a banka jako jeden z účastníků obchodní transakce též nese riziko. Islámské bankovníctví je často považováno, zejména v západních zemích, za etickou formu bankovníctví.

V konvenční bance platí klient úrok bez ohledu na cokoli dalšího a banka pobírá zisky z úroků, aniž by musela vyvíjet nějakou aktivitu, k těmto ziskům směřujícím a nést riziko. Princip konvenčního finančnictví vychází ze základu, že peníze je třeba užít tak, aby vyprodukovaly co nejvíce dalších peněz. V obchodních transakcích, v nichž figuruje například banka, nemůže být řečí o rovnosti stran obchodní transakce. Banka v obchodních transakcích téměř nenese riziko nebo jde o riziko zcela nesrovnatelné s rizikem, které nese druhá strana. Kritizovaným principem konvenčního bankovníctví je i to, že banka shromažďuje peníze klientů ve formě depozit, z čehož čerpá benefit ve

formě dostupných prostředků, které používá mimo jiné i k tomu, že je půjčuje dalším klientům s úroky, více či méně vysokými. Banka profituje i ze zpoždění klientů s platbami, neboť jí to zajišťuje další zisky z úroků. Počet stále se zvyšujících bankrotů včetně bankrotů osobních je často přičítán konvenčnímu způsobu financování, dostupným půjčkám a úvěrům s vysokými úroky. Motivací finančních institucí, poskytujících produkty podle principů islámského práva, je nabídnout lidem řešení jejich finanční situace jiným způsobem, aby k bankrotům nedocházelo často.

Ve druhé kapitole jsou podrobně popsány principy islámského finančního práva a fungování islámských finančních institucí. Na první pohled se nám mohou tyto principy zdát velmi odlišné. Ve skutečnosti však islámské finance, poskytování islámských finančních služeb a bankovních obchodů není diametrálně odlišné od konvenčních financí. Základní finanční mechanismy jsou však velmi podobné. Značný rozdíl mezi konvenční a islámskou finanční institucí je v cílech a praktické realizaci činnosti. Cílem islámských finančních institucí je poskytování finančních služeb tak, aby nedocházelo ke zvyšování chudoby, ale naopak aby se zvyšovaly investiční příležitosti ve společnosti a narůstala ekonomika. Princip bezúročnosti islámských financí je klíčový a v praxi to znamená, že nelze půjčovat peníze bez rizika návratu, ale že finanční instituce musí kromě generování zisku též sdílet rizika. Finanční služby, založené na konvenčních principech, kde je relativně velmi snadné si půjčovat peníze i vyšších částek, případně v hotovosti, avšak s vysokým úrokem, vedou lidi k tomu, že ignorují své finanční možnosti, podléhají lákavým reklamám a zabředají do složitých finančních závazků. Nutno říci, že řada finančních institucí takovýmto krizím napomáhá, když umožní lidem snadno uzavírat nevýhodné půjčky s vysokými úroky a sankčními poplatky.

Islámské finance, poskytování islámských finančních služeb a bankovních obchodů, jsou jakýmsi mixem práva, ekonomie a náboženských principů. Role práva je však v islámských financích značná. V podstatě každé islámské finanční transakce se účastní odborník z oboru islámského práva k posouzení, zda je daná konkrétní transakce v souladu s islámským právem, pokud není, navrhne její případné změny.

4.2. Spory ze smluv o poskytování islámských finančních služeb

Se stále více se rozvíjející oblastí poskytování islámských finančních služeb v tzv. neislámských zemích se dostává do popředí zájmu právních odborníků otázka uzavírání platných smluv v případě těchto produktů. Rozhodnutí britského odvolacího soudu v roce 2004 ve věci *Shamil Bank of Bahrain versus Beximco Pharmaceutical Ltd* bylo vnímáno širokou právníckou odbornou veřejností po celém světě mimo jiné jako impuls k debatám a možné volbě práva v případě smluv o poskytování islámských finančních služeb v neislámských zemích. Nebylo to první rozhodnutí, kterým by se soud v neislámské zemi zabýval možným použitím islámského finančního práva, nicméně bylo to zřejmě první rozhodnutí v době rozvoje islámských finančních služeb a moderních úvah a aplikaci islámských finančních produktů, které vyvolalo značný zájem mezinárodní odborné veřejnosti.

4.2.1. Použitelné právo ve smlouvách o poskytnutí islámských finančních služeb

V současné době je otázka volby práva v Evropské Unii upravena Nařízením Evropského parlamentu a Rady ze dne 17. června 2008 č. 593/2008 o právu rozhodném pro smluvní závazkové vztahy, označované jako Řím I., upravující pravidla pro určení, právem kterého státu se bude řídit právní vztah s mezinárodním prvkem, vzniklý po 17. 12. 2009. Tímto Nařízením byla nahrazena právní úprava, daná Úmluvou o právu rozhodném pro smluvní závazkové vztahy (tzv. Římská úmluva). Pravidla pro určení rozhodného práva jsou závazná, nicméně ve smluvních vztazích lze rozhodné právo zvolit, v souladu s citovaným nařízením²³¹.

V roce 2004 vydal britský odvolací soud již zmíněný rozsudek ve věci *Shamil Bank of Bahrain versus Beximco Pharmaceutical Ltd*²³². V dané věci šlo o to, že bangladéšská společnost Beximco Pharmaceutical Ltd. uzavřela smlouvu o poskytnutí produktu murábaha s bankou Shamil Bank of Bahrain a předmětem smlouvy bylo poskytnutí

²³¹ Blíže k volbě práva a veřejnému pořádku také Pauknerová, Monika, Mandatory rules and public policy in international contract law, ERA Forum (2010), 11:29-43.

²³² <http://www.bailii.org/ew/cases/EWCA/Civ/2004/19.html>, ke dni 2.2.2012.

částky několika desítek milionů dolarů ze strany banky. Smlouva obsahovala klauzuli o volbě práva, která uváděla: “ *Subject to the principles of the Glorious Sharia’a, this agreement shall be governed by and construed in accordance with the laws of England*”²³³, v tom významu, že daná smlouva se v souladu se zásadami práva šarí’a řídí anglickým právem. Dlužník neplnil ustanovení smlouvy a nesplácel půjčenou finanční částku dle podmínek smlouvy, a proto věřitel, Shamil Bank of Bahrain, žaloval u britského soudu dlužníka o splacení dlužné částky. Dlužník namítal, že smlouva je neplatná, protože skrytě obsahuje *ribá*²³⁴, což je podle islámského práva nepřípustné. Britský soud byl tak mimo jiné nucen posoudit, za islámské práva šarí’a je možnou a legitimní volbou práva ve Velké Británii. Britský soud v daném případě připustil, že pokud klauzule (shora uvedená), ve smlouvě uvedená jako volba práva, bude posouzena jako platná volba práva, pak by v takovém případě dlužník mohl se svým argumentem uspět. Pro precedent, který daný rozsudek v britském soudnictví vytvořil, jde o významnou úvahu. Britský soud nicméně shledal uvedenou klauzuli jako neplatnou, a to proto, že na posouzení daného právního vztahu je třeba vztáhnout ustanovení Římské konvence o právu rozhodném pro civilní a obchodní závazkové vztahy, která umožňuje platně zvolit toliko jen právní řád, kterým se smlouva bude řídit a navíc vyžaduje, aby se jednalo o právní řád určité země. Soud tedy dospěl k závěru, že pokud by bývalo bylo úmyslem smluvních stran včlenit islámské právo šarí’a do dané smlouvy, pak by bývalo bylo nezbytné, aby strany určily cizí právo zcela konkrétně a jasně si smluvily aplikaci takového cizího práva ve vztahu k předmětné smlouvě. To se však v daném případě dle závěru soudu platně nestalo. Soud zdůraznil, že argumenty žalované strany o možné aplikaci obecných principů šarí’i jsou v dané věci irelevantní. Daný případ tak byl rozhodnut soudem podle britského práva a žalovaná strana se svými argumenty o neplatnosti smlouvy neuspěla.

Rozsudek britského soudu byl mimo jiné i předmětem úvah texaského právníka Julia Colona ve stati, psané pro Texaské periodikum mezinárodního práva²³⁵, který se zabývá možnou volbou práva v islámských finančních vztazích a možnostmi řešením sporů ze smluv při poskytování islámských finančních služeb. Zdůrazňuje, že je nutné odlišovat,

²³³ <http://www.bailii.org/ew/cases/EWCA/Civ/2004/19.html>, ke dni 2. 2. 2012.

²³⁴ Pojem *ribá*, užívaný v islámských finančních vztazích, je vysvětlen v kapitole 2.

²³⁵ <http://www.tilj.org/journal/46/Colon/Colon46TexIntlLJ411.pdf>, ke dni 3.2.2012.

hovoříme-li o takovýchto možnostech řešení sporů v neislámských zemích, země s odlišnými právními systémy, zejména země, následující common law systém a země užívající kontinentální právo i vzít v úvahu rozdíly mezi právním řádem Velké Británie a Severní Ameriky. Otázka možné aplikace islámského práva před americkými soudy je otázkou nejen velmi diskutovanou, ale současně otázkou velmi praktickou. Ve Spojených státech amerických se totiž soudy setkávají s případy, pro jejichž řešení jsou nuceni se orientovat v právu islámském, a to nejen v případech, pramenících z obchodních vztahů, ale například i v otázkách práva rodinného²³⁶. K tomu je ovšem třeba poznamenat, že americké soudy se setkávají nejen s islámským právem, ale i s židovským právem²³⁷, neboť americký právní systém připouští za určitých podmínek aplikaci náboženského práva²³⁸.

Uvedený rozsudek britského soudu, který je stále považován za významný precedent zejména v zemích s právním systémem common law, připomněl velmi významnou skutečnost, která by měla být sice považována za elementární znalost při uzavírání nebo hodnocení smluv s islámskou právní tematikou, realita je nicméně taková, že ani řada odborníků si tuto skutečnost dostatečně neuvědomuje. Jde o to, že islámské právo není žádným uceleným právním systémem, platným v určité zemi nebo na konkrétním území a nelze se tedy na islámské právo jako takové odkazovat ve smlouvě nebo jiném právním vztahu s úmyslem, aby daný právní vztah byl podle islámského práva posuzován. Můžeme se však stále setkat se smlouvami, které ve svém úvodu deklarují, že právní vztahy, z takové smlouvy vzniklé, se řídí islámským právem nebo principy islámského práva, případně že se v případě sporu obě strany zavazují postupovat podle práva šari'a a podobně. Takovátto klauzule se velmi často používá u smluv, jejichž právní režim se řídí právem země s právním řádem, na islámském právu založeném, jako připomenutí základu, na kterém je právní řád dané země založený²³⁹. V žádném

²³⁶ například dle studie, dostupné na

<http://meetings.abanet.org/webupload/commupload/IC850000/relatedresources/IslamicLaw.pdf> nebo <http://www.law.emory.edu/ifl/cases/USA.htm>, více také na <http://shariahinamericancourts.com/>, ke dni 3. 2. 2012.

²³⁷ <http://jewishandamericanlaw.wordpress.com/2011/01/14/can-states-prevent-american-courts-from-considering-jewish-law/> nebo <http://www.jlaw.com/Briefs/>, ke dni 3. 2. 2012.

²³⁸ např. dostupné na <http://www.npr.org/templates/story/story.php?storyId=129731015>, nebo <http://fulltextreports.com/2011/06/21/crs-application-of-religious-law-in-u-s-courts-selected-legal-issues/>, ke dni 3. 2. 2012.

²³⁹ Například vzory smluv, založené v příloze I, II, III.

případě však takováto klauzule neznamená a ani znamenat nemůže volbu práva ve vztazích s mezinárodním prvkem. Zcela jiná situace pro úvahu soudu by nastala, pokud by například ve smlouvě, tedy v právním vztahu s mezinárodním prvkem, bylo smluveno použití práva země, která má svůj právní řád založen na principech islámského práva²⁴⁰.

Pokud by tedy smlouva o právním vztahu s mezinárodním prvkem obsahovala platné ustanovení o volbě práva, kterým by se dle vůle účastníků měly řídit předmětné právní vztahy, takovým právem by bylo platné právo některé země, které označujeme za islámské, například právo Jordánského království, Království Saudské Arábie, Bahrajnu, a přitom by případný spor ze smlouvy posuzoval soud v některé neislámské zemi, například v rámci Evropské Unie, pak by se úvahy soudu vedly jiným směrem, ve vztahu ke zvolenému právnímu řádu by se například posuzoval případný soulad či nesoulad s veřejným pořádkem země, ve které by soud rozhodoval a podobně. Takovéto úvahy jsou však možné až tehdy, je-li postaveno na jisto, že volba práva byla v dané smlouvě sjednána platným způsobem a že došlo k volbě práva, které je zcela jasným, určitým a nezaměnitelným způsobem ve smlouvě specifikováno. Taková specifikace je splněna například tehdy, smluví-li si účastníci, že vztahy z konkrétní smlouvy, mezi nimi uzavřené, se budou posuzovat podle obchodního a civilního práva a obchodního zákoníku Jordánského království. Pokud je pak v úvodu smlouvy uvedena klauzule o použití práva šarí'a, s volbou práva to nijak nesouvisí. Je však třeba, aby strany smluvních vztahů s mezinárodním prvkem byly obezřetné při specifikaci konkrétního právního řádu. Pokud by si například zvolily právo Spojených arabských emirátů, pak je třeba počítat s tím, že ani takováto specifikace nemusí být, v závislosti na konkrétním právním vztahu, dostatečně určitá, neboť není vyloučeno, že právní úprava jednotlivých emirátů Spojených arabských emirátů se může, byť třeba jen v drobnostech, lišit.

V dané souvislosti se též nabízí připomenout, že užívá-li se pojmu šarí'a jako synonyma pro označení islámského práva, není to přesné. V první kapitole je objasněn rozdíl mezi pojmy šarí'a a fiqh s tím, že islámské právo je tvořené oběma prvky. Pokud se užívá pojmu šarí'a jakožto synonyma pro vyjádření islámského práva, pak se tak děje ze dvou

²⁴⁰ Blíže kapitola 3.

důvodů. v jednom případě tak činí profesionálové v oblasti islámského práva, neboť pojem šarí'a je zejména v islámských zemích zavedeným pojmem, nicméně ti, kdo jej užívají a mají na mysli islámské právo, to vědí a užívají tohoto pojmu ze zvyku, tradic. Druhým případem užití jsou případy, kdy pojmu šarí'a užívají ti, kdo buď neznají tento rozdíl, nebo o něm sice vědí, ale neuvědomují si rozsah této rozdílnosti. Užije-li se tedy pojem šarí'a v komunikaci o islámském právu, je třeba se ujistit o skutečně zamýšleném vyjádření.

Citovaný britský rozsudek připomněl ještě další důležité téma, které se v odborných kruzích velmi často diskutuje, a to roli tzv. šarí'a rad či výborů²⁴¹ islámských bank v neislámských zemích. Islámské banky a další finanční instituce, které poskytují islámské finanční služby v neislámských zemích, využívají zmíněné šarí'a výbory k posuzování jednotlivých finančních produktů ke zjištění, zda jsou vytvořené a poskytované v souladu s islámským právem, případně jakou mírou souladu s islámským právem lze ještě při poskytování konkrétní služby akceptovat. Příklady rozhodnutí některých šarí'a výborů jsou uvedeny ve druhé kapitole práce v souvislosti s objasnění jednotlivých produktů islámských finančních služeb. Šarí'a výbory tak posuzují jednak konkrétní produkty a smlouvy stejně jako poskytují obecná doporučení pro poskytování islámských finančních služeb konkrétní banky nebo finančního ústavu. V islámských zemích jsou šarí'a výbory obvykle nadány rozhodovací pravomocí a jsou konstituovány také jako de facto arbitrážní komise, které mohou rozhodnout konkrétní sporný případ za podmínky, že smlouva o poskytnutí produktu ustanovuje takovéto ustanovení, legislativy některých zemí svěřují pravomoci šarí'a výborům islámských finančních ústavů a bank též legislativou a jsou ustaveny též arbitrážní orgány k rozhodování sporů mezi finančním ústavem a investorem apod.²⁴²

Šarí'a výbory islámských bank v neislámských zemích nejsou nadány rozhodovací pravomocí a mají de facto toliko poradní hlas. V případě, že pak spor z právního vztahu rozhoduje soud, dochází k tomu, že islámské právo, byť například toliko k posouzení platnosti či neplatnosti klauzule o volbě práva, souladu s veřejným pořádkem dané země, ale případně i k posouzení věcnému, je vykládáno soudci, tedy osobami, kteří

²⁴¹ jednoznačně ustáleným pojmem v anglickém jazyce je *sharia board*.

²⁴² Praxe islámských arbitrážních těles je praktikována například v Indonésii, na Filipínách, v Malajsii.

nejsou kvalifikovanými učenci v oboru islámského práva. Takovéto situace jsou pro islámskou odbornou veřejnost, kde k výkladu islámského práva je nezbytné být kvalifikovaným islámským učencem, častou značnou výzvou.

4.2.2. Alternativní řešení sporů v oblasti islámských financí

Alternativní řešení sporů, tedy řešení sporů jinými subjekty, než jsou soudy, se mimo jiné v oblasti obchodních vztahů, těší značné oblibě dlouhou dobu v řadě zemí a nelze přehlédnout, že v mnoha zemích nejen Evropské Unie, kde má alternativní řešení sporů dlouhou tradici, se v posledních letech tato oblast právně kodifikuje a stává se neodmyslitelnou součástí právního prostředí.

V islámském právním prostředí se alternativního řešení sporů užívá v Malajsii, kde funguje arbitrážní centrum se specializovaným oddělením na řešení islámských finančních sporů, *Kuala Lumpur Regional Centre for Arbitration (KLRC)*²⁴³.

4.3. Efektivita islámského bankovníctví

Efektivitou islámských finančních služeb a bankovních obchodů se zabývají jak kritici, tak i příznivci tohoto typu finančních služeb. Principy fungování islámského bankovníctví i typy produktů zde byly popsány jednak v jejich teoretické podobě tak, jak vycházejí z primárních zdrojů islámského práva i tak, jak se nyní realizují na finančním trhu.

Mezi učenci se dlouhodobě vede diskuse o tom, že je rozdíl, někteří učenci hovoří přímo o propastném rozdílu, mezi teorií a praxí v islámském bankovníctví. Je třeba vzít v úvahu, že za poslední čtyři desetiletí došlo k rapidnímu rozmachu islámských finančních služeb a bankovních obchodů. Od roku 1970, kdy začalo docházet k širšímu užívání islámských finančních služeb, se do dnešní doby situace výrazně změnila jak ve společnosti, tak v oblasti finančních trhů. Je realitou, že je trendem stále více užívat

²⁴³ <http://www.klrca.org.my/scripts/view-anchor.asp?cat=13>, ke dni 3. 2. 2012.

přece jen debetní produkty, tedy zejména murábahu a idžaru než produkty, založené na principu sdílení zisku a ztráty (mudáraba, mušáraka).

Často se setkáme s přirovnáváním islámského finančního systému k systému socialistické nebo naopak kapitalistické ekonomiky a hodnocením rozdílů. Významně se této teorii věnuje například již zmíněná práce *The Economic System in Islam* imáma Taqiuddina an-Nabani²⁴⁴, který vysvětluje podstatu ekonomie z islámského pohledu a podrobně se zabývá rozdíly mezi kapitalistickým a socialistickým pojetím ekonomie. V této souvislosti je třeba připomenout, že socialistický ekonomický systém je systém, kde stát je vlastníkem bohatství a občan jakýmsi dělníkem. V kapitalistickém systému naopak mohou jednotlivci prosazovat své vlastní zájmy a problémem se stává zájem společnosti. Problémem obou systémů se stává sociální ekonomika. Podle teoretických principů islámského finančnictví je v islámském ekonomickém systému podporováno bohatství jednotlivce, ale za současného principu sociální odpovědnosti. V současné době se islámské finančnictví vzdaluje svým teoretickým principům a lze pozorovat, že některé islámské banky se snaží následovat principy západní ekonomiky v jakési islámské verzi.

Otázkou, zda jsou islámské banky skutečně islámské nebo se odchyľují od principů, které vycházejí z primárních zdrojů islámského práva, se intenzivně zabývá řada nejen islámských učenců zejména od té doby, kdy začalo docházet k výraznému rozvoji islámských finančních služeb a bankovních obchodů. Neislámští odborníci v oblasti financí poukazují často na skutečnost, že se islámské banky ve skutečnosti velmi přibližují konvenčním finančním ústavům. Tuto skutečnost si uvědomují i islámští učenci a volají po jasně stanovených mantinelech, které by již v oblasti poskytování islámských finančních služeb a bankovních obchodů nebylo možno překročit. Nepochybně značný podíl na tomto stavu má fakt, že k velkému rozmachu islámských financí dochází v posledních letech v neislámských zemích.

Řada učenců poukazuje na fakt, že islámské finančnictví se odchyľuje od zásad, které hlásalo, praxe se vzdaluje teorii. Praxe se potýká s tím, že se vzdaluje od teorie. Každý

²⁴⁴ An-Nabhani, Taqiuddin, *The Economic System in Islam*, Khilafah Publication, London, 1990.

komponent islámského finančnictví je nyní rozvíjen samostatně a nikoli jako součást celého komplexu, což mimo jiné nutně snižuje efektivitu poskytovaných služeb.

Konvenční ekonomika se mimo jiné potýká s inflací, kdy jeden z problémů je úrok, který zvyšuje ceny a dále otázka daní, která je v islámském ekonomickém systému pro obyvatelstvo mírnější.

Nyní se projevuje snaha o islamizaci konvenčních finančních produktů, zejména proto, aby byla uspokojena muslimská populace, nicméně velmi často je tato forma finančnictví chápána jako etická forma finančnictví. Islámské finanční služby je však také možno chápat jako islámské investice do konvenčních finančních fondů.

Mezi odbornou islámsko-finanční veřejností se stále intenzivněji řeší i otázka, jak vzdělávat šari‘a učence v dnešní době, aby porozuměli, jakým způsobem implementovat fatvy, aby bylo možné co nejvíce sloučit principy islámského finančního práva.

Není výjimečné, že některé islámské finanční instituce kombinují principy a produkty, které jsou v souladu s islámským právem, s produkty konvenčního finančnictví. Tyto postupy jsou zdrojem kritiky ze strany islámských učenců, kteří připomínají, že islámské finančnictví nemůže být zcela efektivní, pokud se užívají jen některé principy nebo se dokonce mixují s konvenčními produkty. V některých případech jsou tyto postupy akceptovány i muslimskými klienty, většinou z důvodů, že v neislámských zemích nejsou dostupné zcela islámské produkty. Fatvy, které takovéto postupy schvalují, vycházejí z racionálního přístupu a snaží se o pragmatický přístup. Známa je fatva, zmíněná ve druhé kapitole, která připouští pro muslimy, žijící v nemuslimských zemích, využít služeb konvenční hypotéky, není-li v jejich místě dostupná hypotéka islámská a je-li takováto cesta nezbytná k zajištění jejich bydlení.

4.4. Teoretické možnosti užití islámského bankovníctví v České republice

V České republice je pojem islámských financí a finančních služeb relativně neznámým, ačkoli zájem o znalosti těchto principů stoupá. Česká republika není zemí s velkým počtem muslimské populace. Pravděpodobnost výrazného přílivu muslimů do České republiky je malá, nicméně, jak již bylo uvedeno, islámské finance jsou odvětvím, jehož užití není vázáno na praktikování muslimské víry. V některých západních zemích se principy islámského finančnictví staly atraktivním pro obyvatele a podnikatele, kteří nemají s islámem nic společného. Popularita produktů švédské banky JAK se zvyšuje a ukazuje se, že finančnictví, založené na takových principech, které jsou vlastní islámskému ekonomickému systému, může být zajímavou alternativou pro více zemí. Zajímavý je i příklad takové země, jako je Malta, ve které je muslimská populace zcela minoritní a finanční autority zde nyní rozvoj islámských finančních služeb velmi podporují, přes počáteční velmi zdrženlivý až odmítavý postoj. Odborníci mimo jiné dnes diskutují o tom, nakolik je třeba, aby se islámské bankovníctví skutečně jmenovalo islámské a zda produktům, založených na těchto principech, není přízvisko islámské více na škodu. Zejména v Evropě můžeme pozorovat rostoucí islamofobii a obavy z možné aplikace islámského práva, s touto otázkou se potýkají evropské země s větší muslimskou populací, zejména Nizozemí, Německo, Francie nebo Dánsko.

Ekonomická situace v České republice je ovlivněna evropskou i světovou finanční krizí, nicméně Česká republika je posuzována stále jako relativně velmi úspěšná a ekonomicky stabilní evropská země, jejíž ekonomika se vyvíjela z postkomunistické éry. Dnes se často hovoří o zlaté éře první republiky, tedy období let 1918-1938. V této době byla česká ekonomika velmi úspěšná, republika byla ve srovnání s okolními státy bohatá a zaujímal desáté místo na světovém žebříčku²⁴⁵. Toto období je též obdobím bankovních krizí. Velkého rozmachu se dostalo nebankovním institucím, tzv. kampaňkám, družstevním záložnám, které se těšily důvěře zejména na venkově. Prosperita první republiky byla vystřídána obdobím druhé republiky (1938-1939), válečným obdobím a poté obdobím komunismu, kdy nebylo povoleno soukromé podnikání. Změnou politického i ekonomického systému v roce 1989 došlo k

²⁴⁵ Ferdinand Peroutka, Budování státu. Academia Praha, 2003.

masivnímu rozvoji podnikání, nicméně ne každý byl v podnikání úspěšný. Nebankovní finanční instituce s dlouholetou tradicí, družstevní záložny a kampeličky po roce 1990 získaly zpočátku snadno důvěru občanů, neboť řada z nich měla na paměti právě fungující družstevní záložny a kampeličky z období první republiky. Po roce 2000 zkrachovalo velké množství těchto finančních institucí a dnes jich působí na finančním trhu relativně nízký počet.

Tento historický úvod dává porozumění obavám z vnějšího vlivu. Vnější vlivy měly totiž, pohlédneme-li historicky zpět, za následek změny v českém prostředí a nešlo o změny příznivé, připomeneme-li německou okupaci, dvě světové války, přítomnost sovětské armády. Historické obavy jsou zde stále do určité míry zakořeněné a je obava z cizího vlivu.

Principy socialistické ekonomiky byly překonány a kapitalistická ekonomika se stala hnacím motorem pro země, které se vyvlekly z komunistických režimů. Dnes se ukazuje, že ne všechny principy, na kterých západní ekonomika funguje, jsou za všech okolností vždy ty nejúspěšnější. Již zmíněná švédská banka JAK je příkladem toho, že alternativní způsob finančnictví je vítaný. Islámské finance lze vnímat jako alternativu, která se svými principy stává zajímavou pro řadu osob bez ohledu na jejich náboženskou víru.

Česká republika jako člen Evropské Unie reguluje fungování svých finančních ústavů v souladu s evropskou legislativou. Pro úvahu, do jaké míry jsou principy fungování finančních institucí kompatibilní s právním řádem České republiky, je třeba hlubší analýzy, nicméně zkušenosti a praxe dalších evropských zemí ukazuje, že možnosti pro investování podle principů, užívaných v islámském právu, tu jsou. Ve většině evropských zemí rozvoj poskytování islámských finančních služeb začal u nebankovních institucí, investičních fondů a podobně, kde jsou nároky na legislativu i praxi přece jen jiné, než u bankovních ústavů. Dalším otázkou je pak přizpůsobení zejména daňové legislativy.

4.5. Perspektivy islámských financí

Otázka možných perspektiv islámských financí, finančních služeb a bankovních obchodů je otázkou velmi diskutovanou mezi laickou i odbornou veřejností nejen ve světě islámských financí, ale i mimo něj. Velký prostor pro rozvoj islámského finančnictví je u produktů, kde dosud není ekvivalent ke konvenčnímu bankovníctví, týká se to zejména poskytování různých úvěrů včetně kreditních karet, případů přečerpání konta a podobně. Zmíněné produkty, respektive jejich poskytování, velmi často stojí za finančními krizemi konvenčních bankovních ústavů. Krize, způsobená přečerpáváním úvěrů, poskytovaných prostřednictvím kreditních karet, je uváděna jako významná příčina krize u řady konvenčních bank.

Islámská oddělení konvenčních bank, se v řadě zemí osvědčila, zejména britské zkušenosti v Evropě ukazují, že i v této oblasti je na místě vývoj.

V současné době nelze hovořit o skutečném islámském ekonomickém systému tak, jak jej popisuje teorie zejména ve světle primárních pramenů islámského práva. Tím, že je každý komponent islámského finančnictví praktikován a rozvíjen izolovaně od ostatních, je často snižována efektivita. Není to ideální cesta, nicméně principy islámského finančnictví jsou takovými principy, které nás mohou vést k zamyšlení a k úvaze, zda by islámské finančnictví mohlo být alternativou konvenčního finančnictví.

Je zřejmé, že dosavadní způsoby financování nejsou ty jediné správné a možné a fungování finančnictví, založené na tom, že peníze jsou nástrojem k tomu, aby vytvořily další peníze, není nekonečné, což dnes můžeme pozorovat i na řadě evropských západních zemí.

V rozsahu poskytování islámských finančních služeb finančnictví je Evropa například v pokročilejším stadiu než státy Severní Ameriky, což je dané mimo jiné rozdílnou legislativou. Islámské finanční služby a bankovní obchody se rapidně rozvíjí v jižní Asii, zemích Perského zálivu, severní Africe, blízkém východě, ale též v evropských zemích., dochází k rozvoji halal průmyslu a obchodu. Zde můžeme pozorovat, že se

jedná o velmi lukrativní finanční odvětví a mnoho lidí projevuje o poskytování těchto služeb zájem nikoli pouze z důvodu dodržování pravidel náboženské víry.

Praxe ukazuje, že vzdělávání v oblasti islámských financí je klíčové pro další rozvoj islámských finančních služeb, a to nejen mimo islámské země, ale i v těchto zemích. V islámských zemích je řada muslimů, kteří využívají služeb finančních institucí, které poskytují své produkty v souladu s islámským právem, nicméně velmi často neznají ani základní principy fungování islámského finančního systému. Neznalost základních principů pak mnohdy vylučuje užití i jiných finančních produktů, než které jsou pro daného člověka nezbytné. Mimo islámské země je nezbytnost vzdělávání v oblasti islámských financí též klíčová. Můžeme pozorovat, že v zemích, kde je povědomí a znalost principů islámských financí na vyšší úrovni, dochází také k rozvoji těchto služeb.

Vzdělávání v islámském finančnictví je velmi důležité i v zemích, kde se islámské finančnictví nepraktikuje, pro osoby, kteří nejsou muslimy a nechtějí sami těchto produktů využívat. V zahraničí již řada úspěšných podnikatelů pochopila, že chce-li spolupracovat se zahraničními obchodními partnery, velmi často se setká se stranami, které užívají produkty, které jsou v souladu s islámským finančním právem. Řada investorů západních zemí přichází z oblasti Asie, Perského zálivu, ostatních arabských zemí. Pro jejich obchodní partnery, chtějí-li užívat jejich kapitálu, je výhodné či nezbytné mít též znalosti islámského finančnictví.

Dnes řada nemuslimů investuje do islámských fondů a podílí se investování do halal průmyslu, jednak proto, že zde spatřuje nové investiční příležitosti a stabilní fungování. Pro mnohé je důležitý i sociální prvek a etické principy, neboť islámské fondy neinvestují do hazardu, alkoholu, pornografie, vylučují ribá i příliš riskantní operace. V době finanční krize v USA i v Evropě měly islámské banky prokazatelně menší ztráty než banky konvenční. Tyto úspěchy jsou přičítány principům, na základě kterých islámské banky své produkty nabízejí²⁴⁶. Studie mezinárodního měnového fondu

246

http://monzer.kahf.com/papers/english/SUCCESS_FACTORS_OF_ISLAMIC_BANKS_ENGLISH_JAN_04_BRUNEI.pdf, dne 17. 2. 2012.

označila islámské banky za silnější a pružnější ve vztahu k ekonomické krizi a možnostem překonání finanční krize²⁴⁷, a to na základě srovnávací studie o dopadu globální ekonomické krize na islámské a konvenční banky²⁴⁸. K principům, zmíněných ve druhé kapitole, je třeba přičíst i podmínky, za jakých islámské finanční ústavy své služby poskytují. Bylo již zmíněno, že je obtížnější získat například hypotéku u islámské finanční instituce, neboť ta velmi pečlivě prověřuje a zohledňuje možnosti klienta, jeho majetkové poměry, jiné finanční závazky a podobně. Tyto skutečnosti mají nepochybně pozitivní vliv na úspěšnost finančních produktů.

²⁴⁷ <http://www.imf.org/external/pubs/ft/survey/so/2010/res100410a.htm>, dne 17. 2. 2012.

²⁴⁸ <http://www.imf.org/external/pubs/cat/longres.cfm?sk=24183.0>, dne 17. 2. 2012.

Závěr a zhodnocení

Islámské finance a finanční služby se stávají instrumentem, který zaujal nejen v zemích islámských, ale i v zemích neislámských. Některé neislámské země rozvíjejí finanční služby, založené na principech islámského práva proto, že v jejich zemi žije poměrně početná muslimská populace. Jiné země začaly v islámských finančních službách spatřovat jednak možnou alternativu, založenou na etičtějších principech, ke konvenčním finančním službám a jednak si uvědomily, že poskytování finančních služeb, založených na principech náboženství, které dnes vyznává nemalé procento světové populace, s velkou pravděpodobností přinese do země nový kapitál a možnost dalšího investování. Je zajímavé pozorovat, že k rozvoji bankovních obchodů a finančních služeb, které jsou založeny na principech islámského finančního práva, dochází významně v neislámských zemích a dokonce i v zemích, kde není velký počet muslimské populace, jako je například Lucembursko.

Popsaný případ švédské banky JAK, která není islámskou bankou, nicméně funguje na principech, které jsou islámským financím velmi blízké, jakož i zájem nemuslimských klientů islámských finančních institucí, vede k závěru, že je stále více lidí, kteří chtějí investovat své peníze a podílet se na finančních obchodech způsobem, který je etický a je založen na akceptaci morálních pravidel. Můžeme pozorovat, že systém konvenčních finančních služeb vede často k tomu, že lidé, kteří disponují velkým množstvím finančních prostředků, je rozmnožují tak, že jejich peníze samy o sobě vydělávají další peníze, aniž by bylo třeba nějaké další aktivní činnosti, velmi často na úkor společnosti a ostatních. Úroky, jejichž výše je někdy na hranici lichvy, přivádějí mnoho lidí do bezvýchodných situací. Tyto důvody, kromě jiných, je pak vedou k tomu, aby hledali i jiné způsoby pro investování svých peněz a zapojení se do fungování finančních služeb. Způsoby, které jsou založeny na dodržování obchodní a finanční etiky a morálky. Tento důvod byl ostatně tím, co vedlo skupinu švédských studentů matematiky v roce 1969 k tomu, aby začali přemýšlet o možné finanční alternativě ke konvenčním metodám. Pro muslimy, tedy osoby, které vyznávají islámskou víru, je dodržování pravidel, které stanoví islámské finanční právo, otázkou víry. Pro řadu dalších je následování těchto principů otázkou možné alternativy. Způsob fungování finančních služeb, který vychází

z principů islámského finančního práva, má však ještě další významný aspekt. Islámské finanční instituce neposkytují klientům peníze v hotovosti, aby je ti mohli utratit podle svých úvah, až na výjimku, kterou tvoří produkt Qard hassan, popsany ve druhé kapitole této práce. Pokud má klient zájem například o koupi automobilu, banka nebo jiná finanční instituce, produkt pro klienta koupí a na základě některého z produktů, které jsou rozebrány též ve druhé kapitole, jej klientovi poskytne. Tím dochází též k významné podpoře ekonomiky společnosti a rozvoji investování, zvyšování zaměstnanosti a dalším pozitivním jevům.

Kritici islámských financí a finančních služeb poukazují často na skutečnost, že je nebezpečí, že by prostřednictvím islámských bank a finančních institucí mohly být financovány nelegální aktivity a zejména terorismus. Otázka možného financování terorismu stojí v popředí zájmu většiny zemí. Mezi přední mezivládní organizace, které se zabývají otázkou možného praní špinavých peněz a financování terorismu a boje proti těmto aktivitám, patří Financial Action Task Force (FATF)²⁴⁹. Tato světová organizace teoreticky i prakticky hodnotí státy z hlediska dodržování mezinárodních standardů a pravidel mimo jiné i v boji proti financování terorismu. Mezi členy FATF patří mimo jiné i například organizace MENAFATF²⁵⁰, jejíž působnost pro boj proti praní špinavých peněz a financování terorismu je oblast Blízkého východu a severní Afriky. Členem FATF je i komise Rady Evropy Moneyval²⁵¹ s působností pro členské země Rady Evropy. Nelze přehlédnout, že za vysoce rizikové oblasti právě pro možné praní špinavých peněz a potencionální financování terorismu je prokazatelně považována oblast hazardů, her, sázek, provozování kasin, loterií, spekulativních obchodů, nadměrně riskantních operací. Tyto aktivity jsou z činnosti islámských finančních služeb vyloučeny a jejich absence patří ke klíčovým principům islámských financí. Lze tak říci, že finanční instituce, jejichž činnost je založena na principech etického financování, například na principech islámského finančního práva a které vykonávají svoji činnost v souladu s těmito principy, nelze bez dalšího hodnotit jako zvýšeně rizikové ve vztahu k takovým aktivitám, jako je praní špinavých peněz nebo financování terorismu. Naopak by při vyloučení oblasti hazardních her a finančních

²⁴⁹ www.fatf-gafi.org.

²⁵⁰ www.menafatf.org.

²⁵¹ <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/moneyval/>.

operací, spekulativních obchodů a nadměrně riskantních operací mělo být toto riziko výrazně nižší.

V oblasti domácího financování je poskytování běžných účtů v působnosti jak konvenčních, tak islámských bank. Spořicí účty fungují na odlišném principu, neboť zatímco u konvenčních bank se zákazníkovi zaručuje výnos v podobě úroků, tak v případě islámských fungují spořicí účty buď na principu mudáraba smlouvy (spořicí účet mudáraba), který, velmi zjednodušeně řečeno, znamená, že zákazník svěřá bance své finanční prostředky, banka je investuje a zákazník získá výnos²⁵². Investiční financování je v islámských financích založeno na principu, že banka a klient sdílejí zisky i rizika v investičních produktech. Konvenční investiční produkty jsou založeny též na investování svěřených prostředků, nicméně finanční ústav nesdílí se zákazníky takové riziko. Poměrně zásadní rozdíl se projevuje v oblasti úvěrů. Zatímco v konvenčním pojetí finančních služeb lze získat úvěr (půjčku) v hotovosti i bez uvedení účelu naložení s finančními prostředky, lze také získat spotřebitelský nebo jiný úvěr s různě vysokými úroky, v praxi islámských finančních služeb jsou praktikovány jiné postupy. Nákup a prodej se realizuje prostřednictvím islámských finančních produktů, které jsou založeny na investičních principech (mudáraba a mušáraka) nebo na principu koupě (murábaha). Prostředky musí být vynaloženy vždy k předem jasnému a definovanému účelu a nelze, kromě uvedené výjimky (qard hasan) si půjčit peníze v hotovosti. Podobnost lze nalézt u leasingu (islámské idžary), buď s následnou koupí, nebo bez koupě. Často se můžeme setkat s přirovnáním islámského finančního produktu mudáraba k investování v akciové společnosti a mudáraba je také produkt, používaný i v oblasti kapitálového investování. Mušáraka je produkt, který lze, s jistým nadhledem, principiálně přirovnat k úpravě a fungování společnosti s ručením omezeným. Podobnost idžary a leasingu se nabízí a je zřetelnější.

Pokud se zaměříme na podobnosti a odlišnosti islámských a konvenčních finančních ústavů, pak podobnost lze nalézt v některých produktech, jak již bylo zmíněno. Oba typy institucí poskytují finanční služby. Prapůvodní cíl a smysl islámských finančních institucí, totiž vytvořit a udržovat sociální společnost, kde by byla eliminována chudoba

²⁵² Islámský finanční produkt mudáraba je podrobně popsán v druhé kapitole.

a bohatství by nebylo možné získávat na úkor právě těch chudých, dnes není zcela naplněn a některé islámské finanční produkty se skutečně více či méně podobají těm konvenčním produktům. Islámské i konvenční finanční instituce disponují produkty, které pokrývají oblast mikrofinancí i makrofinancí, zajišťují domácí financování i investiční obchody. Odlišnosti mezi oběma typy finančních institucí a zejména podstata poskytovaných finančních služeb je však přece stále jen markantní. Kromě zmíněné odlišnosti v základní filozofii poskytování finančních služeb je to následování základních principů islámského finančního práva, tedy vyloučení ribá, nadměrně riskantních a spekulativních finančních operací, investování pouze do povolených oblastí a obchodování s produkty, které jsou v souladu s islámským právem, tedy halal. Sociální funkce islámských finančních ústavů je zajištěna tím, že se podílejí na příspěvcích pro charitativní organizace. Sankční poplatky, smluvní pokuty za pozdní platby, které jsou nezbytnou součástí smluv, neboť jinak by bylo obtížné motivovat dlužníky k včasným platbám, však islámské finanční instituce nepoužívají, a to je zcela zásadní princip jejich fungování, pro sebe a svoji činnost, ale tyto platby jsou placeny na charitativní účely, a to do předem, ve smlouvě přesně definovaných charitativních fondů, a navíc vždy jménem dlužníka, nikoli jménem finanční instituce. Současně jsou zakotveny kontrolní mechanismy, aby těchto postupů, tedy placení smluvních pokut za pozdní platby, nemohlo být zneužito například placením pro fiktivní fondy a podobně.

Otázka hypoték je velmi palčivou pro velké množství lidí, neboť zajištění bydlení bývá často důvodem, který vede lidi zajímat se o finanční produkty. Hypoteční krize, která nastala zejména v USA, nás poučila v tom, že získání hypotéky, jakkoli se tento krok může na počátku zdát obtížný, je vlastně tím nejjednodušším. Ukázalo se zcela jasně, že pokud lidé získají hypotéku na dům ve výši 90 nebo i 100% ceny nemovitosti, zejména pak v době, kdy je cena nemovitostí vysoká, je může přivést do kritických životních situací mnohem snadněji, než by se mohlo zdát. Hypotéky, poskytované konvenčními bankami jsou pro klienty často riskantní, banka v tomto případě tak velké riziko nesdílí. Islámské hypotéky jsou poskytovány na principu sdílení riziku i zisku mezi bankou a klientem a to buď prostřednictvím investičních produktů, nebo koupě na objednávku, případně leasingu.

Ukazuje se, a ze srovnávací studie, vypracované Mezinárodním měnovým fondem, citované v poslední kapitole, vyplývá, že islámské finanční instituce jsou ve srovnání s těmi konvenčními odolnějšími, stabilnějšími a pružnějšími pro překonání globální ekonomické krize. Stabilita investovaných prostředků vedle slibně se rozvíjejícího halal průmyslu ve všech oblastech, včetně poskytování služeb, je důvodem, proč se islámské finanční služby a bankovní obchody rozvíjejí ve velké míře též v zemích s minoritní muslimskou populací. Je tak zřejmé, že následování víry není pouhým a jediným důvodem, proč k rozvoji islámských financí dochází.

Islámské finanční služby se rozvíjejí i v evropských zemích. Lucembursko je islámskými bankami a finančními institucemi považováno za velkou naději pro další rozvoj islámských finančních služeb v Evropě. Mimo jiné tomu napomáhá i skutečnost, že se jedná o zemi, kde muslimská populace není rozhodně početná, naproti tomu rozmach islámských finančních služeb je značný. Úspěch Lucemburska na poli islámských financí tak značně podporuje závěr, že rozvoj islámských financí není přímo úměrný počtu muslimského obyvatelstva dané země nebo lokality. Islámské finanční služby mohou využívat všichni bez ohledu na svoji víru, Lucembursko je toho velmi dobrým příkladem.

Velká Británie je bezesporu významným islámským finančním centrem a zejména v posledních letech zde došlo k velkému rozmachu islámských financí. Početná muslimská populace zde byla zřejmě hlavním hnacím motorem, který vedl k rozvoji a také postupnému rozšiřování poskytování islámských finančních služeb. Islámské banky ve Velké Británii dnes mají také řadu nemuslimských klientů a lze tak říci, že islámské finanční služby a bankovní obchody již mají na britském finančním trhu stálé a těžko zastupitelné místo. Významné je pochopitelně to, že v Británii je poměrně značná podpora státních institucí v oblasti rozvoje islámských financí, bez které by rozvoj nemohl být tak úspěšný. Velká Británie dnes poskytuje prostřednictvím řady islámských bank, z toho pěti britských a velkého počtu islámských poboček v konvenčních finančních institucích, značný objem islámských finančních služeb. První samostatná evropská islámská banka (European Islamic Investment Bank Ltd., EIIB) získala licenci právě ve Velké Británii, což znamenalo nejen výrazné zvýšení investičních příležitostí,

přiliv kapitálu, ale také upevnění pozice Londýna jako významného evropského i světového islámského finančního centra.

Každoročně jsou časopisem Global Islamic Finance jmenovány nejúspěšnější islámské finanční instituce ve světě²⁵³. V roce 2010 byla oceněna banka Bank of London and the Middle East cenou nejlepší islámské finanční instituce ve Velké Británii a v roce 2011 cenou nejlepší islámské finanční instituce v Evropě²⁵⁴.

Dalším významným evropským islámským finančním centrem se stává Švýcarsko. Švýcarsko je nesmazatelně zapsané jako konvenční finanční centrum a islámské finance zde zaznamenávají taktéž úspěch.

Rozvoj islámských finančních služeb zaznamenávají i další evropské země jako například Polsko.

Bosna a Hercegovina, kde žije relativně početná muslimská populace, je zemí, kde dochází k výraznému rozvoji islámských finančních služeb²⁵⁵. Vedle konvenčních bankovních služeb zde islámské finanční produkty nabízí bosenská banka Bosna Bank International²⁵⁶. V červnu 2012 se chystá marocká banka Chaabi začít poskytovat islámské finanční služby v Belgii. Islámské finanční služby jsou poskytovány i v Dánsku, Irsku, Německu, Francii.

Mimo Evropu jsou to zejména islámské země, kde dochází k rozvoji islámských financí. Rozvoj poskytování islámských finančních služeb a bankovních obchodů v Malajsii je nepřehlédnutelný. Malajsie je bezesporu významným islámským finančním centrem a dochází zde též k významnému rozvoji halal obchodů a služeb. Islámská finanční centra jako Bahrajn, Dubaj, Katar jsou zeměmi, které investují kapitál do mnoha zemí. Pákistán, Indie, Bangladéš nebo Indonésie jsou zeměmi, kde se islámské finanční služby a halal průmysl též značně rozvíjejí. Jedná se současně o země s početným muslimským

²⁵³ <http://www.gfmag.com/tools/best-banks/11198-worlds-best-islamic-financial-institutions-2011.html#axzz119MLT0iz>, ke dni 2. 2. 2012.

²⁵⁴ <http://www.blme.com/newsarchive10.php>, ke dni 1. 2. 2012.

²⁵⁵ <http://static.globaltrade.net/files/pdf/20100930094856.pdf>, ke dni 1. 2. 2012.

²⁵⁶

http://bbibanka.com.ba/web/index.php?option=com_rokdownloads&view=folder&Itemid=284&lang=en, ke dni 1. 2. 2012.

obyvatelstvem, pro mnoho investorů tak slibným exportním místem pro rozvoj halal obchodů.

Rozvoj islámských finančních služeb je nepřehlédnutelný též v Austrálii, Kanadě i USA, kde významný podíl na finančním trhu získává též halal průmysl.

Rozsudek britského soudu, zmíněný ve čtvrté kapitole, ve věci *Shamil Bank of Bahrain versus Beximco Pharmaceutical Ltd.*, vydaný v roce 2004, vyvolal řadu mezinárodních diskusí mezi odbornou veřejností o možnostech aplikace islámského práva, v daném kontextu v oblasti poskytování islámských finančních služeb, coby práva zvoleného ve smluvním vztahu s mezinárodním prvkem v neislámských zemích. Rozsudek mimo jiné ukázal na nutnost diskusí a odborného vzdělávání v této oblasti. Připomněl tak velmi důležitou skutečnost, kterou, ač je známá, si neuvědomují některé strany při uzavírání smluv o poskytování islámských finančních služeb. Totiž fakt, že islámské právo není právem žádného státu, nejde o právní systém, řád, na který by bylo možno ve smlouvě odkazovat a použít při volbě práva. Právní systémy některých zemí, nazývané islámské, mohou více či méně z islámského práva vycházet, to však není totožné. Lze například uvažovat o volbě práva Malajsie ve smlouvě o poskytnutí islámské finanční služby (a pak by posouzení platnosti takové volby bylo možné podle zásady výhrady veřejného pořádku), nikoli však o volbě islámského práva.

Při úvaze o možném poskytování islámských finančních služeb je třeba vzít v úvahu dvě poměrně zásadní hlediska. Jedním z důvodů světového rozmachu islámských financí, a to v islámských i neislámských zemích, je to, že narůstá počet muslimské populace a je tak čím dál více muslimů, kteří chtějí spravovat své finanční záležitosti v souladu s islámskou vírou, což jim využívání islámských finančních produktů umožní. V době rozsáhlé globalizace tak dochází k tomu, že lidé migrují, řada lidí nežije celý život na jednom místě a také proto nejsou islámské finanční služby záležitostí pouze islámských regionů. K rozvoji islámských financí tak tedy začalo docházet i v zemích neislámských. Druhým důvodem je pak atraktivita islámských finančních principů pro nemuslimy. Z rozsahu poskytování islámských finančních služeb a bankovních obchodů v neislámských zemích a z míry zájmu o islámské finance je patrné, že islámské finance

a principy poskytování finančních služeb na základě těchto principů jsou přitažlivé i pro ty, pro něž není důvodem zájmu o islámské finance jejich víra. Islámské finance získávají podporu dokonce i v zemích, kde islám není příliš rozšířeným náboženstvím nebo dokonce kde se objevují protiislámské názory, jako například v Německu, Dánsku, Belgii. V současné době projevila Malta zájem stát se významným evropským finančním centrem. Malta je zemí, kde má římskokatolická církev velmi významný vliv, dokonce tak významný, že donedávna byla Malta jedinou evropskou zemí, kde nebyl povolen rozvod manželství, právní úprava rozvodu manželství se do maltské legislativy dostala až ke konci roku 2011, když na základě referenda, konaného v květnu 2011, občané vyjádřili povolení rozvodu manželství podporu, nikoli však drtivou. Zájem o islámské finance na Maltě též nebyl jednoznačný, nicméně převážily důvody, pro které jsou islámské finance nejen akceptovatelné, ale i atraktivní, a to nejen v teoretické, ale též, respektive zejména, v rovině praktické. Vážný zájem neislámských zemí o praktickou realizaci islámských finančních služeb a bankovních obchodů tak může pomoci porozumět islámským finančním principům dalším subjektům, které by možná o islámské finance zájem měly také, mohou se však obávat, že poskytováním islámských finančních služeb by vyjádřily podporu aplikaci islámského práva jako celku. Takové obavy jsou však liché, neboť, jak ukazuje praxe řady neislámských zemí, islámské finanční právo je poněkud samostatným a do jisté míry odlišným odvětvím islámského práva než například právo rodinné nebo právo osobního statutu.

Halal průmysl a poskytování halal služeb se stává moderním a expandujícím oborem. Z činnosti mnoha firem, které obchodují se svými výrobky na globálním trhu, je zřejmé, že výrobky a služby, které jsou v souladu s islámským právem (halal), si získávají na světovém trhu významné místo. Například americké řetězce rychlých občerstvení McDonald i KFC nabízejí halal produkty nejen v muslimských zemích (například v Malajsií), ale také ve Velké Británii a USA. Restaurace různých úrovní, od levných fast foodů po drahé a luxusní podniky nabízejí halal potraviny stále ve více zemích. Kosmetické a farmaceutické firmy se zaměřují na výrobu a prodej halal produktů, k dostání je halal kosmetika, zejména krémy, make up, líčidla, tělová i domácí kosmetika a léčiva. Poskytování halal služeb, nejen těch finančních, ale například turistických, ubytovacích i dalších, je předmětem činnosti řady podnikatelských subjektů. Možnost

uchytit se na celosvětovém globálním trhu je motivací pro mnoho podnikatelů v rozvoji islámských obchodů a služeb. Finanční služby halal, tedy takové, které jsou poskytovány v souladu s principy islámského práva, celé halal podnikání zastřešují. Halal průmysl dnes zahrnuje potravinářský průmysl, farmaceutické výrobky, oděvní průmysl, zpracování kůží a přírodních produktů, ale i služby, především ty finanční, ale též turistické a další. Lze tedy uzavřít, že islámské finanční služby a bankovní si získaly významné místo na světovém finančním trhu. Skutečnost, že tato oblast přitahuje obchodníky, bankéře a finanční odborníky z řad nemuslimů, svědčí o tom, že v islámském finančním právu a obchodě jde o víc, než o následování víry. Současně úspěch a rozvoj islámských financí v zemích jak muslimských, tak nemuslimských, dává naději, jak blíže rozvádí americký profesor islámského finančního práva, Frank Vogel, že země, kde dnes jen těžko lze hovořit o prosperitě, kde dochází k porušování i základních lidských práv, mohou následovat rozvoj finančního práva a zlepšit své postavení i v dalších právních oblastech²⁵⁷ .

²⁵⁷ <http://prospect.org/article/understanding-islamic-finance-0>, dne 19. 2. 2012.

Glosary

Ája - verš v Koránu

Fiqh - islámská jurisprudence

Gharar – nadměrný risk

Hadís – příběhy Proroka Mohameda nebo jeho společníků

Halal – označení toho, co je v souladu s islámským právem

Haram – označení toho, co je v rozporu s islámským právem

Idžara – nájem, leasing

Islám – poslední ze tří monoteistických abrahámovských náboženství

Istisna – smlouva o prodeji, obvykle u zboží, vyráběného na zakázku

Korán – svatá kniha islámu

Madhab – právní škola islámské jurisprudence

Maisir - hazardní hry, hazard

Mudáraba – finanční produkt o sdílení zisku a nákladů, obvykle užívaný k investování

Murábaha – finanční produkt, způsob prodeje zboží, označovaný náklady plus zisk, sdílený obchodními partnery

Muslim – člověk, který věří v islám

Mušáraka - finanční produkt, forma partnerství islámské banky a klientů, kdy každý přispívá kapitálem a podle podílů se stává vlastníkem, zisk i ztráta se sdílí podle poměrů vloženého kapitálu

Qard-hasan - bezúročná půjčka

Ribá - exces, nárůst

Salam – smlouva o prodeji zboží s pozdějším dodáním a platbou předem

Sukuk - islámské cenné papíry

Sunna – názory a činy Proroka Mohameda nebo jeho společníků

Súra -kapitola v Koránu

Šarí'a – náboženské právo islámu, tzv. boží stezka, cesta, která má být následována

Tafsír – výklad Koránu

Takaful – islámské pojištění

Tawarru – islámský pojišťovací fond

Zakát almužna, náboženská daň v islámu

Použitá literatura:

Monografie:

Ahmad, Waseem, Islamic Banking in the United Kingdom, Opportunities and Challenges, published in Kingston Business School, UK, 2008.

Albaraka banking group, Shariah opinions(Fatawa) on murabaha, compiled by Ahmed Mohielddin Ahmed and reviewed by A.S. Ghuddah, Bahrain, 2008.

Anielski Mark, The JAK Bank Report, psáno pro Van City Capital Corporation, 2004.

Anielski Mark, The JAK Bank Report, psáno pro Van City Capital Corporation, 2004.

An-Nabhani, Taqiuddin, The Economic System in Islam, Khilafah Publication, London, 1990.

Baelz, Killian, Islamic Legal Studies, Sharia Risk, Harvard Law School, 2008.

Burton Mark, Unravelling Debt, The Economy, Banking and the case of JAK, Schumacher College&University of Plymouth, 2008.

Colon, Julio, Choice of law and Islamic Law, Texas International Law Journal, vol. 46:411.

Dabas M., Zarabozo J., Fiqh us.sunnah, Egypt Islamic Publishing Co., 1998.

Dictionary of Islamic Banking and interest, A&C Black, London, 3. vydání, 2005.

Doi A. R., Shariah, The Islamic Law, TaHa Publishers London 1997.

El-Gamal, M., Islamic Finance, Law, Economics and Practice, Cambridge University Press, 2006.

Emerick, Yahiya, What Islam is All About, Noorart Inc., USA, 1997.

Ernst &Young's 2009 Islamic Funds & Investment Report.

Ferdinand Peroutka, Budování státu. Academia Praha, 2003.

Hassan, Kabir, Lewis, Merwyn, Handbook of islamic Banking, E.Elgr Publishing, 2007.

Chapra M. U., The Nature of Riba in Islam, Islam and the economic challenge, Leicester, UK, 1985.

- Kahf, Monzer, Principles of Islamic Financing, Jeddah, IRTI, 1992.
- Kahf, Monzer, The Calculation of Zakah, Jeddah University Press, 1993.
- Kahf, Monzer, Samples of Islamic Finance Contracts, Jordan University Press, 1999.
- Korán, překlad Hrbek, Ivan, Praha, nakladatelství AMS, Praha, 2007.
- Korán, překlad. Hrbek, Ivan, nakladatelství DILLIA, 1972
- Kropáček, L., Duchovní cesty islámu, Praha Vyšehrad, 1993.
- Kropáček, L., Islámský fundamentalismus, Praha, Vyšehrad, 1996.
- Kučera, Zdeněk, Mezinárodní právo soukromé, Brno, 2009, 7. vydání.
- Kutty, Faisal, Shari'a Factor in International Commercial Arbitration, Loy L. A. &Comp., 2006.
- Luxembourg for Finance brochure, Vehicles for Islamic Finance Structures, Duben 2010.
- Mannan, Abdul, Omar, Dictionary of the Holy Quran, Arabic-English, nakladatelství NOOR, USA, 4. vydání, 2006.
- Mir-Hosseini Ziba, Islam and Gender, Princeton University Press 1999.
- Mortuza Ali K. M., Insurance in Islam-some aspects of islamic Insurance, Islamic Economic Research Bureau, Dhaka 1991.
- Mulaffar M. M., Takaful Concept, Shariah Advisory Council, Amana Takaful PLC, 2007.
- Mulhim A.S., The islamic Insurance and Reinsurance, theory and practice, Jordan University, Amman, Jordan, 2006.
- Pauknerová, Monika, Mandatory rules and public policy in international contract law, ERA Forum (2010), 11:29-43.
- Pauknerová, Monika, Evropské mezinárodní právo soukromé, C. H. Beck, 2008.
- Peroutka, Ferdinand, Budování státu. Academia Praha, 2003.
- Ressos, Alexander, Islamic Banking and Finance Handbook, Islamic Finance and Banking in Switzerland, IFB Institute Ltd. 2008.
- Saint Marc, Gilles, Islamic Finance and French Law, 2. 7. 2008, Paris International Magazine.

Siddiqi M., Recent Theories of Profit, A critical examination, Asia Publishing House, Bombay 1971.

Taqiuddin an-Nabhani, The Economic system in islam, 4. edice, Al-Khilafah nakladatelství, Londýn, 1990.

Udovitch, Abraham, Partnership and Profit in Medieval Islam, Princeton University Press, 1970.

Usmani, Taqi Muhammad, An introduction to islamic finance, Maktaba publisher, Karáči, 2004.

Vogel, Frank, Hayes, Samuel, Islamic Law and Finance, Risk and Return, London, Kluwer Law International, 1998.

Wal-Hikam J., Qudsi(Sacred) Hadiths, dar Al manarah 2002.

Warde, Ibrahim, Islamic Finance in the Global Economy, Edinburg University Press, 2000.

Waseem, Ahmad, Islamic Banking in the United Kingdom, Opportunities and Challenges, published in Kingston Business School 2008.

Weberová Babulíková, G., Islámská ekonomie a bankovníctví, Praha, Dar Ibn Rushd, 2001.

Elektronické zdroje:

<http://askthescholar.com/AskTheScholar2.aspx?q=6564>, dne 13. 2. 2012.

http://bbibanka.com.ba/web/index.php?option=com_rokdownloads&view=folder&Itemid=284&lang=en, e dni 1. 2. 2012.

<http://biz.thestar.com.my/news/story.asp?file=/2011/10/19/business/20111019135627&sec=business>, 31. 1. 2012.

<http://en.albarakaturk.com.tr/>, 15. 2. 2012.

http://iicra.com/English/m11_2.htm, 15. 2. 2012.

<http://islamicfinanceasia.blogspot.com/2012/01/frances-first-sukuk-hampered-by-debt.html>, ke dni 2. 2. 2012.

<http://jewishandamericanlaw.wordpress.com/2011/01/14/can-states-prevent-american-courts-from-considering-jewish-law/>.

<http://lexisweb.co.uk/cases/2003/august/shamil-bank-of-bahrain-ec-v-beximco-pharmaceuticals-ltd-and-others>.

http://monzer.kahf.com/fatawa/2007/FATAWA_2007_LOTTERY_AND_GAMBLING.pdf, dne 13. 2. 2012.

<http://openoffshorebankaccountfornonresidentsonline.com/ListIslamicBanks.htm>, ke dni 2. 2. 2012.

<http://shariah-fortune.com/history-of-islamic-banking>, 27. 1. 2012.

<http://static.globaltrade.net/files/pdf/20100930094856.pdf>.

<http://www.aaofii.com/aaofii/default.aspx>, 2. 2. 2012.

<http://www.albaraka.com.pk/>, 15. 2. 2012.

<http://www.alhilalbank.ae/>, 15. 2. 2012.

<http://www.alhudacibe.com/index.php>, 15. 2. 2012.

<http://www.alrajhibank.com.sa/en/pages/default.aspx>, 15. 2. 2012.

<http://www.arabbanking.com/En/Pages/default.aspx>, 15. 2. 2012.

<http://www.asianfinancebank.com/>, 15. 2. 2012.

<http://www.azhar.edu.eg/En/index.htm>, 13. 2. 2012.

<http://www.bailii.org/ew/cases/EWCA/Civ/2004/19.html>, ke dni 2. 2. 2012.

<http://www.bankislam.com.my/en/Pages/PersonalBanking.aspx>, 15.2.2012.

<http://www.bankrate.com/rates/interest-rates/libor.aspx>, dne 14. 2. 2012.

<http://www.bi.go.id/web/en/Perbankan/Perbankan+Syariah/>, 15. 2. 2012.

<http://www.bibd.com.bn/>, 15. 2. 2012.

<http://www.blme.com/newsarchive10.php>., ke dni 1. 2. 2012.

<http://www.bnm.gov.my/>, 15. 2. 2012.

http://www.bundesbank.de/download/presse/reden/2007/20071205_boehmler.pdf, 1. 2. 2012.

http://www.cbi.ir/default_en.aspx, 15. 2. 2012.

<http://www.cbo-oman.org/>, 15. 2. 2012.

<http://www.cibafi.org/engcorporat/CouncilAchive.aspx?Page=2>, 15. 2. 2012.

<http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/moneyval/>.

<http://www.dib.ae/en/index.htm>, 15. 2. 2012.

<http://www.divorceinmalta.com/process>, 3. 2. 2012.

<http://www.doeda.com/jewishbankers.html>, 1. 2. 2012.

<http://www.eiib.co.uk/html/news.asp?ID=23>, 2. 2. 2012.

http://www.euro-muslim.com/En_u_Foundation_Details.aspx?News_ID=343, 13. 2. 2012.

http://www.ey.com/EM/en/Services/Advisory/Advisory_IFSG-Overview, 1. 2. 2012

http://www.faisalfinance.com/modele_ethique/invest_resp_en.aspx, 2. 2. 2012.

<http://www.fsa.gov.uk/>, 15. 2. 2012.

<http://www.gcc-sg.org/eng/indexc64c.html?action=GCC>, 1.2.2012.

<http://www.gfmag.com/tools/best-banks/11198>, 2. 2. 2012.

http://www.globalwebpost.com/farooqm/study_res/i_econ_fin/ecfr-fatwa_mortgage.htm, dne 13. 2. 2012. -7b271db1fe49, 13. 2. 2012.

<http://www.halalfair.org/c8621/c8631/default.asp>, dne 13. 2. 2012.

<http://www.halalindia.co.in/>, 15. 2. 2012.

<http://www.halalindonesia.org/>, dne 13.2:2012.

<http://www.halalindustries.com/HalalGlobalMarket/Europeanhalalmarket/tabid/89/Default.aspx>, dne 13. 2. 2012.

<http://www.halalpakistan.com/>, 12. 2. 2012.

http://www.hdcglobal.com/publisher/b_halal_industry, 13.2012.

<http://www.hdcglobal.com/publisher/pid/219ab653-c702-49b4-8598-ebb11c060596/container//contentId/d7bde740-c3d2-4396-9e47>

<http://www.hsbc.co.uk/1/2/amanah>, 15. 2. 2012.

<http://www.icdt-oic.org/>, 26. 1. 2012.

<http://www.ifanca.org/index.php>, 12. 2. 2012.

<http://www.ifibaf.com/index.php/IFIBAF-Islamic-Finance-Company-IFIBAF>, 2. 2. 2012.

<http://www.ifsb.org/background.php>, 15. 2. 2012.

<http://www.iifm.net/default.asp?action=article&id=126>, 15. 2. 2012.

<http://www.ijaraloans.com/?p=18>, 14. 2. 2012.

<http://www.inceif.org/>, 15. 2. 2012.

<http://www.institutfrancaisdefinanceislamique.fr/en/>, 1. 2. 2012.

<http://www.iqra.edu.pk/>, 15. 2. 2012.

<http://www.isdb.org/irj/portal/anonymous?NavigationTarget=navurl://24de0d5f10da906da85e96ac356b7af0>, 27.1 2012.

<http://www.islamica-me.com/article.asp?cntnt=549>, 1. 2. 2012.

<http://www.islamica-me.com/article.asp?cntnt=781>, 2. 2. 2012.

<http://www.islamicawakening.com/viewarticle.php?articleID=1196>, 27. 12. 2012.

<http://www.islamic-bank.com/>, 15. 2. 2012.

<http://www.islamicbankasia.com/Pages/default.aspx>, 15. 2. 2012.

<http://www.islamicbankinst.com/home.html>, 15. 2. 2012.

http://www.islamicweb.com/beliefs/cults/shia_population.htm, 25. 1. 2012.

<http://www.jordanislamicbank.com/en/>, 15. 2. 2012.

<http://www.kantakji.com/fiqh/Files/Fatawa/A305.pdf>, 26. 1. 2012.

<http://www.kantakji.com/fiqh/Files/Fatawa/A305.pdf>, 26.1 2012.

http://www.kehilaprag.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=79&Itemid=269&lang=cs, 10. 2. 2012.

<http://www.kfh.com.my/kfhmb/>, 15. 2. 2012.

<http://www.klrca.org.my/scripts/view-anchor.asp?cat=13>, 3. 2. 2012.

<http://www.koelnmesse.com.sg/sites/worldofhalal/index.php?q=exhibitor/halal-tourism>, 13. 2. 2012.

<http://www.lff.lu/finance/news/news-detail/article/european-islamic-finance-still-waiting-in-the-wings/21/>, 1.2.2

<http://www.mcca.com.au/homepage.html>, 15. 2. 2012.

<http://www.meezanbank.com/index.aspx>, 15. 2. 2012.

<http://www.muamalat.com.my/>, 15. 2. 2012.

<http://www.nortonrose.com/de/en/knowledge/publications/56321/the-regulatory-environment-for-the-establishment-and-operat>

http://www.oic-un.org/about_oic.asp, 26.1 2012.

<http://www.pwc.com/gx/en/financial-services/islamic-finance-programme/index.jhtml>, 1. 2. 2012.

<http://www.pwc.com/ie/en/asset-management/islamic-finance.jhtml>, 2. 2. 2012.

<http://www.qiib.com.qa/qiib/en/>, 15. 2. 2012.

<http://www.sbp.org.pk/>, 15. 2. 2012.

<http://www.swissre.com/clients/insurers/retakaful/>, 1.2.2012.

<http://www.tilj.org/journal/46/Colon/Colon46TexIntlLJ411.pdf>, 3. 2. 2012.

http://www.ubl.com.pk/ameen/pdf/glossary_islamic_banking.pdf, 13. 2. 2012.

<http://www.umgroup.ca/>, 15. 2. 2012.

<http://www.zabihah.com/ad.php?id=49>, 13.2:2012.

<http://www.zawya.com/story.cfm/sidZAWYA20110707064943>, 1. 2. 2012.

<https://www.lariba.com/default.htm>, 15. 2. 2012.

Klíčová slova:

Islámské právo, finanční služby, bankovní obchody, mezinárodní právo, mudáraba, murábaha, mušáraka, idžara, volba práva, halal, gharar, ribá, maisir, sukuk, salam, istisna, fiqh, šarí'a, takaful, smlouva.

Přílohy:

Příloha I. Příklad smlouvy o poskytnutí islámské finanční služby produktu mudáraba, poskytované islámskou bankou Asian Finance Bank Berhad v Malajsii a Pákistánu.

Příloha II. Příklad smlouvy o poskytnutí islámské finanční služby produktu murábaha, poskytované islámskou bankou Asian Finance Bank Berhad v Malajsii.

Příloha III. Příklad smlouvy o poskytnutí islámské finanční služby produktu idžara, poskytované islámskou bankou Asian Finance Bank Berhad v Malajsii.

Příloha I.

THIS AGREEMENT FOR FINANCING ON THE BASIS OF MUDARABA
is made on the _____ day of _____ 2001

Between

[Name of the Client], _____, having its place of
business at / resident of _____ hereinafter referred to as
the Client (which expression shall, where the context admits, mean and include its
successors in interest and assigns) acting as Mudarib of the ONE PART;

And

[Name of the financial institution], a banking company incorporated under the laws of
Pakistan, having its Registered Office at _____, hereinafter
referred to as the Institution, (which expression shall, where the context admits, mean
and include its successors in interest and assigns) acting as Rab Al-Maal of the OTHER
PART.

PREAMBLE

WHEREAS the Client and the Institution wish to enter into a Modaraba in conformity
with the Islamic Shariah for the purpose of carrying out the Project described in Exhibit
A.

AND WHEREAS the Client has presented to the Institution an application to finance
the Project described in Exhibit A and has satisfied conditions precedent and other
formalities to avail of such financing;

NOW THEREFORE THIS AGREEMENT WITNESSES AND IT IS HEREBY
AGREED BY AND BETWEEN THE PARTIES AS UNDER:

1. DEFINITIONS

The parties agree that the following terms used in this agreement shall have the
following meanings:

Account means an account opened with the Institution in the name of the Client

Client Asset Finance means the sum estimated by the Client as necessary to acquire the
assets required for the Project as disclosed on the Project Information Form Exhibit A
and as reflected in the Cash Flow and Revenue Projection.

Cash Flow and Revenue Projection means the financial projections for the project
prepared by the client and annexed as Exhibit B.

Management Services means the technical management and supervision services,
required to ensure the success of the Project described in Exhibit B hereto.

Profit means the amount of gross profit available for distribution after deduction of permissible expenses as may be agreed between the client and the Institution in terms of Schedule of Expenses hereto attached (Exhibit C).

Client Information Form means Exhibit D prepared by the Client, disclosing certain information regarding the Client.

Client Financials means the Balance Sheet and Profit and Loss Statement of the Client for the last three years, prepared by the Client and audited by an independent accountant.

Draw Down Dates means the dates specified in Exhibit E at which the Institution is obliged to provide funds by credit to the Account

Project Assets means all Asset Finance and all things acquired with such finance and the proceeds and profits thereof until distributed to the client and the Institution in accordance with the terms and conditions of this Agreement

Termination Date is the date on which this Agreement shall terminate as herein provided.

The following exhibits shall form part of this Agreement:

1. Exhibit A: Project Information Form being a narrative description of the Project
2. Exhibit B: Cash Flow and Revenue Projection for Project, and Management Services
3. Exhibit C: Schedule of Expenses
4. Exhibit D: Client Information Form
5. Exhibit E: Draw Down Dates
6. Exhibit F: Authorized Signatories.

2. INVESTMENT

The parties agree that a sum of Rs. [●] by way of finance required for the Project as estimated by the Client in the Project Information Form shall be supplied by the Institution for a period of _____ months hereof and deposited in the Account.

3. ACCOUNT

- a) The authorized signatories on the Account shall be as specified in Exhibit F.
- b) All funds for the purpose of the project shall be disbursed only through the Account by cheque or transfer against proper supporting invoices maintained by the Client but available for inspection by the Institution or its agents. .
- c) All receivables from third parties arising from the Project or the transfer of Project Assets shall be collected only through the Account.
- d) The Institution shall have the right to refrain from the payment of any cheque or transfers from the Account if it reasonably appears to the Institution that such amounts

are not included in the Cash Flow and Revenue Projections and do not directly or indirectly relate to the Project.

4. REPRESENTATIONS OF THE CLIENT

The Client represents to the Institution that:

- a) The Client possesses all necessary powers and licenses to conduct its present business and the Project.
- b) The Client Information Form is true and correct.
- c) The Client is experienced and knowledgeable in all business matters relating to the Project.
- d) The Client has prepared with all due care the Project Information Form and the Cash Flow and Revenue Projection based on his experience and knowledge and has completed all reasonable investigation to assure that such are true and correct and disclose all factors relevant to the Institution's evaluation of the Project.
- e) The Client Financials are true and correct according to generally accepted accounting principles consistently applied accurately representing the Client's financial status on the dates and the profit and loss for the periods indicated, and no liabilities, fixed or contingent exist at the indicated dates other than as appear in the Client Financials.
- f) The Client has suffered no material adverse change in business operation or financial position since the date of the most recent Client Financials supplied to the Institution.

5. REPRESENTATION OF THE INSTITUTION

The Institution represents to the Client that on the date of this Agreement:

The Institution is a corporation organised under the laws of and possesses all necessary powers and licenses to conduct its business and to finance the Project as provided by this Agreement.

6. GENERAL COVENANTS OF THE CLIENT

The Client undertakes to the Institution that the Client shall:

- a) promptly give notice to the Institution of any change in the information disclosed on the Client Information Form.
- b) render the Management Services with due care and all reasonable commercial diligence expected of an experienced businessman to ensure the success of the Project according to the description of the Project Information Form and the Cash Flow and Revenue Projection.

- c) utilize the Project assets exclusively for purposes of the Project as specified in the Cash Flow and Revenue Projection.
- d) disburse all funds for the purpose of the Project only through the Account by cheque or transfer against proper supporting invoices maintained by the Client but available for inspection by the Institution or its agents.
- e) collect all receivables from third parties arising from the Project or the transfer of Project assets or other documents requiring payment from third parties directly to the Account.
- f) maintain all Project assets in the name of the Client, but physically segregated from other assets of the Client and free and clear of all liens and encumbrances except those in favour of the Institution.
- g) submit the following to the Institution, prepared according to the instructions of the Institution:
 - (i) A cash flow and revenue statement of the Project for the previous quarter, with a clear explanation of each variation from the Cash Flow and Revenue Projection, within 30 days of the close of each quarter.
 - (ii) A balance sheet and income statement of the Client prepared in accordance with principles utilized in the Client Financials consistently applied. The annual balance sheet and income statement shall be audited by an independent firm of accountants approved by the Institution, and audited documents shall be presented to the Institution within 120 days of the close of the Client's accounting year.
- h) maintain true and correct books of account relating to the Project together with all invoices, records contracts and all other documentation.
- i) supply to the Institution any information, material or document relating to the Project or to Client's financial status, and grant access to the Institution or its agents to all books and relating to the Project and to the Client's financial statements.
- j) immediately disclose in writing to the Institution any business factors of which the Client becomes aware and which might adversely affect the success of the Project.
- k) not effect directly or indirectly any transaction on behalf of the Project in which the Client or any family member of the Client or any shareholder of the Client, if a corporation, is interested directly or indirectly without consent of the Institution.
- l) consult with the Institution in any matter, including but not limited to insurance of the assets Modaraba with a view to determining the policy to be followed in order to ensure the proper implementation of this Agreement, but without any obligation of the Client to compromise rights of the Client hereunder.
- m) under its sole responsibility, conduct the Project in conformity with all applicable civil and criminal laws.

n) conduct the Project without violation of the principles of the Islamic Shariah.

o) it will satisfactorily insure all its insurable assets of the Project with reputable companies offering protection under the Islamic concept of Takaful. Until the Islamic concept of Takaful is not available the such assets shall be comprehensively insured (with a reputable insurance company to the satisfaction of the Institution) against all insurable risks, which may include fire, arson, theft, accidents, collision, body and engine damage, vandalism, riots and acts of terrorism, and to assign all policies of insurance in favour of the Institution to the extent of the amount from time to time due under this Agreement, and to cause the notice of the interest of the Institution to be noted on the policies of insurance, and to punctually pay the premium due for such insurance's and to contemporaneously therewith deliver the premium receipts to the Institution. Should the Client fail to insure or keep insured the aforesaid and/or to deliver such policies and premium receipts to the Institution, then it shall be lawful for the Institution but not obligatory to pay such premia and to keep the Secured Assets so insured and all cost charges and expenses incurred by it for the purpose shall be charged to and paid by the Client as if the same were part of the monies due. The Client expressly agrees that the Institution shall be entitled to adjust, settle or compromise any dispute with the insurance company(ies) and the insurance arising under or in connection with the policies of insurance and such adjustments/compromises or settlements shall be binding on the Client and the Institution shall be entitled to appropriate and adjust the amount, if any received, under the aforesaid policy or policies towards part or full satisfaction of the Client's indebtedness arising out of the above arrangements and the Client shall not raise any question or objection that larger sums might or should have been received under the aforesaid policy nor the Client shall dispute its liability(ies) for the balance remaining due after such payment/adjustment;

7. GENERAL COVENANTS OF THE INSTITUTION

The Institution undertakes to the Client that it shall:

a) make all payments of Finance required of the Institution under this Agreement to the Account on the Draw-Down Dates.

b) whenever the circumstances so require consult with the Client in any matter with a view to determining the policy to be followed in order to ensure the proper implementation of this Agreement, but without any obligation of the Institution to compromise its right, hereunder.

c) perform its obligations under this Agreement without violation of the principles of Islamic Shariah.

8. PARTICIPATION IN PROFIT

a) The participation in profit will be in accordance with the following ratio:

(i) [●]% of the profit will be for the Management Services and payable to the Client.

(ii) [●]% of the profit will be payable to the Institution.

b) On Termination Date, the accounts of the Modaraba shall be drawn up in accordance with accepted accounting principles, and the profit if any due to the Client and the Institution shall be worked out and paid in the proportion specified above, subject to adjustment of any provisional payments made, (plus the amount paid by the Institution after deducting loss if any).

c) At the sole discretion of the Institution, the Client may become entitled to receive a Good Performance Bonus at a rate to be determined by the Institution.

9. LOSSES

a)

(i) 100% of the loss in the Project will be borne by the Institution

(ii) The client will receive no compensation for his Management Services, and will be liable for the loss if it is proven that he has breached his obligations or is proven to be failing in the discharge of his obligations under this Agreement.

b) In the event of the Project showing losses during the currency of this Agreement the client shall forthwith give notice of such losses to the Institution together with all accounts and details pertaining thereto and such other information and records as may be required by the Institution. Notwithstanding the above, the Institution shall only be liable for the losses in the manner specified if the said losses have not been caused due to misconduct on the part of the Client in out the Project's business and operations or as a result of his negligence or inefficiency, including non-compliance with the terms and conditions of this Agreement

10. TAXATION

On behalf of the Project, the Client shall be liable for and shall punctually and regularly pay all taxes, duties, cesses and other charges relating to the Project's business and operations.

11. TERMINATION

a) Subject to other provisions of this Agreement, it is agreed that upon full payment on Termination Date or earlier, if proceeds have been received, the Modaraba shall stand redeemed.

b) While the amount invested by the Institution must be repaid on the due date, mentioned above, the accounts of the Modaraba will be drawn up within 7 days thereof and the agreed share the Institution's profit will be promptly paid.

12. MANAGEMENT AND CONTROL

Subject only to the express terms of this Agreement, complete management and control of the Project is exclusively vested in the Client and the Client shall be solely responsible for the management and control of the Project.

13. ASSUMPTION OF MANAGEMENT OF THE PROJECT BY THE INSTITUTION

The Institution shall have the right to terminate by notice the powers of the Client to manage the Project and assume the same if the Client violates any obligation hereunder, or if for any cause the results of the Project depart in a material adverse manner from those projected by the Client in the Cash Flow and Revenue Projections. In such event:

- a) The Client shall be entitled to receive his share of the profit, if any, until the date of termination stated in the notice. Thereafter, the Institution shall be entitled to the whole profit.
- b) The assumption of management by the Institution shall not discharge the Client of any obligation hereunder other than the obligation to render the Management Services.
- c) The assumption of management by the Institution with respect to the Project shall in no event be deemed to affect the liability of the Client to the Institution, with respect to any other facilities granted under any other agreement between the Client and the Institution whether or not the proceeds of such were employed in connection with the Project.
- d) On assumption of management of the Project by the Institution, the Client will, on the written demand of the Institution, deliver to it all Project Asset, all books, records, contracts and other documents relating to the Project.

14. CIVIL LAW STRUCTURE AND INTERPRETATION

In all relations with third parties and this Agreement be construed under the laws of Islamic Republic of Pakistan. This Agreement shall not create a partnership or company and in no event has the Client any authority to bind the Institution. The Client shall contract the Project in the name of the Client and in no event shall the Institution be liable for the debts and obligations of the Client incurred for the Project or other purposes, except as stipulated in this Agreement and its Exhibits.

15. SET OFF

The Institution may set-off against any obligation of the Client hereunder, or any other obligation of the Client, the balances of any account maintained by the Client with it.

16. GENERAL

The parties agree that:

- a) Any notice or other communication required or permitted by this Agreement shall be deemed to have been given to the other party seven days after the day on which the same is posted by registered mail, addressed to the address mentioned in this Agreement or any other address given in writing to the other party, or one day after actual delivery at such address, whichever is earlier.

b) This Agreement may be amended or any term or condition waived only in writing, executed by persons duly authorized.

c) The Exhibits of this Agreement shall be considered an integral part thereof.

d) This Agreement has been executed in two original counterparts. Each page of this Agreement and each Exhibit have been initialed for identification.

IN WITNESS WHEREOF this Agreement is executed on the date above mentioned by the parties.

Witnessed

The Institution

The Client

Witnessed

1. Name: _____

2. Name: _____

Příloha II.

In the Name of Allah, the Merciful, the Compassionate

THIS MURABAHAH FACILITY AGREEMENT (this "Agreement") is made at _____ on ___ day of _____ by and

BETWEEN

_____, (hereinafter referred to as the "Customer" which expression shall where the context so permits mean and include its successors in interest and permitted assigns) of the one part

AND

_____, (hereinafter referred to as the "Bank" which expression shall where the context so permits mean and include its successors in interest and assigns) of the other part.

IT IS AGREED BY THE PARTIES as follows:

1. PURPOSE AND DEFINITIONS

1.1 This Agreement sets out the terms and conditions upon and subject to which the Bank has agreed to purchase the Goods from time to time from the Suppliers and upon which the Bank has agreed to sell the same to the Customer from time to time by way of Murabahah facility.

1.2 In this Agreement, unless the context otherwise requires:

"Act" means the Islamic Banking Act Act, 1983 or any statutory modification or re-promulgation thereof;

"Agent" means the person appointed under the terms of the Agency Agreement;

"Agency Agreement" means the Agency Agreement between the Bank and the Customer as provided in the Appendix 2;

"Business Day" means a day on which banks are open for normal business in Malaysia;

"Cost Price" means the amount which may be incurred by and/or on behalf of the Bank for the acquisition of Goods plus all costs, duties, taxes and charges incidental to and connected with acquisition of Goods;

"Murabahah Price" means aggregate of Cost Price and a Profit of ___ per cent calculated thereon payable by the Customer to the Bank for Goods as stipulated in Part-III of the Declaration (Appendix 5) to be issued by the Bank from time to time;

"Declaration" means Declaration as set out in Appendix 5;

"Event of Default" means any of the events or circumstances described in Clause 9 hereto;

"Goods" means the Goods as may be specified in the Purchase Requisition(s) to be issued by the Customer from time to time;

"Indebtedness" means any obligation of the Customer for the payment or any sum of money due or, payable under this Agreement;

"License" means any license, permission, authorization, registration, consent or approval granted to the Customer for the purpose of or relating to the conduct of its business;

"Lien" shall mean any mortgage, charge, pledge, hypothecation, security interest, lien, right of set-off, contractual restriction (such as negative covenants) and any other encumbrance;

"Payment Date" or **"Payment Dates"** means the respective dates for the payment of the installments of the Murabahah Price or part thereof by the Customer to the Bank as specified in Appendix 6 hereto, or, if such respective due date is not a Business Day, the next Business Day;

"Profit" means any part of the Murabahah Price which is not a part of the Cost Price;

"Parties" mean the parties to this Agreement;

"Murabahah Facility Agreement" means this Agreement, the Agency Agreement; and the Security Documents;

"Promissory Note" is defined in Clause 3.02 and is negotiable only at the face value, if required;

"Prudential Regulations" means Prudential Regulations or other regulations as are notified from time to time by Bank Negara Malaysia;

"Purchase Requisition" means a request from time to time by the Customer to the Bank as per Appendix 3/1;

"Receipt" means a confirmation by the Customer (as Agent of the Bank) of receipt of funds by the Supplier for the supply of Goods Appendix 4.

"Security Documents" and **"Security"** is defined in Clause 3;

"Supplier" means the supplier from whom the Bank acquires Title to the Goods;

"Secured Assets" means (insert description of assets in respect of which charge/mortgage may be created) offered as security by the Customer;

"Ringgit Malaysia" or "RM." means the lawful currency of Malaysia;

"BNM" means the Bank Negara Malaysia;

"Title" means such title or other interest in the Goods as the Bank receives from the Supplier;

"Taxes" includes all present and future taxes (including central excise duty and sales tax), levies, imposts, duties, stamp duties, penalties, fees or charges of whatever nature together with delayed payment charges thereon and penalties in respect thereof and **"Taxation"** shall be construed accordingly;

"Value Date" means the date on which the Cost Price will be disbursed by the Bank as stated in the Purchase Requisition.

1.3 Clause headings and the table of contents are inserted for convenience of reference only and shall be ignored in the interpretation of this Agreement. In this Agreement, unless the context otherwise requires, references to Clauses and Appendices are to be construed as references to the clauses of, and Appendices to, this Agreement and references to this Agreement include its Appendices; words importing the plural shall include the singular and vice versa and reference to a person shall be construed as including references to an individual, firm, Bank, corporation, unincorporated body of persons or any state or any Agency thereof.

1.4 The recitals herein above and Appendices to this Agreement shall form an integral part of this Agreement.

2. SALE AND PURCHASE OF THE GOODS

2.1 The Bank agrees to sell the Goods to the Customer to a maximum amount of RM _____ and the Customer agrees to purchase the Goods from the Bank from time to time at the Murabahah Price. Upon receipt by the Bank of the Customer's Purchase Requisition advising the Bank to purchase the Goods and making payment therefore, the Bank shall acquire the Goods either directly or through the Agent. The payment for such goods shall be made by the Bank directly to the Supplier on submission of Purchase Advice by the Customer/agent. The said Receipt shall be substantially in a form given in Appendix 4. (For making payment to the Supplier the bank should prepare a Pay Order/Cross cheque, etc in the name of Supplier that should be handed over to him through Customer/agent. The supplier should issue invoice in the name of Bank Account Customer e.g. '1st Islamic Bank – ABC Company'. This way, the problem of claiming Sales or other Taxes Refund could be solved easily).

2.2 Upon receipt of purchase of Goods by the Bank, directly or through an Agent, from the Supplier, the Goods shall be at the risk and cost of the Bank until such time that

these Goods are sold to the Customer, to be evidenced by the acceptance, duly signed and endorsed by the Bank in Part-III of the Declaration.

- 2.3** After the purchase of Goods by the Bank, the Customer shall offer to purchase the Goods from the Bank at the Murabahah Price in the manner provided in the Part-II of the Declaration.
- 2.4** The Customer's purchase of Goods from the Bank shall be effected by the exchange of an offer and acceptance between the Customer and the Bank as stipulated in the Declaration.

3. SECURITY

3.1 As security for the indebtedness of the Customer under this Agreement, the Customer shall:-

- (a) Furnish to the Bank collateral(s)/security(ies), substantially in the form and substance attached hereto as Appendix 7;
- (b) Execute such further deeds and documents as may from time to time be required by the Bank for the purpose of more fully securing and or perfecting the security created in favour of the Bank; and
- (c) Create such other securities to secure the Customer's obligations under the Murabahah Facility Agreement as the parties hereto, may by mutual consent agree from time to time.

(The above are hereinafter collectively referred to as the "**Security**").

3.2 In addition to above, the Customer shall execute a demand promissory note in favour of the Bank for the amount of the Murabahah Price (the "Promissory Note"); (The **Security** and the Promissory Note are hereinafter collectively referred to as the "**Security Documents**").

4. FEES AND EXPENSES

The Customer shall pay to the Bank on demand within 15 days of such demand being made, all expenses (including legal and other ancillary expenses) incurred by the Bank in connection with the negotiation, preparation and execution of the Murabahah Facility Agreement and of amendment or extension of or the granting of any waiver or consent under the Murabahah Facility Agreement.

5. PAYMENT OF MURABAHAH PRICE

5.1 All payments to be made by the Customer under this Agreement shall be made in full, without any set-off, roll over or counterclaim whatsoever, on the due date and when the due date is not a Business Day, the following Business Day and save as provided in Clause 5.02, free and clear of any deductions or withholdings, to a current account of the Bank as may be notified from time to time, and the Customer will only be released from its payment obligations hereunder by paying sums due into the aforementioned account.

5.2 If at any time the Customer is required to make any non refundable and non-adjustable deduction or withholding in respect of Taxes from any payment due to the Bank under this Agreement, the sum due from the Customer in respect of such payment shall be increased to the extent necessary to ensure that, after the making of such deduction or withholding, the Bank receives on the Payment Date, a net sum equal to the sum which it would have received had no such deduction or withholding been required to be made and the Customer shall indemnify the Bank against any losses or costs incurred by the Bank by reason of any failure of the Customer to make any such deduction or withholding. The Customer shall promptly deliver to the Bank any receipts, certificates or other proof evidencing the amounts (if any) paid or payable in respect of any deduction or withholding as aforesaid.

6. REPRESENTATIONS AND WARRANTIES

- a.** The Customer warrants and represents to the Bank that:
- b.** The execution, delivery and performance of the Murabahah Facility Agreement by the Customer will not:-
- (i)** contravene any existing law, regulations or authorization to which the Customer is subject;
 - (ii)** result in any breach of or default under any agreement or other instrument to which the Customer is a party or is subject to, or;
 - (iii)** contravene any provision of the constitutive documents of the Customer or any resolutions adopted by the board of director or members of the Customer;
- c.** The financial statements submitted together with the notes to the accounts and all contingent liabilities and assets that are disclosed therein represent a true and fair financial position of the business and to the best of the knowledge of the Customer, its directors and principal officers, there are no material omissions and/or misrepresentations;
- d.** All requisite corporate and regulatory approvals required to be obtained by the Customer in order to enter into the Murabahah Facility Agreement are in full force and effect and such approvals permit the Customer, inter alia, to obtain financial facilities under this Agreement and perform its obligations hereunder and that the execution of the Murabahah Facility Agreement by the Customer and the exercise of its rights and performance of its obligations hereunder, constitute private and commercial acts done for private and commercial purposes;
- e.** No material litigation, arbitration or administrative proceedings is pending or threatened against the Customer or any of its assets;
- f.** It shall inform the Bank within ____ business days of an event or happening which may have an adverse effect on the financial position of the company, whether such an event is recorded in the financial statements or not as per applicable International Accounting Standards.

7. UNDERTAKING

The Customer covenants to and undertakes with the Bank that so long as the Customer is indebted to the Bank in terms of this Agreement:-

- (a) It shall inform the Bank of any Event of Default or any event, which with the giving of notice or lapse of time or both would constitute an Event of Default forthwith upon becoming aware thereof;
- (b) It shall provide to the Bank, upon written request, copies of all contracts, agreements and documentation relating to the purchase of the Goods;
- (c) The Customer shall do all such things and execute all such documents which in the judgment of the Bank may be necessary to;
 - (i) enable the Bank to assign or otherwise transfer the liability of the Customer in respect of the Murabahah Price to any creditor of the Bank or to any third party as the Bank may deem fit at its absolute discretion;
 - (ii) create and perfect the Security;
 - (iii) maintain the Security in full force and effect at all times including the priority thereof;
 - (iv) maintain, cover and pay all Taxes assessed in respect of the Secured Assets and protect and enforce its rights and title, and the rights of the Bank in respect of the Secured Assets, and;
 - (v) preserve and protect the Secured Assets. The Customer shall at its own expense cause to be delivered to the Bank such other documentation and legal opinion(s) as the Bank may reasonably require from time to time in respect of the foregoing;
- (d) It will satisfactorily cover all its insurable assets with reputable companies offering protection under the Islamic concept of Takaful. The Secured Assets shall be comprehensively covered (with a reputable Takaful company to the satisfaction of the Bank) against all insurable risks, which may include fire, arson, theft, accidents, collision, body and engine damage, vandalism, riots and acts of terrorism, and to assign all policies of Takaful in favour of the Bank to the extent of the amount from time to time due under this Agreement, and to cause the notice of the interest of the Bank to be noted on the policies of Takaful, and to punctually pay the Takaful contribution due for such Takafuls and to contemporaneously therewith deliver the Takaful contribution receipts to the Bank. Should the Customer fail to cover or keep covered the Secured Assets and/or to deliver such policies and Takaful contribution receipts to the Bank, then it shall be lawful for the Bank, but not obligatory, to pay such Takaful contribution and to keep the Secured Assets so covered and all cost charges and expenses incurred by it for the purpose shall be charged to and paid by the Customer as if the same were part of the Indebtedness. The Customer expressly agrees that the Bank shall be entitled to adjust, settle or compromise any dispute with the Takaful company(ies) and the Takaful arising under or in connection with the policies of Takaful and such adjustments/compromises or settlements shall be binding on the Customer and the Bank shall be entitled to appropriate

and adjust the amount, if any received, under the aforesaid policy or policies towards part or full satisfaction of the Customer's indebtedness arising out of the above arrangements and the Customer shall not raise any question or objection that larger sums might or should have been received under the aforesaid policy nor the Customer shall dispute its liability(ies) for the balance remaining due after such payment/adjustment;

- (e) Except as required in the normal operation of its business, the Customer shall not, without the written consent of the Bank, sell, transfer, lease or otherwise dispose of all or a sizeable part of its assets, or undertake or permit any merger, consolidation, dismantling or re organization which would materially affect the Customer's ability to perform its obligations under any of the Murabahah Facility Agreement;
- (f) The Customer shall not (and shall not agree to), except with the written consent of the Bank, create, incur, assume or suffer to exist any Lien whatsoever upon or with respect to the Secured Assets and any other assets and properties owned by the Customer which may rank superior, pari passu or inferior to the security created or to be created in favour of the Bank pursuant to the Murabahah Facility Agreement;
- (g) It shall forthwith inform the Bank of:
 - (i) Any event or factor, any litigation or proceedings pending or threatened against the Customer which could materially and adversely affect or be likely to materially and adversely affect:
 - (a) the financial condition of the Customer;
 - (b) business or operations of the Customer; and
 - (c) the Customer's ability to meet its obligations when due under any of the Murabahah Facility Agreement;
 - (ii) Any change in the directors of the Customer;
 - (iii) Any actual or proposed termination, rescission, discharge (otherwise than by performance), amendment or waiver or indulgence under any material provision of any of the Murabahah Facility Agreement;
 - (iv) Any material notice or correspondence received or initiated by the Customer relating to the License, consent or authorization necessary for the performance by the Customer of its obligations under any of the Murabahah Facility Agreement

8. CONDITIONS PRECEDENT

8.1 The obligation of the Bank to pay the Cost Price shall be subject to the receipt by the Bank (in form and substance acceptable to the Bank) at least ___ Business Days prior to the Value Date of:

- (i) Documentary evidence that:
 - (a) This Agreement and the Agency Agreement (should the Bank appoint the Customer as its Agent) have been executed and delivered by the Customer;
 - (b) The Customer's representatives are duly empowered to sign the Murabahah Facility Agreement for and on behalf of the Customer and to

enter into the covenants and undertakings set out herein or which arise as a consequence of the Customer entering into the Murabahah Facility Agreement;

- (c) The Customer has taken all necessary steps and executed all documents required under or pursuant to the Murabahah Facility Agreement or any documents creating or evidencing the Security in favour of the Bank and has perfected the Security as required by the Bank.
- (ii) Certified copy of the Memorandum and Articles of Association of the Customer.
- (iii) Certified copies of the Customer's audited financial statements for the last ____ years.
- (iv) The Purchase Requisition.

8.2 The obligation of the Bank to pay the Cost Price on the Value Date shall be further subject to the fulfillment of the following conditions (as shall be determined by the Bank in its sole discretion):

- (a) The payment of Cost Price by the Bank to the Supplier on the Value Date shall not result in any breach of any law or existing agreement;
- (b) The Security has been validly created, perfected and is subsisting in terms of this Agreement;
- (c) The Bank has received such other documents as it may reasonably require in respect of the payment of the Cost Price;
- (d) No event or circumstance which constitutes or which with the giving of notice or lapse of time or both, would constitute an Event of Default shall have occurred and be continuing or is likely to occur and that the payment of the Cost Price shall not result in the occurrence of any Event of Default;
- (e) Delivery by the Customer to the Bank of a true and complete extract of all relevant parts of the minutes of a duly convened meeting of its Board of Directors approving the Murabahah Facility Agreement and granting the necessary authorizations for entering into, execution and delivery of the Murabahah Facility Agreement which shall be duly signed and certified by the person authorized by the Board for this purpose;
- (f) All fees, commission, expenses required to be paid by the Customer to the Bank have been received by the Bank.

8.3 Any condition precedent set forth in this Clause 8 may be waived and or modified by the mutual written consent of the parties hereto.

9. EVENTS OF DEFAULT

9.1 There shall be an Event of Default if in the opinion of the Bank:

- a. Any representation or warranty made or deemed to be made or repeated by the Customer in or pursuant to the Murabahah Facility Agreement or in any document delivered under this Agreement is found to be incorrect;
- b. Any Indebtedness of the Customer to the Bank in excess of RM. _____ (Ringgit Malaysia

_____ only) is not paid when due or becomes due or capable of being declared due prior to its stated maturity;

9.2 Notwithstanding anything contained herein, the Bank may without prejudice to any of its other rights, at any time after the happening of an Event of Default by notice to the Customer declare that entire amount by which the Customer is indebted to the Bank shall forthwith become due and payable.

10. PENALTY

10.1 Where any amount is required to be paid by the Customer under the Murabahah Facility Agreement on a specified date and is not paid by that date, or an extension thereof, permitted by the Bank without any increase in the Murabahah Price, the Customer hereby undertakes to pay directly to the Charity Fund, constituted by the Bank, a sum calculated @ -----% per annum for the entire period of default, calculated on the total amount of the obligations remaining un-discharged. The Charity Fund shall be used at the absolute discretion of the Bank, exclusively for the purposes of approved charity.

10.2 In case (i) any amount(s) referred to in clause 10.01 above, including the amount undertaken to be paid directly to the Charity Fund, by the Customer, is not paid by him, or (ii) the Customer delays the payment of any amount due under the Murabahah Facility Agreement and/ or the payment of amount to the Charity Fund as envisaged under Clause 10.01 above, as a result of which any direct or indirect costs are incurred by the Bank, the Bank shall have the right to approach a competent Court (i) for recovery of any amounts remaining unpaid as well as (ii) for imposing of a penalty on the Customer. In this regard the Customer is aware and acknowledges that notwithstanding the amount paid by the Customer to the Charity Fund of the Bank, the Court has the power to impose penalty, at its discretion, and from the amount of such penalty, a smaller or bigger part, depending upon the circumstances, can be awarded as solatium to the Bank, determined on the basis of direct and indirect costs incurred, other than the opportunity cost.

11. INDEMNITIES

The Customer shall indemnify the Bank against any expense which the Bank shall prove as rightly incurred by it as a consequence of:

- (a) the occurrence of any Event of Default;
- (b) the purchase and sale of Goods or any part thereof by the Customer or the ownership thereof, and;
- (c) any misrepresentation.

12. SET-OFF

The Customer authorizes the Bank to apply any credit balance to which the Customer is entitled or any amount which is payable by the Bank to the Customer at any time in or towards partial or total satisfaction of any sum which may be due or payable from the Customer to the Bank under this Agreement.

13. ASSIGNMENT

13.1 This Agreement shall be binding upon and inure to the benefit of and be enforceable by the Bank, the Customer, and respective successors, permitted assigns and transferees of the parties hereto, provided that the Customer shall not assign or transfer any of its rights or obligations under this Agreement without the written consent of the Bank. The Bank may assign all or any part of its rights or transfer all or any part of its obligations and/or commitments under this Agreement to any Bank, or other person. The Customer shall not be liable for the costs of the assignment and/or transfer of commitments hereunder by the Bank. If the Bank assigns all or any part of its rights or transfers all or any part of its obligations and commitments as provided in this Clause, all relevant references in this Agreement to the Bank shall thereafter be construed as a reference to the Bank and/or its assignee(s) or transferee(s) (as the case may be) to the extent of their respective interests.

13.2 The Bank may disclose to a potential assignee or transferee or to any other person who may propose entering into contractual relations with the Bank in relation to this Agreement such information about the Customer as the Bank shall consider appropriate.

14. FORCE MAJEURE

Any delays in or failure by a Party hereto in the performance hereunder if and to the extent it is caused by the occurrences or circumstances beyond such Party's reasonable control, including but not limited to, acts of God, fire, strikes or other labor disturbances, riots, civil commotion, war (declared or not) sabotage, any other causes, similar to those herein specified which cannot be controlled by such Party. The Party affected by such events shall promptly inform the other Party of the occurrence of such events and shall furnish proof of details of the occurrence and reasons for its non-performance of whole or part of this Agreement. The parties shall consult each other to decide whether to terminate this Agreement or to discharge part of the obligations of the affected Party or extend its obligations on a best effort and on an arm's length basis.

15. GENERAL

15.1 No failure or delay on the part of the Bank to exercise any power, right or remedy under this Agreement shall operate as a waiver thereof nor a partial exercise by the Bank of any power, right or remedy preclude any other or further exercise thereof or the exercise of any other power right or remedy. The remedies provided in this Agreement are cumulative and are not exclusive of any remedies provided by law;

15.2 This Agreement represents the entire agreement and understanding between the Parties in relation to the subject matter and no amendment or modification to this Agreement will be effective or binding unless it is in writing, signed by both Parties and refers to this Agreement;

15.03 This Agreement is governed by and shall be construed in accordance with Law of Malaysia. All competent courts at _____ shall have the non-exclusive jurisdiction to hear and determine any action, claim or proceedings arising out of or in connection with this Agreement.

15.4 Nothing contained herein shall prejudice or otherwise affect the rights and remedies that may otherwise be available under law to the parties.

15.5 Any reconstruction, division, re-organization or change in the constitution of the Bank or its absorption in or amalgamation with any other person or the acquisition of all or part of its undertaking by any other person shall not in any way prejudice or affect its rights hereunder.

15.6 The two parties agree that any notice or communication required or permitted by this agreement shall be deemed to have been given to the other party seven days after the same has been posted by registered mail or the next Business Day if given by a facsimile message or telex or by any other electronic means, or the next Business Day as counted from the date of delivery if delivered by courier mail;

IN WITNESS WHEREOF, the Parties to this Agreement have caused this Agreement to be duly executed on the date and year first aforementioned.

WITNESSES:	For and on behalf of [insert name of the Bank]
1. _____	_____
2. _____	_____
	For and on behalf of
1. _____	_____
2. _____	_____

Příloha III.

UNDERTAKING

[Name & Address of the Lessor]

Dear Sirs

In consideration of your entering into the Lease Agreement dated
(Lease Agreement), we hereby agree and undertake that if you desire to terminate this
Lease on account of any of the grounds mentioned in the Lease Agreement during the
currency of the Lease, we shall be obliged to purchase the Leased Assets at the Purchase
Price mentioned below against the date immediately preceding the date of termination
of the Lease (Purchase Date). In any such event, all our rights under the Lease
Agreement and in the Leased Assets covered by this Lease Agreement shall forthwith
terminate and, if we fail to pay the Purchase Price on or before the date specified by
you, you shall have the right to take immediate possession of the Leased Assets and we
shall immediately deliver to you the Leased Assets together with the registration
certificate, permit or other documents pertaining thereto;

Purchase Date

Purchase Price

Yours faithfully,

WRITTEN REQUEST

[Date] _____

To: _____
[Insert name and address of the Lessor]

Dear Sirs,

WRITTEN REQUEST FOR PURCHASE OF ASSETS

(1) We request you to kindly procure the Assets described below to be leased to us under a separate Agreement:

Sr. No.	Specification of Assets	Amount

(2) We further request you to deliver the Assets as follows:-

- (a) Assets:
- (b) Terms of delivery:
- (c) Place of delivery:

(3) We hereby certify that the Lease of the Assets by you to us shall not result in a breach of our organizational documents, any provision of any document to which we are a party or by which we are bound, or any applicable law, rule or regulation, whether directly or indirectly.

Yours faithfully,

For and on behalf of [Insert name of the Lessee]

RECEIPT OF LEASED ASSETS
AGREEMENT NO[-----] DATED [-----]

Description of the Assets:

The Assets described above are received complete in all respect and in perfect working order and condition.

Delivery dated _____

1. Signature _____
Full Name _____
S/o.D/o.W/o. _____
Res.Address _____

NIC No. _____
Designation _____

2. Signature _____
Full Name _____
S/o.D/o.W/o. _____
Res.Address _____

NIC No. _____
Designation _____

Stamp _____

SIGNED for and on behalf of the Lessor by:

Dated: _____

SCHEDULE

This Schedule shall be attached to and form an integral part of the Lease Agreement Between M/s (Lessor) _____ and (Lessee) _____.

The Lessee authorizes the Lessor to procure the under noted asset(s), to be leased in terms of the Agreement between the parties, and at the rate and for the term herein specified.

Sr. No.	Specification of Assets	Amount	Term of Lease

The Lessor shall maintain comprehensive insurance during entire period of lease.

Registration, CVT, Income Tax, and Road Tax shall be paid by Lessee.

Place of delivery and return of the Leased Assets shall be at the Head Office of Lessor or as agreed between the Parties.

Commencement date of Lease: _____

Duly authorized by the Lessees: _____

The amount of Security Deposit Rs. _____ shall be adjusted towards Residual Value at the end of lease period

OR

The amount of Residual Value Rs. _____ shall be payable by the Lessee at the end of Lease Period.

Abstrakt

Klíčová slova:

Islámské právo, finanční služby, bankovní obchody, mezinárodní právo, mudáraba, murábaha, mušáraka, idžara, volba práva, halal, gharar, ribá, maisir, sukuk, salam, istisna, fiqh, šarí'a, smlouva.

Disertační práce na téma Islámské právo, zejména islámské bankovníctví, ve vztazích s mezinárodním prvkem, se zabývá aktuálním oborem islámského práva, jeho principy a fungováním. Islám ani islámské právo samo o sobě není právním systémem, který by zavazoval jakýkoli stát nebo byl platný na určitém území. Ve státech, kde převažuje muslimská populace, je však právní systém do určité, větší či menší míry, na islámském právu založen. Zejména vzhledem k velké migraci obyvatel také islámské právo stále intenzivněji a nevyhnutelněji zasahuje do práva mezinárodního. Právní úprava mezinárodního práva soukromého za podmínek zákonem stanovených vede k použití zahraničního právního řádu. Lze se tak setkat s právní úpravou, založenou na islámském právu, a to i v oblasti smluvního práva a závazků. V obchodních smlouvách, jejichž jednou stranou jsou subjekty ze zemí, kde je islámské právo zdrojem legislativy, může dojít k volbě práva (v souladu s článkem 3 Nařízení Řím I), jehož základ tvoří právo islámské. Rozsudek britského soudu ve věci *Shamil Bank of Bahrain versus Beximco Pharmaceutical Ltd z roku 2004*, který se zabýval otázkou platné a možné volby práva a případného konfliktu britského práva a islámské šarí'i ve smlouvě o poskytnutí finančních služeb, a je podrobně rozebrán ve třetí kapitole práce, v britském právu považovaný za precedent, byl mimo jiné impulsem pro mezinárodní odbornou právní veřejnost, aby se zaměřila na otázku přípustnosti volby práva ve smlouvách, uzavíraných v islámských finančních vztazích a aby podporovala vzdělávání v oblasti islámského finančního práva. Praxe ukazuje, že rozvíjející se globální ekonomika, obchod a poskytování služeb, včetně těch finančních, vyžadují také znalosti islámských finančních principů. V řadě západních zemí jsou tyto stále více vyhledávaným studijním

oborem na univerzitách a mnoho světových renomovaných advokátních kanceláří nabízí svým klientům služby v oblasti islámských bankovních obchodů a finančních služeb.

Cílem práce je přispět zejména k poznání principů islámského práva v oblasti finančních služeb a bankovních obchodů, neboť v českém jazyce je zřetelná absence odborné literatury na dané téma. Znalost islámských finančních principů pro poskytování finančních služeb a bankovních obchodů přitom může být velmi přínosná i pro české obchodníky, společnosti zahraničního obchodu, daňové poradce, advokáty.

Práce je rozdělena do čtyř kapitol, z nich každá se člení na podkapitoly. Při zpracování práce byla použita zejména metoda analýzy a komparace.

První kapitola pojednává obecně o islámském právu, vymezuje pojem a zdroje, objasňuje normy islámského práva včetně praktických příkladů, historii a vývoj islámského práva, vysvětlení rozdílů pojmů šarí'a a fiqh i školy islámské právní jurisprudence, otázku tradic a rigidity či možné flexibility islámského práva.

Druhá kapitola se zaměřuje na islámské finanční služby z hlediska jejich teoretických principů, objasňuje pojmy, na základě kterých islámské finance fungují a představuje produkty islámských finančních služeb a bankovních obchodů. Objasňuje též pojem a principy islámského pojišťovnictví. Na praktických příkladech jsou vysvětleny rozdíly mezi jednotlivými typy islámských finančních produktů, užívaných v současné praxi.

Třetí kapitola se věnuje islámským bankovním obchodům v dnešním světě, jejich praktickou realizací, jednak v islámských zemích i v zemích neislámských, zejména evropských. Uvádí se příklad švédské banky JAK, která není islámskou bankou, ale funguje na podobných principech, jako banky islámské a nabízí bezúročné produkty. Jsou zde popsány mezinárodní islámské finanční instituce a dále praxe zemí, kde je nejvíce rozšířeno poskytování islámských finančních služeb, a to jak zemí islámských (zejména Malajsie, země Perského zálivu a Blízkého východu, Pákistán a další), tak neislámských (zejména Velká Británie, Lucembursko, Francie, Německo, Švýcarsko), které se staly nebo stávají centry pro poskytování islámských finančních služeb.

Poslední kapitola vymezuje rozdíly mezi islámskými a konvenčními finančními službami, zabývá se jejich efektivitou, možnou alternativní rolí islámských bankovních obchodů zejména v době ekonomické krize. Ze srovnávací studie, vypracované Mezinárodním měnovým fondem, citované ve čtvrté kapitole, vyplývá, že islámské finanční instituce jsou ve srovnání s těmi konvenčními odolnějšími, stabilnějšími a pružnějšími pro překonání globální ekonomické krize. Stabilita investovaných prostředků vedle slibně se rozvíjejícího halal průmyslu ve všech oblastech, včetně poskytování služeb, je důvodem, proč se islámské finanční služby a bankovní obchody rozvíjejí ve velké míře též v zemích s minoritní muslimskou populací. Následování víry tak není zdaleka jediným důvodem, proč k rozvoji islámských financí dochází. Možnost přílivu zahraničního kapitálu a investic z muslimských zemí, které disponují určitým potenciálem, uchycení se na celosvětovém globálním trhu, rozšíření oblastí exportu výrobků a služeb do muslimských zemí, je jedním z důvodů rozšiřování halal, tedy islámským právem povoleného, obchodu, a motivací pro mnoho podnikatelů k rozvoji islámských obchodů a služeb. Halal průmysl dnes zahrnuje potravinářský průmysl, farmaceutické výrobky, oděvní průmysl, zpracování kůží a přírodních produktů, různé druhy služeb, například turistické, zejména však finanční. Skutečnost, že tato oblast přitahuje obchodníky, bankéře a finanční odborníky z řad nemuslimů, svědčí o tom, že v islámském finančním právu a obchodě jde o víc, než o následování víry. Poslední kapitola nastiňuje i možné teoretické předpoklady pro fungování obdobné verze finančních služeb v České republice z právních hledisek.

Práce byla zpracována jak na základě teoretických poznatků, tak i praktických zjištění s přihlédnutím k praxi dnešních islámských finančních institucí, s využitím poznatků z odborných konferencí a seminářů a stáží.

V příloze jsou uvedeny vzory smluv o islámských finančních produktech mudáraba, murábaha a idžara, poskytované Asian Finance Bank Berhad v Malajsii.

Abstract

Key words:

Islamic finance, sharia, mudaraba, musharaka, murabaha, ijara, sharia compliant, international law, choice of law, contract, riba, gharar, maisir.

The dissertation, *Sharia law, particularly Islamic Banking in the relations with international elements*, considers an actual topic and branch of islamic law. Neither islam nor islamic law is a legal system applicable at any particular territory. However, legislation of the countries with majority of muslim population, is based, more or less, on islamic law. Whereas due to migration and globalization, islamic law unavoidably interferes in international law. The legal regulation of international private law under the terms stipulated by the law leads to the use of foreign law. One can thus meet the legislation based on islamic law, including in the field of contract law. In commercial contracts, where the one side is from countries where islamic law is a source of legislation, may be the choice of law (in accordance with article 3 of Rome I), which form's the basis of islamic law. A judgement delivered by a British Appellate Court in 2004 in a suit for *Shamil Bank of Bahrain versus Beximco Pharmaceutical Ltd.*, which dealt with the issue and possible valid choice of law and possible conflict of British law and islamic sharia in the contract for the provision of financial service, detailed in the third chapter of the dissertation, in British law regarded as a precedent, inter alia, an impulse to international legal public to focus on the question of admissibility of choice in contracts concluded in the islamic financial relations and to promote education in the islamic financial law. The practice shows that the emerging global economy, trade and services, including financial ones, also require knowledge of principles of islamic finance. In many western countries there are increasingly popular field of study at universities, islamic finance. There are also many world renowned law firms offering services in the fields of islamic banking and financial services to its clients.

The aim is to contribute mainly to the knowledge of the principles of islamic law in the area of financial services and banking transactions, as there is a distinct lack of literature on the topic in the czech language. The knowledge of islamic finance for the provision

of financial services and banking transactions can be very beneficially for czech businessmen, foreign trade companies, tax consultants and lawyers.

The work has been divided into four chapters, each of which has been further divided into subsections. The while processing method has been used especially in the analysis and comparison.

The first chapter deals generally with islamic law, defines the terms and resources, clarifying standards of islamic law, including practical examples, history of the development of islamic law, explaining the difference between sharia and fiqh, describes the schools of islamic jurisprudence, the role of traditions, rigidity or possible flexibility in islamic law.

The second chapter focuses on the islamic financial services in terms of theoretical principles, clarifies the terms under which islamic finance products work, explains islamic financial services and banking transactions and the concept and principles of islamic insurance. Based on practical examples, explains the difference between different types of islamic products, used in current practice.

The third chapter is devoted to islamic banking practice in today's world, their practical implementation, both in islamic countries as well as non islamic, especially european. It deals with islamic financial institutions, provides an example of the swedish JAK bank, which is not an islamic bank, but works on similar principles, such as offering interest-free financial products. It describes the international islamic finance institutions and practices in countries where the most widespread provision of islamic financial services, both islamic countries (especially Malaysia, Gulf and Middle East countries, Pakistan) and non islamic countries (United Kingdom, Luxembourg, Switzerland, France, Germany) which have become or are becoming centers for the provision of islamic financial services.

The last chapter identifies the differences between islamic and conventional financial services, dealing with their efficiency, a possible alternative role of islamic banking transactions, especially in times of economic crisis. The comparative study undertaken

by the International Monetary Fund, quoted in the fourth chapter, that islamic financial institutions compared with those of conventional are more resistant, stable and flexible to overcome the global economic crisis. The stability of invested funds in addition to promising emerging halal industry in all areas, including the provision of services is the reason why the islamic financial services and banking business are developing to a large extent, in countries with muslim minority population.

Following the faith is definitely not the only reason why to develop islamic finance. The possibility of inflow of foreign capital and investment from muslim countries that have a certain potential, gripping the global market is one of the reasons for expanding halal, sharia compliant products and services and motivation for many entrepreneurs to develop islamic trade and services. The halal industry today include not only food, but also pharmaceutical products, clothing, leder processing and natural products, various kind of services such as tourism and of course financial services. The fact that this area attracts businessmen, bankers, lawyers and financial experts from non muslim countries, suggests that the islamic financial law and business is about more than the following the faith only. The last chapter outlines the theoretical assumptions as possible for the operation of a similar version of financial services in the Czech republic from the legal point of view.

The dissertation was developed based on both theoretical and practical findings with regard to today's practice of islamic financial institutions, using knowledge from professional conferences, seminars and internships.

The Annex includes the practical example of islamic financial contracts based on mudaraba, murabaha and ijara, provided by Asian Finance Bank Berhad in Malaysia.